316.484

33

2014 06

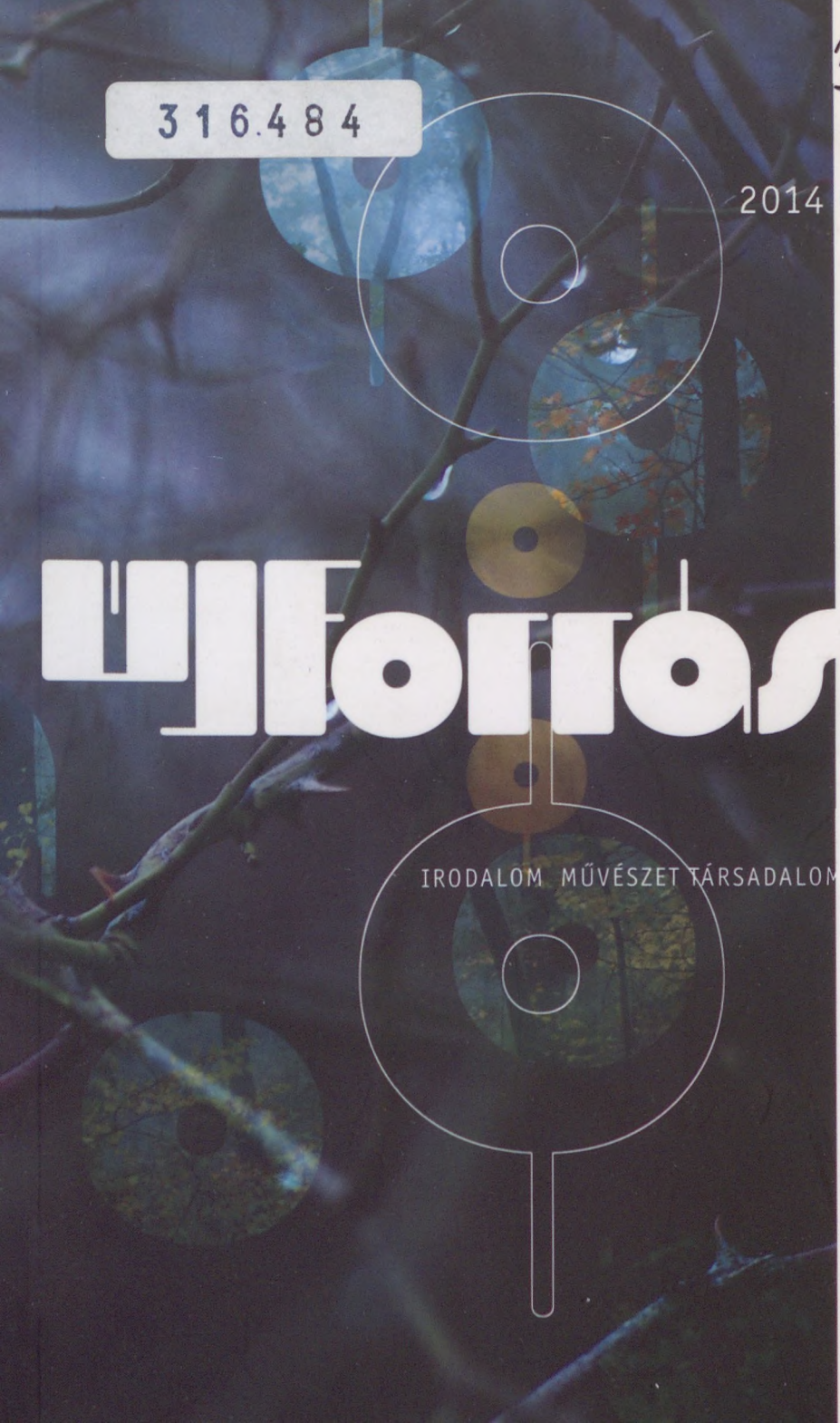

Forrás

IRODALOM MŰVÉSZET TÁRSADALOM

IRODALOM MŰVÉSZET TÁRSADALOM

A gyerekeidről kérdez, a
feleséged nevét is tudja. Végül
az országról is kellene
mondanod valamit.
Varga Mátyás: [Első számú turista]

Azt hiszem, két hete lehettem a szigeten, amikor meghallottam a történetet. Egy kocsmában ültem és emlékszem, odafordultam az egyik helybélihez, hogy megkérdezzem, mi okozza a bűzt. Tudja, itt sokan tartanak disznót, ocsmány disznókat, levágásra való disznókat. Érezni a moslék szagát a levegőben, ahogy felszáll a rohadó anyaföldből. Egy idegentől, mint akkor én, természetes volt a kérdés, honnan jön a szag. Mindenesetre, ha jól emlékszem, azt mondták, a szeme volt az oka, hogy kapcsolatba került a disznókkal.
Antonios Maltezos: Disznópásztorok és emésztőgödrök

Mikola egy szlovák származású, mokány férfi volt, a tótokra jellemző szögletes arccal, és olyan zömök nyakkal, amely úgy festett, mintha egy szobrász félbehagyta volna a művét, és pont a figura nyak és fej közötti részét engedte volna bennragadni a gránitban.
Finy Petra: A bőrig ázott utas

316.484

ÚJ FORRÁS 2014.6

Varga Mátyás: [Első számú turista](vers) 33
Komálovics Zoltán: Ha volna egy másik út (Varga Mátyás: *hajnali 3*) 5
Szalagyi Csilla: Lágy disszonanciák (Varga Mátyás: *hajnali 3*) 14
Ayhan Gökhan – Izsó Zita: „A hitben mindannyiunknak saját utunk van"
(Interjú Varga Mátyással) 25
Surányi László: „A súlyát hordozó kilép a kőből"
(Mándy Stefánia költészetéről) 32

Antonios Maltezos: Disznópásztorok és emésztőgödrök (próza) 44
Bukott Írók Életrajzi Lexikona (próza) 50
Németh Gábor: Cukrász, Télhaza, Kórokozó, Telefon (versek) 62
Varga Dániel: Forr a magyar, Régi fénykép (versek) 66
Murányi Sándor Olivér: Birok (próza) 68
Kovács Márton: valaha madarak voltunk (vers) 70
Krajnyák Ádám: Az öreg, akinek évszakok laktak a szakállában (vers) 71

Finy Petra: A különös kert, A bőrig ázott utas (prózák) 73
Bucsi-Kovács Anikó: „Torz lelked már nyugtot adjon"
(Finy Petra: *Madárasszony*) 81
Nyerges András: Feljebb a grádicson (próza) 85
Kántás Balázs: Az irodalmi hasonmás irodalmi hasonmása?
(Nyerges Gábor Ádám: *Sziráné*) 93
Nyerges Gábor Ádám: egy ideje (próza) 99
Ismeretlen Költő: a sorok közt hullni kezd (vers) 102

MTA KÖNYVTÁR ÉS INFORMÁCIÓS KÖZPONT

A borítón és a lapzárókon Havas Eszter fotói

E számunk szerzői:
Ayhan Gökhan költő (Bp.), Bucsi-Kovács Anikó kritikus (Tatabánya), Finy Petra költő, író (Bp.), Ivacs Ágnes fordító (Bp.), Izsó Zita költő (Bp.), Kántás Balázs költő, kritikus, fordító (Bp.), Krajnyák Ádám költő (Bp.), Komálovics Zoltán költő, kritikus (Győr), Kovács Márton költő (Pannonhalma), Murányi Sándor Olivér író (Székelyudvarhely), Németh Gábor költő (Bp.), Nyerges András író (Bp.), Nyerges Gábor Ádám költő, író (Bp.), Surányi László matematikus (Bp.), Szabó Szilárd költő, fordító (Tata), Szalagyi Csilla irodalomtörténész (Bp.), Varga Dániel költő (Bp.), Varga Mátyás költő, fordító, esszéista (Pannonhalma)

[ELSŐ SZÁMÚ TURISTA]*

Mert hol az a pillanat — nevet rád —,
amikor azonos lennél azzal,
amit az órák mutatnak?
Hol idősebbek vagy,
hol meg fiatalabb.
És mikor nem vagy idegen
ott, ahol élsz?
Mégy.
Még itt vagy, de már elmentél;
már elmentél, de még itt vagy.
Lehet, valahol még számítanak
rád, de már nem vagy
az övék.
Keresed, ami életben tart.
Hol nyomasztóan szűk,
ami körülvesz,
hol meg kitapinthatatlanul tágas.
De az is lehet, hiába mentél el,
tudod jól, ahol most éppen vagy,
az még nem.
A távozás néha sokáig tart,
évekig is akár,
máskor egy pillanat.
És ugyanígy a
megérkezés is.
Egy ideje mindent úgy nézel,
mintha egyszer
majd döntened kellene felőle;
de az is lehet, hogy a hely maga
dönt majd rólad.
Állsz a nagy üvegablakok előtt,
a késő esti kereszteződésekben,
állsz a hideg esőben és
a párás hőségben.
Állsz a szélben és légkondicionált
múzeumokban, éttermekben,
koncerttermekben.
Állsz a vízparton és a dombtetőn.
Az elpusztult városban és az épülő
ház erkélyén.

Fényképről ismert katedrálisokban
és filmekben látott lépcsőházakban.
Állsz a korai nyárban és a zavaros
klímaváltozásban.

4 Nézed, amint elvész a helyed,
vagy éppen megkerül.
Nézed, ahogy az ablaktörlő
akadozva újra és újra
nekirugaszkodik.

Követed az árnyékok útját
a falon, keresed a port a
vitrinbe tett tárgyakon.

Amikor nagy sokára
kiérsz az úttesthez,
egy benzinkút büféjében
hosszan beszélgetsz valakivel,
de hiába töröd a fejed,
nem jössz rá,
honnan ismerd.
A gyerekeidről kérdez, a
feleséged nevét is tudja. Végül
az országról is kellene
mondanod valamit

*A vers Dés András kvartettjének (Fenyvesi Márton — gitár, Szabó Dániel — zongora, Szandai Mátyás — bőgő, Dés András — ütős hangszerek) *Tourist No. 1* című lemezének kísérőfüzetébe készült.

„Csakis a valóság kelthet egy másik valóságot életre"
(Oszip Mandelstam)

Komálovics Zoltán

HA VOLNA EGY MÁSIK ÚT

Varga Mátyás: *hajnali 3*

Amikor a lírai megnyilatkozást a személyesség megképzésének tereként értjük, elsősorban arra gondolunk, hogy a beszélő egyes szám első személyűsége határozottan leválik a világ egymást keresztező szólamainak morajáról, és önmaga beszédét kitüntetett szólamként hozza létre. Az így elhatárolódó *personalitás*, természetesen, sokféleképpen szituálhatja önmagát. A modern líra története a lírai hang képviseleti tartományát nagyon széles horizontra helyezte, és a formációk rendkívül gazdag skáláját hozta létre (elég, ha csak Kovács András Ferenc, Jász Attila, Vörös István költészetére gondolunk az újabb magyar irodalomban.) A költői beszéd azonban mindenféle mediális szerepet betöltő retorikai prizma ellenére egy általa teremtődő személyesség foglya marad. Persze ez a személyesség már egyre áttételesebben kötődik egy empirikus személyiséghez (szerzőhöz), sokkal inkább a figurált hang autonomitásában testesül meg. A lírai megnyilatkozásban felhangzó beszéd ugyan látszólag biográfiai és grammatikai szempontból neutralizálható, ám a szólam a világszerű dialogicitástól való elkülönültsége révén szükségszerűen egyfajta éntételezésben individualzálódik. Ebben az értelemben a szerző számára lehetetlen az általa teremtett hang regiszteriális valóságának elhagyása. Voltaképpen a figurált hang ereje és hitelessége annak a poétikai természetű távolságnak/közelségnek a kérdése, amely szerencsés estben a „szívbe vezeti vissza" a lírai megnyilatkozást.

Véleményünk szerint Varga Mátyás *hajnali 3* című kötetében a fent vázolt szempontok alakítják és alkotják meg a versek azon létfeltételeit, melyek között egy dinamikus, energetizált poétikai tér lendül működésbe. A poétikai tér kijelölése Varga Mátyás korábbi könyveiben (*hallásgyakorlatok, parsifal, parsifal*) is a kötet egészét és az egyes versek olvashatóságát, poétikai státuszát meghatározó jelentőséggel bírt, hiszen ezeknek az „elkerített" területeknek a megszállása egyszerre jelent lehetséges nyereséget és veszteséget. A kérdés mindig az, hogy egy már foglalt nyelvi univerzumban miféle (másik) nyelv képes letelepedni, és abban megtalálja-e önnön létfeltételeit, aminek köszönhetően aztán dinamizálni tud már megszilárdult jelentésképződményeket. Ebből a szempontból azt láthatjuk, hogy a *hajnali 3* szövegterében egy olyan disszeminatív potenciál lép működésbe, amely

egyrészt a figuratív hangok szövegpragmatikai szinten értett rögzíthetetlenségéből, másrészt az ezt keresztező, a szándékolt redukció ellenére is hangsúlyos szerzői jelenlét kétirányú mozgásából és következményrendszeréből fakad. A *hajnali 3* kötet poétikai valósága tehát, véleményünk szerint, egy dramatikus tér folyamatos újrakonfigurálása révén teremtődik meg, amennyiben a könyv lényegileg meg -és felszólamlások sorozata. „Varga Mátyás legújabb kötetében hangokat hallunk: emberek szólítják, szólongatják egymást. Szavaikból félelmek, emlékek és vágyak fogalmazódnak meg, s hol kétségbeesetten, hol meg beletörődéssel, szinte derűvel kutatják az események értelmét, építik szabadságukat, és tanulják a felejtést." – olvashatjuk a kötet fülszövegében, s eszerint ugyanúgy az aposztrofálás alakzata szervezi a nyelvi megnyilatkozás intencionalitását, ahogy a dráma világában is felszámolhatatlan a megszólalásnak a valakire-irányultsága. Varga Mátyás fentebb már említett utolsó három kötete a *poétikai benépesítésből* fakadó mozgáspotenciált aknázza ki úgy, hogy a figuralizáció/refiguralizáció révén mintegy helyet lel a lekötetlen, rögzítetlen, de a világban felszólaló hangok számára. Az egymásra irányuló nyelvcselekvések teátralitása sajátos következményekkel jár, amelye közül talán a legfontosabb az, hogy a világ egymást keresztező szólamaiból fakadó morajból retorikai értelemben nem különül el (nem válik le) egy centrális hang, amely egy tudat egységében értelmezhetné a feléje érkező hangok és impulzusok inkontingenciáját. Poétikai szempontból ez a konstrukció a bahtyini polifonikus regényszerkezeti modellhez állhat közel azzal a különbséggel, hogy abban a megszólaló hangok egy identikus tudat megnyilatkozásaiként rögzíthetők, míg ebben a költészetben mintegy „szét vannak írva" egyfajta anonimitásba. A retorikai/grammatikai Én/Te-viszonylat a *hajnali 3* szövegeiben nem a stabilizálódás, hanem a konfigurálódás irányába mozog, ám radikálisan megtartja azok dramatkus viszonyultságát, hiszen minden beszéd középpontja, még inkább télosza a nyilvánvaló idegenségében egyre inkább realizálódó Másik. A mániákusan a Másik felé irányuló próbálkozások heroizmusa a *hajnli 3* című kötetet talán a legdrámaibb Varga Mátyás-kötetté teszi. A Másikra kihegyezett beszéd ugyanis, bár a távolságon szólna át, lényegét illetően távolságteremtő beszéd. Ezt már a kötetet keretezi domináns aposztrofé is rögzíti, hiszen az első és az utolsó vers ugyanazzal a felszólítással hozza mozgásba a szövegek valóságterét: „'kezdd a / halottakkal' – mondja furcsa, / idegen hangsúllyal. igen, igen / - motyogom, de a szégyen / erősebb." Kezdd a halottakkal! – mondja valaki valakinek. Ez a jelöletlen hármas irányultság (Én, Te, a Halott) a maga szét- és összetartozásában alkotja meg a könyv dramatikus erőtereit. (A hármasság más tekintetben is rendező forma, szinte olyan markánsan és olyan szemantikai tartalommal, ahogy Dante Színjátékában.) Az erős intonáció nagyon határozottan jelöli ki

a kötet gondolati centrumait: a Másikat mint halottat (holt-testet), a Másikat mint idegent, furcsát, és az ebből a viszonyrendszerből táplálkozó alapvető odatartozás-formát, a szégyent. A holt-test narratíva-alapító pozicionálása egy sajátos mitikus genézis-mondást tesz lehetővé, melyben a teremtés, a kezdés nem az élet szereplőinek és hordozóinak a színpadraállítását végzi el, hanem, hanem éppen ezek fundamentumául és hátteréül szolgáló árnyakat, kísérteteket állítja a színpadra, hogy azok biztosítsák szellemi kezdőpont ürességét és tisztaságát. Azt mondhatjuk, hogy a poétikai tér radikális letisztítása Varga Mátyás költészetének egyik legsajátabb mozzanata. A megtisztított térbe lépő szólamok éppen sajátos hátterüknek köszönhetően kristálytiszták és pontosak, még abban az ellentmondásosságban is, mely rögzíthetetlenségükből egyébként fakadna. E pontosságnak az anatómiáját adja az az ars poétika-érvényű szöveg, mely, véleményünk szerint, a versek olvashatóságának egyik kulcsa:

...agyad egyszer csak el-
kezd mondatokat termelni,

és érvényességük egyetlen
kritériumává azt a nehezen
leírható 'pontosságot' teszi,
melynek jegyében aztán vagy

azonnal törli, vagy csak a
lehető legaprólékosabb ki-
dolgozás után ejti el, hullatja
a feledés homályába ezeket

a lázas szerkezeteket.

A nehezen leírható pontosság valóban Varga Mátyás költészenének olyan releváns ismertetőjegye, amely egyrészt a versbeszéd voltaképpeni célja, másrészt a versek megszólíthatósága szempontjából mindig kihívást intéz a mindenkori értelmezőhöz. A nagy műgonddal „lakatlanná" elaborált poétikai felületen lehetővé válik a behelyezett, megszólaló hangok rezonációja, egymáson megtörő visszhangzása. Valójában a szólamok játékában egyik hang úgy modifikálja a másikat, ahogy ugyanazon vízfelületen különböző középpontokból induló hullámgyűrűk egymás mozgását alakítják. A disszeminatív dialogicitás jelentősége azáltal is fokozódik, hogy a keretet adó dramatikus térben a figurativitás voltaképpen tisztán a hang által reprezentálódik, mert

a beszélők alakszerűsége alig érzékelhető. A beszélők szinte árnyak, hangnak keretet adó kontúrok. E tekintetben paradigmatikus a holt-test-motívum használata a kötetben, hiszen annak ellenére, hogy holt-test már pusztán a Semmit kitöltő anyagi realitás, a poétikai térben mindvégig fenntartott marad az a lehetőség, hogy „egy pillanatra elhidd: / az a test még lehet valóságos." E tekintetben nem lehet figyelmen kívül hagyni azt a feltűnő tényt, hogy a kötet drámai színpadán mozgatott alakok érzékelési tapasztalatába és érzékelhetőségében, mennyire alárendelt szerepet játszik a látás, az az érzékelés, amely a Másikat számunkra test-szerű tapasztalatként adja. A kötet a hallás, szaglás, tapintás, ízlés érzékelésmódjainak a valóságmegformáló értelem számára nagyon hangsúlyos szerepet ad. A hangok mögé figurált alakok azonban nemcsak az olvasó számára elmosódottak vagy láthatatlanok, de a kötet teremtett világában érzékelőket is sújtja ez a tapasztalathiány: „tested ködös árnyéka / egyetlen folttá sűrű / södik. szürkesége, akár / valami írásjel." Másutt pontosan rögül a tapasztalatszerzés rendjében történő hangsúlyos csere: „és mozdulatlan / maradok, sejtem, / hogy közben / reggel / lett, de csukva tarom / a szemem. bőrömön / érzem kiáramló / levegődet." Ez a kísérteties, intenzív vakság a testet ,mint elsődleges materialitást, sötétségben hagyja, mintha a szerzői tudat szándékoltan az alakok mellé fókuszálná a reflektorfényeket., s azokban csak a mozgások árnyéka lenne látható, egy helyzet valamiféle vetülete. A vakságnak ez a kíméletlen belátása a *hajnali 3* egyik lényegi intellektuális erénye:

gyorsan
rád akarom bízni a látást is.
úgy tervezem, hogy nem
tartok meg magamnak
semmit, s rajtad keresztül
kapok majd haladékot,
de újra rá kell jönnöm, hogy
a test mindig csak helyzet,
ami egy darabig talán neked
is jó. aztán egyre nehezebb
viselnünk a fájdalmat.

A test ily módon történő szituálása azzal együtt válik igazán izgalmassá, ahogy ebben a helyzetszerűségben, akárcsak az árnyék, elvesztve térszerű plaszticitását puszta felületként mutatkozik meg. A kötet egyik vezérmotívuma a bőr – a test felszíne, az az érzékeny felület, melyen keresztül az ember mint materialitás a világnak adja magát, s melyen keresztül a világ az ember számára mint anyagszerűség adódik. A bőr ebből a szempontból Varga Mátyás

költői világában a létvalóság legintenzívebb közege, hiszen elválaszt és összeköt, odaadja a testet a világnak, de ugyanezen adottságában ki is zárja a világból önmagát. A kötet képi világának egyik legszebb mozzanata nagyon pontosan rögzíti ezt a drámai viszonyultságot:

9

de nem

maradhatsz egyetlen képnél. a
kiteregetett ruhákból látszik majd
a család története: érzékeny bőr.
inkább hallgatsz a visszaútról.

A metonimikus helyettesítés (ruha-bőr) pontosan értelmezi az szerzői a belátást, hogy a test lenyomat, pecsét, s a nyom sajátos negatív térbeliségében realizálódik. Az hogy a test nyom, azaz önmaga hiányát adja, megerősödik a kötet utolsó előtti szövegében, amelyik Orpeusz és Euridiké nagy hagyományú történetének szép adaptálása a Varga Mátyás-i dramatikus térre:

„ekkor / már nem emlékezett / euridiké testszagára. / hirtelen elfelejtette." De hát valójában mi a poétikai és egzisztenciális tétje a test, árnyék, vakság, belátás egymást feltételező, többszörös párhuzamba állításának?

Véleményünk szerint Varga Mátyás versei a *compassio* poétikáját valósítják meg akkor, amikor a személyesség terét átengedik az egymást kereső, egymás mellett elbeszélő, egymást elpusztító árnyak élet- és szenvedéstörténetének. Valójában az *impassibilité* transzparenciája a hanghoz juttatott árnyak létfeltételének biztosítékát jelenti. Ez az összefüggés poétikailag úgy realizálódik, hogy a szerzői hang felszámol mindenféle distanciát a teremtett hang irányába, és maga lesz azzá. A poétikai tér radikális letisztítása tehát a Másikat vállaló compassio létfeltétele. Ez a költészet az alászállásban elmegy addig, ameddig az általa teremtett valóság figuratív világa terjeszkedik. Kíméletlenül és szenvtelenül követi hőseit a vakságba és a sötétségbe:

... - nem érdekel, hogy
egymásközt mit beszélnek,

amikor csapzott tarkójukat
törölgetik, és miként írják
le a sötétséget, ami végső
soron kényszerlakhelyed.

Az a sorstapasztalat, amely bejárja a sötétség kényszerlakhelyét, az Én próbatétele is. meddig vagy mennyire engedheti az Én önmagába a szenvedést és a bűnt, anélkül, hogy az még ne uralja a distanciateremtő tudatot? Varga Mátyás könyvének legdrámaibb vonatkozása az ön- éntudat számára oly fontos distancia teljes felszámolása. Amikor a rögzíthetetlen szólamok egymást kereső fájdalmának bűnös bolyongása mindenfajta ítélkezés, erkölcsi-etikai reflexió nélkül a maga nyersességében kitölti a poétikai tér egészét, az olvasó is kíméletlen kihívással néz szembe, hiszen őt is megüti az a távolság/idegenség, mely a szerzői tudat számára is feladatként volt adott. Végül is ez a feladat nem más: vállalni a sötétséget, ami végső soron kényszerlakhelyed. E tekintetben a kötetre oly jellemző metonimikus felcserélhetőségi logika a lényegi, egzisztenciális valóság poétikai reprezentációja. A *bőr*-motívum kitüntetettsége tulajdonképpen a *Másik bőrében lenni/érezni* egzisztenciális kényszerében nyeri el végső értelmét. A metonimikus poétikai rendezettség, az érintkezésen alapuló *metabolé*, több szinten is szervezője a kötet lírai valóságának. Túl azon, hogy az érintés/érintettség többnyire a helyettesítés antropológiai gesztusa, hiszen a Másik magamra vállalását jelenti, maga a szövegkonstrukció – textualizáció is teremti ezt a viszonyt. A kötet nagykompozíciója ugyanis úgy épül fel, hogy az II. rész szövegei az I. egység „szöveganyagából" kihasított részek által kereteződnek. A szemantikai következmények mellett nagyon fontosnak tartjuk magát az érintkezési kísérletre irányuló szándékot, a szövegtestek egymásra nyitását. Az itt és most (kontextuálisan) megképződő értelem átjátszása egy más téridőbe nyilvánvalóan sebeket, hegeket hoz létre, mint minden érintkezésben megnyilatkozó odaadódás. Ám, amint már fentebb mondottuk, Varga Mátyás költészetének éppen ez a tétje, kockázata, az önátadó compassio radikális vállalása.

A kötet jelentésteremtő valóságának sajátos elmélyítését végzi el az a megkerülhetetlen szerzői gesztus, mely az egész könyvet Carlo Gesualdo emlékének ajánlja. *in memoriam Carlo Gesualdo* – olvashatjuk az üres, fehér lapon. A kötetről eddig született értelmező reflexiók a középpontba állítják az ajánlás által megteremtett referencialitást. Ebben az olvasatban a szövegek, a szövegegységek a feleségét és felesége szeretőjét kegyetlen módon meggyilkoló zeneszerző belső útjának, testi-lelki drámájának vonatkozásrendszerébe vannak állítva, azaz egy történeti eseményt evokálnak egyfajta poétikai esemény-allúzió jegyében. Az értelmezési keret így azt a központi kérdést veti fel, hogy ki beszél az egyes szövegekben, azaz egy rekonstrukciós, nyomozati jellegű értelmező gyakorlatot valósít meg. Anélkül, hogy megkérdőjeleznénk az eseménytörténeti valóság hangsúlyosságát, fontosnak tartjuk azt a szerzői gesztust, amelynek következtében az egyes szövegek folyamatosan kiíródnak ebből az elsődleges referencialitásból (ugyanúgy,

ahogy ezt láthattuk a *parsifal, parsifal* kötetben). Kétségtelen, hogy Gesualdo alakjának (és tettének) megidézése a bűn tartományát fundamentálisan kötetbe ágyazza, és felveti a bűnösség és a nagy mű létrehozása közötti kapcsolat bonyolult, felkavaró összefüggéseit (a zene és a bűn kapcsolatának nagy hagyományába illeszkedve), ám az egyes versekben nagyon tudatosan megragadott életmozzanatok éppen a mindennapiságunk esetlegességeit, esendőségeit írják rá a megidézett alaptörténetre. A futások a hídon, a búcsúzás a buszon, várakozás az ágyban, ijesztő várótermekben, a hazugságok miatti szégyen az élettörténet azon szegmentumait jelenti, melyeken keresztül az élet mintegy ránk fókuszál. A futás ilyen értelemben mindannyiunk közös futása ugyanúgy, ahogy a Másikkal szembeni félelmek, szorongások, vakságok, elvétések bűnsorozata Varga Mátyás költészetében mindannyiunk kényszerlakhelye. Az az elementáris kiszolgáltatottság, ami a testében adódó ember számára a lét mindenkori kockázatát jelenti ebben a költészetben alapvető antropológiai tapasztalat.

támaszd fel, mondom, a véletlenül
elejtett, tört gerincű kisnyulat, és
az elgázolt macskát is, mondom,
no meg azt a lengyel motorost az

út szélén, akit az egyik várakozó
sofőr máris fényképezni kezd (és
akit otthon még élőnek gondolnak).
- támaszd fel őket, mert a hirtelen

halál *elérte a tujasort. csomagolnunk kell, leadni a kulcsokat, a fülből és a szájból szivárgó vércsíkot*
lemosni áldozatainkról. és élni még.

Ugyanígy közös a sötét kényszerlakhelybe való benne-élésből fakadó szégyen, ami arra a kényszerre adott humánreakció, mely utasít bennünket „a szájból szivárgó vércsíkot / lemosni áldozatainkról, és élni még." Az áldozat (és a bűnös) terében ugyanúgy benne van az Én és a Másik –itt ez a helyettesítés ki nem váltható, hiszen voltaképpen ez az emberi sorsesemény. A kötet első paratextusa, Seamus Heaney-től származó csodálatosan szép idézet ebben az értelemben a könyv végső értelmezési keretet mutatja fel:

Hát fesd őt Krisztus jobbjára, az árva teret kémlelő sziklára,
Hol megkínzott testével nem tűnik már lefordíthatónak
Arra a boldogságra,

12 *Melyre homlokának holdkörében, agya sötét*
Oldalának szögkrátereivel epedve vágyott:
Ma velem leszel a Paradicsomban.

A boldogságot a sötétségben is epedve vágyó jobb lator felé lehajló krisztusi vigasz és ígéret adja Varga Mátyás egész kötetének szellemi horizontját. Minden, ami történik ezen vigasz és ígéret keretében történik, ennek a belátásnak minden roppant terhével, ijesztő örvényével. Varga Mátyás verseinek elsődleges, nyers valósága hangsúlyozottan az immanencia elsődleges és nyers valósága. A kérlelhetetlen magára hagyatottság univerzumában szólalnak meg a figuratív hangok, maga a letisztított poétikai tér is ezt az ürességet reprezentálja. Ám ez a költészet végeredményben önmaga *negatívja*. Ezt az állítást, véleményünk szerint, a kötet több verse is igazolja, talán legjobban a könyv egyik gondolatilag kiemelkedően szép szövege:

– az üres ház
most mégis ismerős,
mintha itt nőttél volna

fel. hátadat a falnak
veted, lassan veszed
a levegőt, próbálsz
erőre kapni. a kezed
idegen lett, de nyugalom
tölt el, amikor rájössz,

odakinn már nincs
semmi, ami utadba áll-
hat. nincs több alázat.

Az itt kibontakozó történet hagyja magát olvasni a tékozló fiú történetének parafrázisaként is (talán fel is kínálja magát egy ilyen olvasás számára). Az eseményszerűség teljesen hétköznapi, beleilleszkedik a kötet bolyongásmozzanataiba, mégis feltár egy olyan vertikális olvasati lehetőséget, amelyik az egész viszonylatrendszert újradimenzionálja, és a szakrális mintázatot történő tapasztalattá teszi. Az atya nélküli szülői ház, a megbocsátás nélküli jelenlét, az epedve vágyott boldogság hiánya az alázat végleges felszámolásába

fordítja a szenvedést. A történet a megbocsájtás nyert, visszafogadott tékozló fiú parabolájának negatívja, s mint ilyen a parabola parabolája. Azonban Lukács evangélista története benne pulzál a szerzői szövegben, mint néma beszéd. Ez a némaság a negativitás poétikájában a legdrámaibb szólam, a saját hangjában a Másiknak helyet adó hang tökéletes némasága. E tekintetben olvasandó a Nádas Péternek ajánlott rendkívül hangsúlyos szöveg ars poétikai érvényessége:

– már nincs kétségem: visszaéltem az eszközökkel, de azóta
megtanultam hang nélkül beszél-

ni, és mindent elmondok neked.
(ha kell, kimegyek a teremből,
hogy állandóan tudósítsalak.)-
melyikünk ne lenne elégedett
ennyi csenddel?

Hang nélkül elmondani mindent – talán ez a szándék a végső vezérlője Varga Mátyás költészetének. A *hajnali 3* ilyen tekintetben kísérleti költészet, heroikus próbálkozás. Más úton azonban ez a versbeszéd nem tud haladni, hiszen ahogy a fent idézett vers is belátásként rögzíti: „az okokat úgyis / hiába firtatnánk." A néma beszéd szinte kézzelfoghatatlan párhuzama érzékelhető abban a nagyon izgalmas működésmódban melynek köszönhetően az egész kötet sötét, árnyékolt tónusai szinte észrevétlen fényleni kezdenek Ahogy minden eredendő költészet, úgy Varga Mátyás költészete néma beszéd, melyen átüt a sötétség fénye. Talán ez a szétfeszítettség teszi, hogy a jobb lator, a tékozló fiú, Carlo Gesualdo sötét kényszerlakhelyében Varga Mátyás költészete révén szinte kényszerítve vagyunk önmagunkra ismerni. Pedig volna másik út. Könnyebb. De ezt nem engedi. (*Magvető, Bp. 2013*)

(névtelenül és homályban)

Varga Mátyás közelmúltban megjelent kötetének olvasója előtt több út kínálkozik: minden előzetes értelmezés nélkül is kézbe veheti a szövegeket – bár a kötet jelenlegi kiadása már eleve „segíti" a befogadást: értelmezési paneleket ad. Illetőleg az olvasó figyelembe veheti a költő megnyilatkozásait, a szerzői szándék végtelenül megengedő, mégis eleve értelmező mezőit, s az egymást szeretve keresők belátásait – „három nehéz ember élt bennem" – kutathatja, a testről alkotott elképzelések jelentőségét mérlegelheti a szövegegységekben. Nem is szólva az *ideális olvasó* szerzői megidézéséről, aki „úgy olvassa a *hajnali 3*-at, mint egy regényt: az elejétől a végéig. Így ad ki egy egységes ívet a szöveg."[1]. Felvetődik a kérdés: vajon mindig is szükséges volt-e a kortárs olvasónak szerzői kódokra ahhoz, hogy saját korának művészeti alkotásaihoz közel férkőzzön? Az irodalom távolodott el az élettől, vagy az olvasó? Leküzdhető centiméterekben vagy tágas mérföldekben mérhető a távolság? Mindezek ellenére: azok a töredékek, mondat- és gondolatfoszlányok, melyek a jelen világ képzeteire emlékeztetnek, még így is erőteljesen szólhatnak. Hatásukra az a határozott felismerés formálódik a mindenkori befogadóban, hogy lelkünk mélyén nagyon is hasonló történeteket őrzünk. Ennek a tapasztalati egységnek a primér megtapasztalását kínálja fel a verseskötet.

14 Szalagyi Csilla

LÁGY DISSZONANCIÁK

Varga Mátyás: *hajnali 3*

Azonban a szerzői szándék láthatóan nem elégszik meg a hiányos befogadással, hiszen számtalan módon útbaigazít, hogy *az ideális olvasó* mind közelebb kerüljön a költemények teljes megértéséhez. A megjelent nyilatkozatok és a fülszöveg alapján a következők tűnnek lényegesnek: a kötet Carlo Gesualdo alakja köré épül, akinek *Tenebrae* című barokk zeneműve a húsvét nagycsütörtöktől nagyszombatig tartó eseménysorát dolgozza fel. A kifejezés pedig a nagypénteki vigília, éjszakai zsolozsma elnevezése, mikor a gyertyák fokozatosan kialszanak, s a templom elsötétül. Gesualdo dallamvilágának merész kromatikáját alkalmasint még az előadók is nehezen viselik, ezért gyakran megszelídítik a hangzásokat. Ez a zenemű a maga részeivel áll a szerkezeti felépítés mögött, de ráolvasható az érzelmek ambivalens működése is. A *Tenebrae* még két aspektust hoz játékba: a szenvedéstörténetet és Gesualdo személyes történetét, miszerint megölte feleségét és annak szeretőjét, valamint feltételezhetően kislányukat is, akinek származása kétséges volt. Miközben zenemű csak töredékesen testesülhet meg verbális alkotásban,

a szöveg láthatóan belőle meríti műfajmegjelöléseit, kötetkompozícióját és kulcsmotívumait. De miért fontos Gesualdo? A beszélgető magány tereiben, a szerelem, a szerelemféltés közegében miért kell ennek a vészjósló életrajzi alaknak kísértetszerűen jelen lennie? A zeneszerző jelenléte ugyanazt a megterhelt disszonanciát hozza létre a versfolyamban, melyet zeneművében a kromatikus, merész harmóniák idéznek fel. Erre a vészterhes, rossz előérzetű szólamra hívja fel a figyelmet már a kötetcím is, amely alliterációjával – *hajnali 3* – határátlépő alakzat is egyben. De vajon a virradatra nyílik vagy *az éjszaka legmélyére*? A kötet egészéhez intézett kérdés pedig, hogy hozhat-e a szeretve keresés végül találkozást, vagy gyilkossághoz, a másik jelenlétének szeretettől vezérelt megsemmisítéséhez vezet? Hiszen a töredékes gondolatfoszlányok („otthon / próbálsz úgy tenni, mint aki / holnap is felkel mint aki hir-//telen döntéssel nem változ-/tatta meg a jelszót" *kikíséred egészen a buszmegállóig*), az elképzelt és valós találkozások („nappal // gyanakodva méregettük egy-/mást, estére aztán lassan bele-/ fáradtunk"*decemberben még enyhe volt*) és töredékes, enigmatikus párbeszédek („>kezdd a // halottakkal < – mondja furcsa, / idegen hangsúllyal. igen, igen / - motyogom, de a szégyen / erősebb." *a szél elől a hajó oldalához*) mind a fő téma, a szeretve keresés és szerelmi féltés körül zajlanak.

Kitérő 1. - Takács Zsuzsa

A kötetcím ürügyén érdemes megjegyezni, hogy a „Hajnali három" – Takács Zsuzsa legújabb, *Tiltott nyelv* kötetében is *megtöri a teret*, vagyis mint határátlépő alakzat értelmezhető a *Fölriadtam* című költeményében. Az egybeesés talán véletlen, mindazonáltal beszédes véletlen. Takács Zsuzsánál a látomások világa felé nyílik a tér: a hétköznapi valóság ismerős alakzatai közé „két undorító hírnök" repül, két „fekete lepke", melyek közül „Az egyiket agyon-/ ütöttem, szétmorzsolódott a zseb-/kendőmön és a holtsápadt falon. /A másik a szívembe fészkelte be / magát, petéket rak, azokból /kelnek ki a hátralevő napok." A látomások által a költemény tere is elveszti biztos támpontjait. Itt a körülhatárolt, biztonságot adó fal kezdetben védettséget jelentő térelhatároló sík, ahonnan fehérségének beszédes, „holtsápadt" színe, valamint a fehér falon szétkenődött lepke maradványa visszavonja a személyes tér 'tisztaság' és 'védelem' jelentésmozzanatait. Nem biztonságos, hiszen két „undorító hírnök" repült be. Nem meghitt, hiszen színe nincs, a rávetülő fény hideg („holtsápadt falon"), s esztétikája mindenkor a visszataszítót fogja mutatni – a maradványfolt nem tűnik el. A látomás másik eleme a belső térben („szívembe fészkelte magát") tölti be ugyanezt a funkciót, a két lepke tehát egymás helyettesítője a versszubjektum külső

és belső világában. Mégis: talán erősebb a költemény disszonanciája, az „undorító", a szívbe fészkelő fekete lepke képe, mint az Takács Zsuzsa akár látomásos költői világában is szokványos lenne. Varga Mátyás kötete ezzel szemben mintha ezekből a víziókból indulna ki: a *hajnali 3* kötetcím már eleve határátlépő ajtó – vagy inkább ablak, ahogy ezt a barnásvöröses a borítón az árnyékban meghúzódó, félig felsejlő, lehúzott reluxával eltakart ablak képe jelzi. Ebben a költészetben egyáltalán nem lenne meglepő kép a *Fölriadtam* Takács Zsuzsa-költeményben olvasható fekete lepke víziója, hiszen a gyilkosság emlékezete folyamatosan jelenlevő, vészterhes közeget létesít – miközben a *hajnali 3* költői nyelve nem látomásos. A gyilkos és az áldozat sorsa tehát ugyanolyan árnyékként nehezedik a felek életére, s ezáltal a brutalitás szörnyűsége nem kap ugyan felmentést, az elítélés egyszerűbb gondolati közege azonban racionális belátások felé talál utat. A költői kapcsolódás további szigetszerű képződményei a responsorium fejezet ciklusaiban találhatók: „felriadok. tudom, hogy ébren vagy" (*igen, igen - motyogom*) „Fölriadtam" – hangzik Takács Zsuzsa kötetében, valamint az „és lehetnél egy állat szeme is,/ ahol a könnyek folyton visszafordulnak" (*a cél előtti fásultságban*) sorokra Takács Zsuzsánál a „könnyeimet nyelem befelé" (*Beteglátogatás*) sor teremt párhuzamot. A költészetekben a rejtőzködő versszubjektum és az enigmatikus kifejezésmód a líra alapkarakterét kapcsolja össze: míg Takács Zsuzsánál többek között a választott szerepek, a többes szám első személy szolgáltat alapot a közvetlen megszólalástól való távolságtartásra, Varga Mátyás költészetében a megszólalók beazonosíthatatlansága, az elbeszélt történetek töredezettsége kínálja ennek legfőbb, szembetűnő lehetőségeit.

16

(továbbra is névtelenül és homályban)

Az első rész első ciklusának első költeménye azonnal bevezet e líra főbb csapásirányaiba: az önirónia rideg külső és egyúttal belső látásmódjával, az önmegfigyelés felmentő gesztusával érkezik már az első néhány sor: „a szél elől a hajó oldalához / lapulsz, és arra vágysz, hogy / valaki most így lefényképezzen, // de nyomban el is mosolyodsz / ezen" (*a szél elől a hajó oldalához*). Ahogy az önirónia egyik mozgatórugója épp a láttatás homogenitásának feloldása: a kirajzolódó szubjektum önmagára is képes külső tekintettel nézni, s a belső érzetek és gondolatok megfogalmazása mellett álló külső értelmezési lehetőségeket is felidéz. Így a kötet egészére jellemző, rendkívüli önreflexivitásból, az egyes szám második személyű, önmegszólító beszédből formálódnak a sorok, amelyekben a külső tények és a belső folyamatok rétegződésének kettőssége állandó meghatározóként felülírja azt, ami látható. Egyáltalán: nyomatékosítja, hogy a vizualitás csak egyik eleme a tapasztalásnak – ezért is juthat a továbbiakban fontos szerep a tapintásnak

(„a hideget végtére / is nem tudjuk elképzelni"), az ízlelésnek („új ízeket"), a belső testi folyamatok érzékelésének („gyomrod nem szereti a / távolságot"). Ennélfogva az, ami látszik, lényegesen különbözik attól, ahogyan az ezt megélő személy számára jelenvaló – természetesnek tűnik tehát egy olyan líranyelv kialakítása, amely ezt a tapasztalatot a hagyományos költői eszközök minimalizálásával teszi poétikailag is megtapasztalhatóvá. A képi megjelenítés visszahúzódása a testben őrzött emlékezet javára fordítja a kifejezést. Sőt, talán a test kihallgatása vezet a másik megértéséhez („füledet szépen a köldökére tennéd" *felidézhetnéd, hogy az uszodában*). Az mindenesetre bizonyos, hogy a testi tapasztalatok által idézhetők fel az emlékek, s hogy ez közös ismeretanyag. Az emlékezet tartalma akár meghatározatlan is lehet, ahogy azt sem tudni, ki az, aki mindezt felidézi. Így a *decemberben még enyhe* volt című versben a hőmérséklet érzékelését („decemberben még enyhe volt a tél, szinte tavaszias napok követték egymást."), a hanghatások („az autópályák zúgása éjszakán-/ként az erdőn át is lehallatszott/ a házig"), majd a vizualitás felidézése követi éber állapotban („nappal//gyanakodva méregettük egy-/ mást") és álomképekben („gyors álmaink összefolytak a / másik riadt keresésével."). A konkrétumok tehát érzetekben ragadhatók meg, minden más rendkívül homályos és többértelmű („az /okokat nehéz // volt kiismernünk, de még utolsó / éjjel is úgy nyúltál értem, mint / aki megbocsát.").

Ki és kihez beszél, hol és mikor? Vajon három különböző ember szólamai ezek? A személyek ugyanazok, akik a második részben beszélnek? Vajon szerelmi háromszögről van szó, vagy teljesen különböző sorsok többszereplős beszélgetései ezek? Minden bizonytalan, hiszen „semmiből sem állna az éjsza-/ káknak külön nevet adni, majd / összetéveszteni őket egymás- /sal. – látod, ez a három arc úgy // elégett, szinte felismerhetetlen" (*semmiből sem állna az éjsza*). A hiány, hiányos megnevezés ellipszisei enigmatikus kifejezésmódot állandósítanak. Ezek az enigmatikus sorok a kapcsolati jelentéslehetőségek nagy távolságait hozzák össze, konnotációi – akár a kötetcím – széles spektrumon mozgatják a befogadói asszociációkat. Éppen ez a rendkívül tágas értelmezési kör a bizonytalanság kiindulópontja.

A tanácstalanság a konkrétumokat kereső figyelmet a szövegegységek vonásaira és a metaforikus mozgásokra tereli. Felépítés és versbeszéd tekintetében különbözik a két rész, a motivikus-metaforikus háló, az ismétlések azonban összekapcsolják. Az első fejezet három ciklusa a Gesualdo-mű hármas struktúráját követi: Jézus kereszthalálának nagycsütörtöktől nagyszombatig tartó idejére utal. A második, *responsoria* címet viselő fejezet dominánsan építkezik az első fejezet építőköveiből, vagyis metaforáiból és tagmondataiból, de

új mintázatot képez belőle: a három, számokkal jelölt ciklus versei keretes szerkezetűek, melyben a keretet alkotó rész az első fejezet tagmondatainak variációiból áll össze. A költemények közbülső része lazán összefüggő történetként ékelődik a keret változva visszatérő részei közé. A két fejezet viszonya tehát egymásból táplálkozó, aszimmetrikus elrendeződésű, ahol az első résznek címe nincs, csak a ciklusoknak, a második résznek csak címe van, a ciklusok számmal jelöltek. Az első rész különböző strófaszerkezetek alapján formálódik, míg a második fejezet költeményei egységesen keretes szerkezetűek, melyekben a változót a költeményeken belül kell keresni.

A versbeszédben nincsenek nagy kilengések: a disszonanciák lágyak, megengedők, s ebből a viszonylatrendszerből *helyenként* váratlanul emelkedik ki egy-egy motívum, emlékeztetve a becsapódó brutalitásra („nejlonzsák-//ba"). Ahogy sokszor az egykori áldozatok válnak egyéni történetük révén elkövetőkké, belesodródva egy vészterhes közegbe, „koncentrikus körökbe". S mintha erre utalna a kötet felépítése is. A visszatérő sorok új kontextusba kerülve még mindig ugyanazok maradnak, de némiképp az új szövegegységek hatására módosul a jelentésük. Akár ki is fordul, illetőleg egyszerűen az új gondolati közeg hatására már egy más szempontból lesz fontos tartozéka a mondatok jelentésének. Ahogy a determináltság is folytonosan befolyásolja a válaszreakciókat.

kíméletes vagyok hozzátok. ne-
gyedszer veszem kézbe ezt a
könyvet. ugyanazokat az olda-
lakat lapozom át, ugyanazoknál

állok meg. – az arcomon fák
nőnek, mint a borosta. „lassú
szélben" mondom, mégsem hisz-
tek nekem. várunk egy nap-

szakot, de hogy melyiket, bizony-
talan. tükörből figyelitek, hátha
megváltoztam. később háborús
örömöket követeltek rajtam, pedig

semmi más nem érdekel, csak
az a hang, amitől az izmok
görcsbe feszülnek, mint a férfi
combja szeretkezés közben.

(kíméletes vagyok hozzátok. ne)

Miközben a mondatok komoly asszociációs energiákat mozgatnak – hiszen a sorok összetartozása korántsem magától értetődő –, a költemény főbb csapásirányai határozottan körvonalazódnak: töredékesség, töredékes beszélgetések, egymás töredékes szemrevételezése. A mondatok belső csapongása mindeközben megkérdőjelezi, hogy ugyanaz a tudat, ugyanaz a személy beszél-e egyes szám első személyben a költemény elején, mint a végén. A kint (valóság?) és bent (tudati-lelki), felszínen (tudatos) és felszín alatt (tudatalatti szinten), az időben közeli és távoli, a térben közeli és távoli ugyanis oly mértékben feszül egymásnak, ami már csak szótörésekkel, mondattörésekkel, s nem enjambement-okkal, vagyis áthajlásokkal jellemezhető. Ezért lehet az az olvasói benyomás, hogy a mondatok egymásra következése olyan esetleges, mintha nem is egymás folytatásai lennének. Az első szakasz a lassúságot, az ismétlés bevésődését emeli ki: „negyedszer... ugyanazokat a lapokat... ugyanazoknál állok meg". A beszélő én és a megszólított ti közötti megértési deficit az én feloldódásának akadályaként ver éket a versszövegben („mondom, mégsem hisztek nekem."). A hasonlat is kifordul, a hasonlított és a hasonló szerepei felcserélődnek: „az arcomon fák / nőnek, mint a borosta", ezáltal a víziók világa lesz a valóság, melyhez a hétköznapi testi folyamatok a támpontokat nyújtják. Valamiképpen a „>lassú szélben<" oximoronnak kellene lényegi jelentést hordoznia, miként a negyedszeri ismétlés megjelölt szólamaként áll. Az egymásnak ellentmondó képzetek összekapcsolása a költemény szemléletére irányítja a figyelmet: a tér és az idő olyan egységekre bomlik, melyek a tapasztalást filmkockaszerű egységekre szeletelik. Ahogy a kötet kezdő versében: „és arra vágysz, hogy / valaki most így lefényképezzen" (*a szél elől a hajó oldalához*), a versszorok is a fényképek önálló, helyenként lazán egymáshoz kapcsolódó viszonyukban rendeződnek költeménnyé. S a kötet költeményei albummá. Nincs azonban hangja, teste képtest, mely szavak által nyer létezést: „tükörből figyelitek, hátha megváltoztam." A tükör síkjának hideg valóságreferenciájában, a leképezés egyszerűsítésében mozog a kommunikáció, létrehozva a megértés töredékekben teljesülő valóságát. Az én mindeközben megrögzötten ragaszkodik saját valóságelemeihez, ezeket ismétli, olvassa újra, keresi, s a külvilággal csak a várakozásban, a létezés elemeinek bizonytalanságában képes kapcsolódni: „várunk egy napszakot, de hogy melyiket, bizonytalan".

A költemény párverse a II. [responsoria] rész III. ciklusának 7. verse, a *koncentrikus élet:* kezdetű. A fejezet költeményeire – ahogy erről már volt szó – jellemző, hogy a keretes szerkezet az első fejezet három ciklusából származó tagmondatokat tartalmaz, s a köztes sorok többé-kevésbé összefüggő

történetet bontanak ki. A kötetrész tehát az előzőkből építkezik, ezáltal az esetlegesség, összeférceltség benyomását kelti, hiszen egy-egy költemény nehezen ad ki egységes gondolati ívet.

20 *koncentrikus élet*
az érzelmek nálad
maradtak

valamit megváltoztattak
a sorrendben: előbb néz-
tük a diktátor és felesége
kivégzését, aztán önma-
gunkat ugyanabban a
műsorban. a kivégzés
után a mi ágyunkat mu-
tatták hosszan, amint
éppen alszunk. ráismer-
tem mindekettőnk arcá-
ra, de a diktátor és fele-
sége is ránk hasonlított.
mielőtt megvakulok,
alaposan begyakorlom
mindennek a helyét. az
új dolgoknak ellenállok.
és bármilyen lesz is, az
utolsó falat fogom vég-
legesnek tekinteni.

az arcomon fák nőnek,
mint a borosta. „lassú
szélben mondom", mégsem
hisztek nekem, mert
az érzelmek nálad
maradtak

A külső valóság tapasztalata (utalás a '89-es Ceausescu-házaspár kivégzésére) az önmagára eszmélő tapasztalatot előlegezi meg: „előbb néz- / tük a diktátor és felesége / kivégzését, aztán önma- /gunkat ugyanabban a / műsorban." A tévé a nézőt tükrözi, ahogy a műalkotás is a befogadóját. A leképezés folytatása nem a művészet önreferencialitására, de a versszubjektum esztétikai tapasztalatára irányítja a figyelmet: „ráismertem mindkettőnk

arcá- / ra, de a diktátor és felesége is ránk hasonlított." A sorrend hibás („valamit megváltoztattak a sorrendben:"), ahogy az ismétlődő hasonlat is kifordított („az arcomon fák nőnek, mint a borosta"). A költemény valóságtere így a televíziótól a diktátor és felesége falhoz állításáig, majd a televíziótól az ágyig, az ágytól az „utolsó falat" érintve jut el a vakság (a kivégzettek szemét bekötik) metaforikus röghöz kötöttségéig. Ahogy a kötet olvasója a költeményekben, úgy a költemény beszélője a televízió terében ismeri fel önmagát, s jut el a kivégzéstől az ágyig, majd az ágytól a kivégzésig. A versszubjektum mint elkövető válik paradox módon a kivégzés áldozatává. Áldozat és elkövető: a gyilkosság metaforikus értelmezésében a kötet fő szólamához kapcsolódva arra irányítja a figyelmet, hogy a viszonylatrendszerben a kisemmizett és a kisemmiző szerepei korántsem állandósulnak. A bevésődések, a tudatalatti késztetések determináltsága dinamikusan jelen levő alaphang a kapcsolatok alakulásában. Az emlékek a tudat mélyén dolgoznak („koncentrikus élet"), s egy-egy határhelyzetben a felszínre törnek. Itt akár a brutalitásig elérő kifejeződést keresve („rongyokba csomagollak / inkább, vagy óriás nejlonzsák- // ba" *ha lehajolsz, nincs más. a leg*).

De hogyan képes átfordítani a kötet a hétköznapi beszédegységeket költészetté? Leszámítva a kötetcím alliterációját és a zenetörténeti klasszikusra való utalást, a kötet a költészet kínálta zeneiséggel csak elvétve él, rímeket, alliterációkat kerül, a versbeszédnek nincs lüktető ritmusa, kifejezetten puritán, sőt, a sortörések következtében akadozó is. Emellett úgy tűnik, hogy szóképek terén is egyfajta minimum-elv van érvényben. Mitől válik mégis költészetté? A szóképek minimalizálása olyan nyelvet eredményez, ahol a mondatok, tagmondatok, szószerkezetek képezik a líra alapképletét, ismétlődésük, variációjuk teremti meg a költői hang karakterét. Ezt a precíz kifejezésre való törekvés jellemzi egyrészt, másrészt a hétköznapi szövegegység költészetté fordítása[2]. Amit Pór Péter Petri Györgyről szóló tanulmányának záró soraiban a költő „életművének leginkább lehetetlen kihívásának" nevez, feltétlen meggondolásra érvényes a *hajnali 3* poétikájában is: „hogyan teremtett meg nem lírainak hagyományozott elemekből egy modern és feltétlenül lírai szólást"[3]. Ebben a hétköznapi regiszterű, mélytudati lírában gondolatfoszlányok, beszélgetésfoszlányok lesznek szimbólumokká, s a szóképek helyett álló történések jelképes aktusokká. Így többek között a sötétbe érkezés („amikor belépsz majd a / barlangszerű térbe (le-/hetne hatalmas orvosi // váróterem, de akár / templom is), szemed / csak lassan szokja meg // a félhomályt." *amikor belépsz majd*), a meglapulás („a szél elől a hajó oldalához / lapulsz" *a szél elől a hajó oldalához*), a hazaérkezés („az üres ház/ most mégis ismerős, / mintha itt nőttél volna // fel" *arra is emlékszel még*),

és mindenek előtt a gyilkosság. A költői nyelv erejét tehát az ismert fizikai világ archetípusaira való utalásokban kell keresni, melyeket átfordít egy mélytudati, szintén közös tapasztalati térbe. A mitikus archetípusok átfordítására példa Orfeusz alakjának megidézése, aki Euridikére „testszagán" keresztül emlékszik; elbizonytalanodásának oka ennek az érzéki emlékezetnek az eltűnése. A hármas szám vallásos konnotációi pedig a teljesség, a befejezés képzetein keresztül dinamizálódnak („hosszú / gyaloglásaink szinte némán / folytak. megfigyelésünk egyet- /len tárgya valószínűleg hár- /munk kényes egyensúlya, an- / nak kipróbálása, hogyan lehet / *minden irány*ból a vég elé / menni." (*bár augusztus végén most is*).

Látható ellenállás bontakozik ki a tér és az idő koordinátáiban, mintegy testet (vagyis narratívát) adva a Pilinszky-soroknak: „>Latrokként – Simone Weil gyönyörű szavával – tér és idő keresztjére vagyunk mi verve emberek<" (*Juttának*). A kötet a hajnali időpontban, az időben képes áttörni a térképzeteket, teret és testet adva az időhöz szögezett emlékezetnek. A történelem tere, halál tere, növekedés tere, megváltás tere mögül az idő szólamai: a történelmi idő, a jelenvaló idő hallatszik ki, mindez pedig a szent tér (a Golgotát a mottóversben megidéző Seamus Heaney verse), és a szent idő, a Húsvét idejének kiterjesztett közös nevezőjével. A profán és a tudat mély megfigyeléséből érkező történet a szent történet felé irányul - koncentrikus körök a centrum körül, majd visszahullik a maga profán valóságába.

Kitérő 2. - Pilinszky János

Külön érdekessége a kötetnek, hogy Pilinszky János költői jelenléte nem fogalmazódik meg látható sorokban, idézetekben, emblematikus tárgyak, költői megszólalások átvételében. Ugyan az olvasó előzetes elvárásai között esetlegesen szerepel is a költői rokonság sejtése (a *költő* és *katolikus* ürügyén), ám ezt a kötet első pillantásra nem támasztja alá. A jelenlét azonban a szövegek mélyebb jelentésrétegeiben mégis domináns, vagy ha tetszik: néhány jól körülírható, hasonló belátásra jut a két költészet, különösen, ha a *Krátert* és nem a *Harmadnapont* keressük a versbeszédek mögött. Mondhatjuk ugyanis Foucault-val: „az egyidejűség, a mellérendeltség, a közel és a távol, a jobbra és a balra, a szétszóródás korát éljük"[4]. Ugyanakkor, és még sokkal inkább Pilinszkyvel: „Találkoztunk. Találkozunk. / Egy trafikban. Egy árverésen. / Keresgéltél valamit. Elmozdítasz / valamit. Menekülnék. Maradok. / Cigarettára gyújtok. Távozol.". Emellett a kötet nem használ címeket és nagy kezdőbetűket, viszont töri sorokat – soráthajlásokkal, és drasztikusabban is: szótörésekkel. Helyenként ott is, ahol az olvasó már nem számítana elválasztásra: „óriás nejlonzsák- // ba". Ennek a töredékességnek, a töredékes boldogságnak, az egység töredékes megélésének köteteként konstituálódik a kötet nyelve a feltámadás *Mielőtt*jében.

A *Kráter* alapján rendeződő olvasáskísérlet azért is megállhatja a helyét, mert mintha az oldalszálak - a Maár Gyula készítette *Pilinszky-portré a televízióban* című felvétel metaforikájával szólva –, a Tisza mellékszálai[5] lennének fontosak Varga Mátyás költeményeiben is. Figyelme látszólagos apróságokra, finom benyomásokra terelődik, melyek hol a brutalitás kifejeződésbe, hol szimbolikus-metaforikus mozgásokba fordulnak át („otthon / próbálsz úgy tenni, mint aki / holnap is felkel, mint aki hir-// telen döntéssel nem változ- // tatta meg a jelszót" *kikíséred egészen a busz*). Ráadásul a hirtelen váltások, a szerelmi disszonancia, egymás keresése, de meg nem találása, a vadság, gyilkosság motívumát is hordozza. Szerelem és halál. Élet és életellenesség. Szerelmi féltés és menekülés. Birtoklás és szabadulás. Testben-lét és kínlódás a testnek való alávetettségtől. A Pilinszky-költészettel tehát mintegy a *töredékes találkozások* narratíváin lehetne megjelölni a költészeti folytonosság eredetét. Az azonban talán már véletlen egybeesés – mindazonáltal ismét egy figyelemre méltó véletlen (vagy a véletlen látszatát keltő szándékolt egybeesés? Illetőleg a költő saját szavaival élve: „Bizonyára véletlen, de akárhogy is van, igen szerencsés véletlen..."[6]) –, hogy a *kráter* szó a kötet mottójául választott Seamus Heaney-költeményben is előfordul („agya sötét oldalának szögkrátereivel epedve vágyott"), és a kifejezés nem csak a magyar fordításban, de az eredetiben is szerepel („nail-craters").

A töredékesség a kötet további szegmenseiben is megjelenik. Külön figyelemfelkeltő vonása ez a verscímeknek, melyek következetesen a költemények első sorait tartalmazzák, ám ennek helyenként a sortörések következtében különös hatása lesz. Nemcsak olyan töredékes címek képződnek ezáltal, mint pl. *a szél elől a hajó oldalához*, de a szótörések következtében nyelvi törések is keletkeznek: *ha lehajolsz, nincs más. a leg*. Emellett domináns a kötet egységes szedésében a mondatkezdő nagybetűk elhagyása. A szövegegységek ezáltal lefokozódnak, a betűk demokratizálódnak, egységesen állnak egymás mellett. „Semmi különbség", ahogy Pilinszky *Különbség* című költeményében sincs - az élet akár látszólag legtávolabbi pontjait magában foglaló oppozíciói között.

Hétköznapi regiszter, mélytudati líra, szigorú önreflektivitás, determinált mondatalkotás, melyek mind a beszélők determinált mozgásterére utalnak. A kötet alapján formálódó lehetséges alapkérdés, hogy következhet-e hajnal az éjszaka után. A *hajnali 3* ekképp a világosodás, a pirkadás határalakzata is, ahogy a világosodás a megnyílás, a szeretve keresés képződménye lehet. A befejezés nyitott, hatására több a kérdés, mint a válasz. Az igeidők gazdagsága a múlt idejű feltételes módtól a jelenen át a jövő felé visznek. A záró

vers töredékei a találkozás egy toposza körül keringenek. Ez a hely a „száj", a beszéd, az elmondás, a kimondás és egyben a testet hangsúlyosan megidéző érzéki kapcsolódás metonimikus helye, melyet a költemény keretes szerkezete elégtelennek ismer fel: „a szerelmet kellett volna / megtanulnom,/ de csak a szádig jutottam"(*a szerelmet kellett volna*). Minthogy a versek csak monológokkal telítettek, a szereplők a maguk koncentrikus köreinek bejárása közben többnyire csak maguk elé beszélnek, névtelenül és homályban keresik egymást („gyors álmaink összefolytak a másik riadt keresésével" *decemberben még enyhe volt*), fontos megjegyezni, hogy a reflexiók kimondása nem, vagy csak kivételesen érkezik meg a címzettekhez. A *hajnali 3* utolsó verse a legelső költemény záró sorait ismétli, s ezzel a koncentrikus kör élet és halál, szerelem és elvesztés képzeteit kapcsolja egy újra megnyitott („kezdd") befejezés („halottakkal") kudarcos alakzataként: „>kezdd a halottakkal< - mondja/ furcsa, idegen hangsúllyal/ de csak a szádig jutottam" (*a szerelmet kellett volna*). (*Magvető, Bp. 2013)*.

[1] Csider István Zoltán: *'Tulajdonképpen a csendben élek'. Déry-díjazott: Költő, és katolikus*, in: *NOL*, 2013. október 21.

[2] „Nekem néha bizonyos mondatok, szintagmák jelentik a pontosságot. Állandóan tanulom az élettől ezt a fajta pontosságot. Az élet pontos. Az emberek beszéde – a mindennapi beszéd! – néha elképesztően pontos." Ahol a történet már elveszik. Beszélgetés Varga Mátyással. Kérdező: Komálovics Zoltán, in: Új Forrás, 2012. 06. /7.

[3] Pór Péter: *Tornyok és tárnák, Tanulmányok a költői teremtés alakzatairól*, Kalligram, 2013, 254.

[4] Michel Foucault: *Eltérő helyek*, in: *Nyelv a végtelenhez*, Latin Betűk Alapítvány Kiadó, 1999, 147.

[5] *Egyenes labirintus. Pilinszky-portré a televízióban*. (Maár Gyula), in: Pilinszky János, *Beszélgetések*, Századvég Kiadó, 1994, 212.

[6] Varga Mátyás: *A határok elvesztése*. Portré és modern identitás, in: *Pannonhalmi Szemle*, XXI/4, 103.

A régi időkből nem egy olyan papra vagy szerzetesre emlékezhetünk, aki költőként is tevékenykedett, gondoljunk csak például a Fortuna szekerén okosan ülő Faludi Ferencre. Szerencsére ilyen messze nem kell mennünk, hogy találjunk még egy szerzetest és költőt, mert itt van nekünk Varga Mátyás. Vele beszélgettünk hitről és sok szigorúan fontos dologról.

Ayhan Gökhan – Izsó Zita

„A HITBEN MINDANYNYIUNKNAK SAJÁT UTUNK VAN" – INTERJÚ VARGA MÁTYÁSSAL*

Miért gondolta, hogy Önnek szerzetesnek kell lenni? Hosszú út vezetett ide, vagy könnyű volt a döntés?

Harmadikos gimnazista koromig nem nagyon jutott eszembe, hogy szerzetes legyek. Vagy még pontosabban: ha eszembe jutott is, biztosan nem vettem komolyan. Aztán a szinte irreálisnak lett valami evidenciája. És ez az evidencia megmaradt lényegében mostanáig. Ezzel nem azt akarom mondani, hogy onnantól kezdve minden simán ment, nem volt már miről gondolkozni: még kevésbé azt, hogy ne tettem volna fel a kérdést, hogy jól döntöttem-e. A közösség ugyanis csak valamiféle kerete az életnek, ettől még ott is kinek-kinek a saját sorsát kell élni. Azért mondom ezt, mert gyakran hallom, hogy azt gondolják, ha egy ember vállalkozik a közösségi életre, egyszerű a dolga: viszik a többiek, mint a folyó, a „pártfegyelem" meg előírja, mit kell tenni és gondolni. Csak hát nem így van. Vagy jó esetben nem így van. Mert a közösségnek, még ha ennek sokszor nincs is tudatában, ugyanúgy arra van szüksége, aki az ember önmagában, aki az ember a maga szabadságában.

Milyen egy szerzetes életvitele? Az öné, aki irodalommal, művészettörténettel is foglalkozik, tanít, *Pannonhalmi Szemlét* szerkeszt etc.

Az életnek vannak keretei, van ritmusa annak, hogyan alakul a nap: például, hogy az első program hétköznapokon reggel 6 órakor kezdődik. Emellett pedig kinek-kinek megvan a maga munkája (iskolában, irodákban, kertben, konyhán stb.), ami azt jelenti, hogy ez a „civil" munka (mert hát többnyire az) állandóan tudatosítja bennünk a külvilág működését. Ebből az is következik, hogy sokféle munkatárssal dolgozunk együtt, mert talán egyetlen olyan munkahely sincs a monostorban, ahol csak szerzetesek lennének; vagyis – mint ahogy persze a legtöbb munkahelyen – nekünk is különféle világokkal kell megtalálnunk

a közös hangot. Ez nem volt mindig így, és esetleg azt is gondolhatjuk róla, hogy sokkal kevésbé romantikus, mint ahogy általában egy apátságot el szoktunk képzelni. De én inkább gazdagságként élem meg. Ami persze nem jelenti azt, hogy esténként nem esne jól az imádságon vagy a vacsorán újra találkozni a többiekkel, újra csak magunkban lenni.

Térjünk át a vallásra. A vallással szembeni ellenállás egyik oka sokak szemében az, hogy a vallás tudománytalan, és csak azok találták ki maguknak az ismeretlen dolgok magyarázatára, akik homályos hiedelmekben tapogatóznak. Ön szerint hogyan lehet úgy terjeszteni a vallást, hogy aktuális legyen, s a modern korban felmerülő problémákra is választ adjon?

Én nem hiszem, hogy az úgy nevezett „tudománytalanság" igazi probléma volna. Anélkül, hogy vallás és tudomány meglehetősen bonyolult viszonyának taglalásába belemennénk, látjuk, hogy az utóbbi időben mennyi „tudománytalanság" (és ezzel együtt mennyi butaság) tud a mi világunkban elképesztő sikerrel működni, nagy népszerűségre szert tenni. Persze, a kereszténység sem fordítható le maradéktalanul a tudomány nyelvére, és nem kevés feszültség tapasztalható ma is a vallás és felvilágosult tudományosság között. Ugyanakkor azt is látnunk kell, hogy a „tudománytalanság" miatt még bármi lehet népszerű és sikeres...

Én azt hiszem, hogy a vallás (amin most elsősorban, ugye, a kereszténységet értjük) kevéssé tudatosította, hogy egy poszt-keresztény világban élünk, és ebből fontos dolgok következnek. Mi, keresztények nagyon sokszor úgy viselkedünk, mintha az emberek merő pimaszságból vagy megátalkodottságból nem értenének egyet velünk. Ők nem értik, mi ütött belénk, miért támadunk rájuk, miért vagyunk agresszívak. És hát, legyünk őszinték, sok esetben olyasmit várunk el tőlük, amit nekünk magunknak sem könnyű megtenni...

Azt hiszem, ahhoz, hogy a kereszténység újra vonzó eseménnyé váljék, sokkal figyelmesebben és kevésbé ideologikusan kell figyelnie történelmének azt a korszakát, amikor még kevesebb köze volt a hatalomhoz. A poszt-keresztény állapot egyik súlyos következménye, hogy a hatalom eszközei nem hatékonyak még akkor sem, ha esetleg annak látszanak. A hatalom erejét legfőképpen a spiritualitás erejével és a felelősség erejével lehetne leváltani, ami nyilván egy rögösebb út. – Hogy ez mennyire így van, elég arra gondolnunk, hogy mindenki, aki igazán és maradandóan fontos volt az elmúlt száz év kereszténységében, ezt tette. Gondoljunk csak (hogy a számomra legfontosabbakat mondjam) Dietrich Bonhoefferre, Teréz Anyára, Roger Schützre, Abbé Pierre-re, Romero érsekre, Jean Vanier-re, Desmond Tutura; de talán mondhatnám Rowan Williams canterbury érseket – és a jelek szerint Ferenc pápát is...

A negatív tendencia a fiatalokra is érvényes. Sokan ateistaként helyezik el magukat a világban, míg mások azt mondják, nem érdekli őket a vallás, s soha nem gondolkodtak el azon, hogy van-e vagy nincs Isten. Eközben a fiatalok nagy része a házasságtól is ódzkodik, és az élettársi viszonyt képzeli el az ideális férfi-nő kapcsolat formájának. A kettő között lát összefüggést?

Én azt hiszem, az emberek nem rosszabbak, mint bármikor a történelemben. Ha ateistának mondják magukat, attól én őszintén szólva nem szoktam kétségbe esni, mert az egy dolog, hogy mit mond az ember magáról, de szinte biztos vagyok, hogy Isten nem a szavaink, hanem a szívünk szerint ítél meg bennünket...

Nem egyszer azt látom, hogy a formális vallási kötelezettségek betartását fontosabbnak gondoljuk, mint amekkora jelentősége ezeknek ténylegesen van. A formák bennünket szolgálnak, és igazán akkor hatékonyak, ha szabadon akarjuk őket. De ez nem azt jelenti, hogy amikor nehézzé válnak a formák, szabadon leválthatók. Nyilván hinnünk kell a formákban, de nem a formáknak kell hinnünk. Jól tudjuk, hogy Jézusnak súlyos fenntartásai voltak a lélek nélküli formákkal szemben. Persze, azt is tudjuk, hogy ő többnyire – szinte mindig – komolyan vette és betartotta a formákat, meg hogy soha nem kényelmi szempontból kritizálta őket...

Egy francia gondolkodó írta, lehetséges, hogy senki nincs a pokolban, de nekünk úgy kell élnünk, hogy nehogy mégis mi legyünk az egyetlenek, akik oda kerülnek. Az egyház álláspontja is egységes abban, hogy egyetlen ember sem tudhatja - még a másik élettörténetének teljes ismeretében sem -, ki kárhozott el, és ki nem. Ehhez képest sajnálatos módon nem kevés pap használja érvként a hívekkel - és gyakran a gyerekekkel- folytatott kommunikáció során a csekély dogmatikai alappal rendelkező puszta ijesztgetést, legutóbb például egy hittankönyvben szerepelt az, hogy a homoszexualitás halálos bűn. Az ehhez hasonló esetek komolyan ártanak az egyház és a vallás megítélésének. Az egyház miért nem tiltakozik élesebben az ehhez hasonló esetek ellen, miért nem tesz azért, hogy a papok egységesebben és érvényesebben szólítsák meg a híveket?

Azt gondolom, hogy amikor az egyházról beszélünk, nem szabad megfeledkezni arról, hogy a katolikus egyház soha nem volt annyira homogén, mint amilyennek messziről látszik; arról nem is beszélve, hogy a különféle protestáns egyházakra is érdemes mindig odafigyelni. Az hogy ma Magyarországon

hogyan viselkedik mondjuk a katolikus egyház, hogy a püspökök mire reagálnak, mire nem, mire hogyan, ez egy történelmi tény (vagyis korhoz, szituációhoz és személyhez kötött). Nyilván annak örülünk, ha cizelláltságot és emberséget, okosságot és bátorságot tapasztalunk. A tanítást érdemes időben is, térben is tágabb kontextusba helyezni. Éppen a homoszexualitás kérdésében pl. az anglikán egyháznak radikálisan más a véleménye. Ezzel nem azt mondom, hogy felétlenül nekik van igazuk, de a dolog mégis megér annyit, hogy a két szempontrendszert egymás mellé állítsuk... És hát arról sem szabad megfeledkezni, hogy sok kérdésben az egyház álláspontja is alakul. Bár a lassúságot és óvatosságot néha nehéz elfogadnunk, de ha csak arra gondolok, hogy a II. vatikáni zsinat előtt még meg kellett gyónni, ha egy katolikus bement (nem feltétlenül istentiszteletre, hanem csak úgy) egy protestáns templomba, vagy netalán egy zsinagógába, akkor máris látjuk, hogy képesek a dolgok megváltozni.

Sokszor az jut eszembe, hogy az egyházi vezetéshez fűződő viszonyunkban is van valami posztkommunista örökség: vagy feltétlen és vak engedelmességet képzelünk el, vagy elemi bizalmatlanságot. Errefelé még nem alakult ki pl. annak a kultúrája, hogy a laikusok és az egyházi vezetők együtt dolgozzanak, együtt keressenek megoldásokat, vagy hogy a laikusok is elmondhassák, ha valamit másként szeretnének.

Ha elfogadjuk azt a tényt, hogy a vallási formák betartásának fontosságát sokan túlhangsúlyozzák, és az egyház soha nem teljesen homogén, valamint nem mindig reagál kellő gyorsasággal a társadalmi változásokra, akkor mi alapján tud mondjuk egy egyszerű hívő ember — aki a jelenben él, és nincs lehetősége arra, hogy megvárja, amíg az egyház reflektál egy-egy problémára — eligazodni? Mi alapján döntheti mondjuk el azt, hogy melyik szabályt tartja be, melyik kevéssé fontos, és melyik nem felel már meg annak a kornak, amiben él (vagyis melyik változik majd meg úgyis idővel)?

Nehéz erre receptszerű választ adni. Azt gondolom, hogy a kereszténység nagykorúságot kíván minden hívőtől: amellett, hogy komolyan veszi, amit az egyház mond, dolgozzon meg a saját válaszaiért: olvasson, gondolkozzon, beszélgessen, figyeljen... Mindig érdemes azt is megnézni, hogy más keresztény egyházak hogyan vélekednek egy-egy kérdésről; ebből is sok mindent megérthetünk. Vagyis nem megy kísérletezés — és tévedések nélkül. A gondolkozás mellett elengedhetetlen a reflektált „terepmunka". A reflexió azt jelenti, hogy újra meg újra megkérdezem, hogy vajon jól gondolom-e. A „terepmunkán" pedig azt értem, hogy nem csak fejben zajlik a dolog, hanem van valamiféle közösségi kontextusa. — És hát van egy nagyon egyszerű

módszer is (annyira egyszerű, hogy már-már triviális), ami arra épül, hogy a kereszténység mégiscsak „imitatio Christi", „Krisztus követése": ha nehéz átlátnunk egy szituációt, próbáljuk elképzelni, hogy Jézus itt mit csinálna, hogyan reagálna. Persze, azt, amire itt jutunk, nem érdemes ezt abszolutizálni (főként másokra nézve nem!), de nekünk mindenképpen segíthet. Jézus bátor, radikális, és soha nem a kényelmet választja. Ugyanakkor nem ellensége sem a testnek, sem az örömnek.

A hitben – és az egyházban – mindannyiunknak saját utunk van. Ezt kell megtalálnunk. Ez lényegében járatlan, mert ránk vár.

A cölibátus miatt sok kritika éri az egyházat, többek között azért, mert a papi szolgálatot végző atyák munkája során sokszor felmerül, hogy a hívek olyan mindennapi élethelyzetekben kérnek tanácsot tőlük- adott esetben a párkapcsolat, vagy a gyereknevelés kapcsán-, amikről az atyáknak nincs és nem is lehet saját tapasztalatuk. Talán ez is lehet az oka annak, hogy néha az atyák hasonló kérdésekben történő megnyilatkozásai kissé elvontak, elméletiek. Hogyan lehet áthidalni ezt, hogyan lehet érvényes, hiteles útmutatást adni papként olyan területeken, amit az atyák adott esetben nem, vagy csak kevéssé ismernek? Fel lehet valahogyan készülni erre?

Én elválasztanám a cölibátus kérdését a tanácsadástól. A cölibátusról magáról azt gondolom, hogy ez nem dogmatikai kérdés, tehát bármikor egyetlen rendelkezéssel megváltoztatható. Sejtésem szerint a kötelező papi cölibátus éppen mostanság sok kérdést vet fel a nyugati egyházban. Azt hiszem, hogy muszáj elgondolkozni a dolog tarthatóságáról.

Ami meg a tanácsadást illeti: az élet számos területén fogadunk el tanácsot olyantól, akinek éppen az segíti a munkáját, hogy kívülről és távolról láthatja a helyzetünket. Gondoljunk csak a pszichológusokra. Nem attól lesznek hozzáértők vagy kevésbé hatékonyak, hogy ők maguk is megtapasztalták a problémát. Ugyanakkor azt is értem, hogy a kényes vagy súlyos helyzetben nehéz mit kezdeni azzal, ha a pap nem képes a valóságra reagálni, és szent közhelyekkel vagy ügyetlen poénokkal reagál. De ez – szerintem – nem áll szoros összefüggésben azzal, hogy házas-e, vagy sem.

Akkor mi lehet az oka annak, hogy sok pap nem tud a valóságra reagálni, és hogyan lehetne ezt a problémát feloldani (akár a papok képzése során, akár más úton)?

Amennyire rálátásom van a papképzésre, mindenképpen előrelépésnek gondolom, hogy az utóbbi időben a teológiai tárgyak mellett hangsúlyosan megjelent a pedagógia és pszichológia is. Ez nagyszerű és fontos, ugyanakkor az az érzésem, hogy ugyanilyen fontos – vagy még fontosabb – lenne a kulturális antropológia oktatása is (ami pillanatnyilag teljesen hiányzik), hiszen a szemináriumból kikerülő fiatal papok még mielőtt pszichológiai vagy pedagógiai problémákkal találkoznának, „terepmunkások" lesznek, és szükségük lenne valamiféle rálátásra akár barátságos, akár kevésbé befogadó közegben dolgoznak. Clifford Greetz amerikai antropológus például arról beszél, hogy minden kultúrát az adott kultúra saját fogalmain keresztül lehet igazán megérteni, és hogy az emberi viselkedés minden aspektusának több jelentése van... Ennek tudatában pl. könnyebben szót értenének azokkal, akik részben vagy egészben másként látják a világot. Vagy távolságot tudnának tartani a politikától.

Ugyanakkor azt sem szabad elhallgatnunk, hogy az úgy nevezett „valóság" integrálása a kereszténységben spirituális kérdés is, és hogy „fizika" nékül minden metafizika előbb-utóbb hamissá válik. Legalábbis szerintem.

Az értelmesebb emberek körében szerencsére általánosan elfogadott tény, hogy nem lehet előítéleteket támasztani valamely társadalmi vagy bármilyen más csoport egészével szemben néhány tagjuk tettei vagy viselkedése miatt. Ehhez képest meglepő tapasztalni, hogy ezek a többnyire tanult, értelmes, gondolkodó emberek, akik egyébként elutasítják az előítéletek minden formáját, mennyire elutasítóan és gyűlölettel beszélnek adott esetben az egész egyházról-és általában a papokról- csak mert mondjuk volt egy rossz élményük, vagy sokszor még nem is saját maguk tapasztaltak ilyesmit, csak hallottak valakiről, akivel egyszer mondjuk túl szigorú volt egy pap. Mi lehet ennek az oka, és az egyház, illetve egy pap vagy egy szerzetes mit tud az ehhez hasonló előítéletek ellen tenni?

Ilyenkor, az az érzésem, több dolog is egymásra vetül. Első (és nem biztos, hogy a legvastagabb) réteg a pap ügyetlensége, emberi esendősége, hibája, bűne (amit nevezhetünk sokféleképpen). Ezt nem lehet kimagyarázni. Abból azonban, hogy a papokkal szemben általában súlyosabb indulatok törnek elő az emberekből, mint pl. a pedagógusokkal vagy orvosokkal szemben, két dolog következhet: egyrészt, hogy esetleg többet hibáznak, mint ők, a másik, hogy van itt még valami indulatforrás. Amikor ezen töprengünk, nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy a hit és az azzal kapcsolatos események életünk nagyon érzékeny részét alkotják. Ha ez nem működik, vagy nem úgy működik, ahogy ezt a belső egyensúlyunk megkívánná, szükségszerűen okokat keresünk. Az okokat pedig legegyszerűbb odakint meglelni.

„Az alak: az arcban megvalósuló Istenhez való hasonlatosság. Az istenhez való hasonlatosság láttán joggal mondhatjuk; ím, ez Isten képe; s ha Isten képe előttünk van, előttünk van tehát Az is, Akit e kép ábrázol." Mondja Florenszkij *Az ikonosztáz*ban. Az Ön által ismert Krisztus-ábrázolások közül melyiket érzi magához a legközelebb, a leghitelesebbnek? Miért?

Azt hiszem, nem szokványos a képekhez fűződő viszonyom: szeretem a képeket és rettenetesen érdekel a működésük, ugyanakkor kicsit tartok is tőlük. Láttam és megcsodáltam Rubljov Szentháromság-ikonját Moszkvában, mindig lenyűgöz Caravaggio, Rembrandt vagy El Greco világa, de nem igénylem, hogy állandóan nézzem őket, nem nagyon hiszek pl. a reprodukcióknak, sokkal szívesebben hívom elő a képeket az emlékezés által. Ebből az is következik (vagy következhet), hogy pl. szeretem az üres falakat.

Bár azt hiszem, nincs „kedvenc" képem, nem szeretnék kibújni a válasz alól: tavaly szeptembertől decemberig Londonban voltam, és ott szinte hetente (volt, hogy egy héten többször is) megnéztem a National Gallery-ben Piero della Francesca *Jézus megkeresztelkedése* című képét. Nem egyszer úgy éreztem, igen bensőséges viszonyba kerültünk.

*Az interneten megjelent: ayhanizso.blgogspot.com.

Ma már magyar nyelven is tanulmányok, kötetek sokasága foglalkozik azzal az irodalommal és költészettel, amely szembenéz Auschwitznak a történelem értelmébe vetett hitet szinte kiirtó hatásával, élet-, érzés- és nyelvpusztításával. Az Auschwitz poklát megjárt, a „létező szocializmus" egész ideje alatt is lényegében szilenciumon levő költőnő, Mándy Stefánia költészetét azonban csak most kezdi értékelni az irodalmi közélet.[1] Csak most kezdik felfedezni és értékelni a szuverén, egyszerre szabadasszociációs és ugyanakkor képileg zeneileg mélyen átgondolt látásmódját és leginkább az Eliotéval, másrészt Vajda Lajoséval rokonítható, egyszerre avantgárd *és* tradíciót megújító alapállását. Költészetében az archaikus szakrális művészet és a 20. századi avantgárd művészet iránti *képi* érzékenység és a *szóba* vetett bizalom találkozik, így tud olyan pontból beszélni Auschwitz borzalmáról is, ami messze túlmutat az „Auschwitz-irodalmon". Mándy Stefánia költészete nem csak magára veszi a 20. század „ellopott történelmének" súlyos szenvedését.[2] A költőnőnek az Auschwitz poklát megjártak között talán egyedülállóan egyetemes szenvedésérzékenysége itt nem áll meg, nem hagyja, hogy Auschwitz szörnyűsége elzárja előle a mély szenvedés más formáit. Érzékenysége nyitva van az emberi történelem mélyén húzódó szenvedésnek, sőt, visszanyúl az archaikus emlékekből kiolvasott mély szenvedésig. Ez adja költészetének specifikus erejét – és az, ahogyan ezt a mély szenvedéseket összekötő ívet *ellenpontozza* egy másikkal, azzal az ívvel, amely az archaikus múltban lehorgonyzott őskezdetet köti össze az itt és most jelen levő kezdettel. Ahogy *Sztélé* című versében írja: „a mindenkor jelen"-nel. Ettől válik verseiben újra, a 20. század infernója után is *kérdezhetővé* a történelem értelme. De a kérdéstől csak nagyon vékony borotvaél-híd vezethet a válaszig. E borotvaél-híd nem kőből, hanem szóból épülő tartópillére ugyanaz, ami látásmódjának és átfogó szenvedésérzékenységének is alapja: az izzó személyes lét és hit, amely nem csupán privát ellenpólusa az Auschwitzhoz vezető és onnan máig töményen sugárzó nihilnek. A személyes lét és személyes szó erejébe vetett, minden dogmától mentes hite – amely leginkább Pilinszky *Apokrif*ével rokonítja – a végső fedezete mindannak, ami Mándy Stefánia költészetét megkülönbözteti az Auschwitz-cal szembenéző költészet (nemcsak mennyiségi értelemben

32 Surányi László

„A SÚLYÁT HORDOZÓ KILÉP A KŐBŐL"

A menhirtől az ellopott történelemig: egy motívum útja Mándy Stefánia költészetében

vett) javától. Ez az, ami egy pillanatig sem engedi a nihilt „magánvaló", tőlünk független nihillé változni, s nem mond le arról, hogy a történelem értelme újra, most is kérdezhető legyen. Kérdezhető, mert Mándy Stefánia hiszi, hogy *van kit* kérdeznie, és verseiben újra meg újra felkutatja azt, akit kérdezhet. Így jön létre a költészetét meghatározó *dialogikus vers*, amelyben mind az „én", mind a „te" megjelenése, megszólalása-megszólítása drámai, a vers korábbi kereteit áttörő történés.[3]

Az alábbiakban mindezt egyetlen motívum, a költészetén végigvonuló kő-motívum átváltozásait végigkövetve fogom bemutatni. Az elemzéshez három emblematikus verset választottam. Az első a *Menhir* című vers.[4]

1.

Az első vers tehát a *Menhir*:

most már az utak másfelé vezetnek
kaszárnyák tolják feljebb az eget
és odalent az indás indiák
mélytengerében földalatti városok lobognak
most már a kő szól
ember nem felel

felépültek a pompás temetők
bőrünket hosszú puha fű növi
alatta nem nő emberarc

vak tűzfalon halvány barlangi rajz
tövében hanga rózsaszín
halott bölények hangját álmodom
szívükben nyílvessző rezeg

elvágott nyakkal verdeső madár
láttátok már fejetlen szárnycsapását
hiszem hogy él hogy élek
ó csak keserű
a vérehulló sápadt fecskefű nevére
mondanék még egy késő imát

két aszfalt közt ahol még lábnyomok
vezetnek láttam hiányzó ujjad intő ősjelét
és ráborultam
s arra vándoroltam ahol még tengerek

azóta figyelem hogy merre visznek
a te útjaid
szemedből láthatatlan obeliszkek
nőnek az éjbe csak hát az éhes őzek
34 *borjak bégető bárányok úntalan*
meg-megállítanak és olykor elveszítem
kicsorbult bádog
amulettemet

lehet-e hát hogy az is megkövül
az első áldó mozdulat

ahol meglátlak sorsunk összeér
menhirek állnak
s örök szél fütyül

A címadó menhir a késői *kő*korszakban, szakrális céllal emelt *kőoszlopot* jelent. A kő-motívum tehát azonnal magához vonzza az archaikus, szakrális létet. Maga a menhir azonban csak az utolsó versszakban jelenik meg, a menhirek sora csak azután „épül föl", hogy más történelmi és történelemfölötti dimenziókat is magához vonz a kő-motívum. A menhirek fölött *„örök* szél fütyül", megjelenítve a versnek, és általában Mándy költészetének történelmet átfogó látásmódját.

A *Menhir* is a történelem archaikus kezdetét és *az ellopott történelem* 20. századi borzalmait köti össze. Az utóbbival indít, és rögtön megjelenik a kő is, de baljós kaszárnyák formájában. Nem is csak baljóslatúak: *feljebb tolják az eget*, vagyis eltakarják tágas horizontját, és a rabság elzáró valóságát teszik a helyébe. Ilyen kaszárnyafal az is, ami az *Epitáfium 1956*-ban szerepel: „Egy fal dőlt reám /egy ország /így hullottam a rögre". A címmel ellentétben a versben először a 20. század embertelen történelmének valóságát vonzza tehát magához a kő-motívum. Nem hangosan, épp csak egy képpel idézi meg, de aztán az egész verset átitatja szenvedéssel. (A kaszárnyák *A ferde maszk az égen* című versben már az egész emberi történelem folytonos démoniáját testesítik meg: „nevednek fényét dögszagú kaszárnyák /évezredei lopják fogyhatatlan" és „nevednek fényét dögszagú kaszárnyák /szemed gyöngyházát rozsda verte sír /kezednek rajzát lassú vérfolyam".)

Az első versszakban explicite is szerepel a kő: „most már a kő szól /ember nem felel". *Ez* a kő az elsüllyedt múlt, a „földalatti városok" köve. És a kő *szól*, az ember, a történelem nem felel. A vers erről a mélypontról indít. De innen *indít*. Hogy a „szakrális", „nagy" múltnak emléket állító kő szól, de az ember, a történelme nem felel, ez a tradicionalizmus legtöbb képviselőjénél

a végső szó volna a szakrális lét és az emberi történelem viszonyáról. Itt azonban ez az a mélypont, ahonnan el kell jutni a szóhoz, amely felelni tud. És előbb kérdezni. S valóban, az utolsó előtti versszak egy kétsoros *kérdés*: „lehet-e hát hogy az is megkövül /az első áldó mozdulat", az első, tehát a történelmet, minden történelmet „megelőző", *megalapozó* mozdulat, amely megáldja a történelmet is? Felidézhető-e ma is ez a mozdulat, amikor a történelmet olyan brutálisan megszentségtelenítettük és megszentségtelenítjük? Ez volna a számunkra természetesen adódó kérdés. De a vers kérdése paradoxabb. Hiszen az *első* áldó mozdulat tiszta *mozdulat*, és csak mint ilyen eleven mozdulat idézhető fel. A menhir, a kő csak emléket állíthat neki, hogyan is kövülhetne hát meg *maga ez a mozdulat*? Ezen a ponton a vers a történelem *aktuálisan legsúlyosabb* kérdését, azt a kérdést tehát, hogy lehet-e még a történelem értelméről beszélni Auschwitz után, *összeköti* a *mindenkori* történelem ma is ugyanúgy, mint az „ősidőben" aktuális alapkérdésével. Nem a heideggeri *lét*felejtés tehát az alapkérdés, hanem az első, az egész emberlétet *megáldó mozdulat* elfelejtése, akár mégoly monumentális, de *kővé* emlékezése. Ahogy az *Özönvíz* mondja: „lombját ha kőbe faragtam /teremtő árnya maradtam".

A kőnek mint megörökítő *műnek* a paradoxona nemcsak ezt a verset kíséri végig, egyik alappillére az egész életműnek. Többször összekapcsolódik a *növekedéssel*, ami ilyen paradoxonokhoz vezet: „szenvedni a kő / felnő magában" (*Sztélé*), vagy még kiélezettebben: „a kő vagyok a kő segíts növök még /egyetlen művét vési aki él" (*Zenei áldozat / cantus firmus*). Itt a kő mintegy kilépne önmagából – maga a *kilépés* a később elemzendő *Szobrosodó* című vers témája – és arra szólít fel, hogy segítsük *nőni*. (És mivel segíthetnénk mással, mint – növekedéssel? A paradoxon csak a növekedésben oldható fel.)

A növekedés és a kő szoros kapcsolata egy rejtélyes képben jelenik meg a *Menhír*ben is: „szemedből láthatatlan obeliszkek /nőnek az éjbe". A versben itt van a legközvetlenebbül jelen „az első áldó mozdulat". A kép most is paradox, hiszen az obeliszkek „szemedből" nőnek, azaz a Mándynál szintén kulcsszerepet játszó *szemsugár* megfelelői lehetnek, s mint ilyenek akár a világításra is utalhatnának, ám az „éjbe" nőnek és *láthatatlanok*.

Jegyezzük meg közbevetőleg, hogy *Az ellopott történelem*ben is megjelenik az obeliszk, az éjszakával, vagy legalábbis a sötéttel együtt. Ott az obeliszk egy további funkciója dominál: a múlt van ráírva. Ám a régi korok obeliszkjeivel ellentétben nem a dicsőséges múlt, hanem az *ellopott történelem* infernója van rávésve. S ezért „ha jössz utókor", elsőre „a nagy sötétben nem tudod hol állsz". Nincs hely, ahol állhatnál, csak rom van: „országon

állsz törzs üszkös törmeléken /mélyén parázs egy félszem és kiválsz". (V.ö. „egy fal dőlt reám /egy ország".) A nagy sötét ellenére tehát ég némi parázs „kint" és felvillan egy látó szem, ha még nem is egész, de legalább egy *félszem*. Már ennyi is elég ahhoz, hogy *kiválj* a történelem által hagyott üszkös törmelékmezőből és a történelem végnapjainak folytatása helyett *kezdődj*. Az obeliszk-élet szembeállítás tehát a lehető legélesebben jelenik meg: „volt obeliszk most elevenre készen /most kezdődj Isten új olimpiász".

Visszatérve a *Menhir*re, ez is a kő-élet szembeállításra épül. A kő (az obeliszk) itt mintha egy olyan öröklét felé törne, amely nem tud a szenvedésről – vagy legalábbis mintha idegen maradna az éjtől, amelybe belenő? Ez az érzéketlenség már a motívum negatív oldalához tartozik (nem úgy mint Weöresnél: „Víz-torlasztó hegyfalak, /szél-botlasztó bércfalak /mit bánják, ha mállanak, /mit bánják ha porlanak"[5]); nem tud az elesettségről, aminek megidézésébe szó szerint lélegzetvétel nélkül, sor közben megy át a vers: „csak hát az éhes őzek etc.". A kő első ellentéte a *bádog amulett*. Annak sérthetetlen keménységéhez, az obeliszk élességéhez képest az amulett bádogból van, ami sérthető, csorbítható; ráadásul ki van téve a sors játékának, „olykor elveszítem". Nem véd tehát a rontás ellen. Hogy milyen rontás ellen nem véd, azt nemcsak az itt szereplő védtelen (gyermek) állatok jelzik, hanem már a második sor baljós jelentésű kaszárnyái is.

A vers a kő-motívumot másodszor az élettel, a szenvedni képes élettel, sőt a halállal, de az *élő* halálával ellenpontozza. A vers-menhirnek ezt is magában kell foglalnia. „vak tűzfalon halvány barlangi rajz /tövében hanga rózsaszín". Vak tűzfal – ez még a kő, de már nem kemény, sérthetetlen mű, csak mint háttér a *rajzhoz*, ami hajlékonyabb, érzékenyebb. A rajz *halvány*, kitéve az elenyészésnek; hasonló a szerepe a bádoghoz. Az élő képe az állatok esendőségével, halálnak kitettségével folytatódik. Fájdalom, halál, de még itt is vergődés, küzdelem az életért: „elvágott nyakkal verdeső madár", „fejetlen szárnycsapás". És „hiszem hogy él hogy élek". Az ellentét a következő versszakban az *aszfalt* és a *tengerek* képében jelentkezik. Ez a versszak az első versszakra rímel, de itt már megjelenik az első személy, a megszólító és a második személyű megszólított-megszólítható.

Az *első személy* nem most jelenik meg először. Megszólal már a második versszakban is, ellenpontozva a kő harmadik személyűségét és az első versszak amúgy is leíró jellegét, és jelezve, hogy az első versszakot záró „kő szól /ember nem felel" valóban nem a végső szó. De első megszólalásakor mint halott szólal meg: „bőrünket hosszú puha fű növi", és még ennél is iszonytatóbb a kép folytatása: „alatta nem nő emberarc". Az „auschwitzért mondott" *Szentendrei oratórium* képe rémlik fel: „ha arcát földi fű növi". Ott ki is mondódik, hogy ez még az értelmetlen szenvedés, amelynek „halálán

ének nem ragyog". A vers „énje" tehát így jelenik meg először: a kőtemetőbe temetett halottal azonosul! Ez a kőlét nem az a kőlét, amely „segíts növök még"-et kiált; ám a vers énje *ezzel* a megkövült, ősi szenvedéssel is azonosul. Az Auschwitz poklát végigszenvedett költőnő előtt nem zárul le a szenvedés semmilyen más formája sem, nem hagyja, hogy lezáruljon – mint mondtuk, ez megkülönbözteti a legtöbb Auschwitz-cal szembenéző költészettől. Ezt is jelenti a „szenvedni a kő /felnő magában". A halottakkal való azonosulás az ősi barlangrajzokon látható áldozati állatok halálának „álmodásával" folytatódik.[6] Talán nem tévedek, ha ezt az „álmodást", az élet-halál dráma megidézésének közegét a még a halál súlyos emlékképeivel küzdő, de az áldozat és a feltámadás felé tapogatódzó költészet közegével azonosítom. A kővel az *élő* halála áll szemben. Ezért „hiszem hogy él hogy élek" – ugyanaz a költői „én" tehát a vers első személye, aki a Csontváry-versben ezt mondja: „új s új halállal sorsodhoz növök" – de rögtön a felkiáltás: „ó csak keserű". Majd utalás a vérehullató fecskefűre – keserű, de gyógynövény! – az ő „nevére mondanék még egy késő imát".

Csak ezután jelenik meg az ima megszólítottja. Ő is *hiánnyal* jelenik meg és épp ez a hiány a jel: „láttam hiányzó ujjad intő ősjelét". Tudva, hogy a költőnő személyesen is ismerte Vajda Lajost, és hogy a festő műve, személyes és művészi magatartása döntően hatott rá, életművével folyamatosan és behatóan foglalkozott (a máig egyetlen, mérvadó Vajda-monográfiát ő írta), mindezt tudva szinte biztosra vehető, hogy ez a mondat Vajda *Felmutató önarcképére* utal. A vajdai képvilágban „ér össze" „az első áldó mozdulat" (vagyis „hiányzó ujjad intő ősjele") és a végső szenvedés, a „fejetlen szárnycsapás". Az utóbbi kép szintén utalhat Vajdára, utolsó, szénrajzkorszakára. Azokra a halállal, nemléttel folytatott küzdelmekre, amelyekből a szénrajzok születtek. E rajzok erejét Vajdának az a mágikus hite adja, hogy ha sikerül a belülről-kívülről fenyegető pusztító haláldémonokat a rajz formájába foglalva megjeleníteni s ezzel kényszeríteni, hogy a forma-teremtés elemévé váljanak, akkor valóban *győz* fölöttük, romboló erejüket „elrabolja". Talán ezzel a hittel való találkozás ébreszti fel a versbeli első személyt, aki addig a jelen szörnyűségeit átélve a múlt „újra álmodása" révén próbált szembenézni az áldozat és halál valóságával?[7] Most valóban *felébred*: „azóta figyelem hogy merre visznek / a te útjaid". Itt világosodik meg az első sor értelme: „most már az utak másfelé vezetnek". A szenvedés, az „éhes őzek" ezen az úton is elkísérik. Az út-motívum aztán drámaian tér vissza a Vajda-versben: „amerre ment az útnak vége nem volt /nem volt az út a fák fordítva álltak /lába alatt az ég forró homokja".

A második személy megjelenése, csakúgy, mint korábban az első személyé *drámai történés*. Mindkettő áttöri a vers addigi kereteit. Ez a Mándy Stefánia-i költészet specifikuma: a lírai (első személyű) vers nála *dialogikus verssé* válik, *kétszemélyes történéssé*.[8]

A menhir, amit a vers állít fel, nem az archaikus múltat építi újra. A megidézett régmúltból, Auschwitz szörnyűségének felidézéséből, és egy, a vajdai képvilágot magában foglaló valósággal való találkozásból építi fel a vers az ősi-modern menhirjét.

2.

A *Menhir*ben még maradt valami feloldatlan: „ahol meglátlak sorsunk összeér /menhirek állnak /s örök szél fütyül". A *Szobrosodó* azzal indít, ami ott még akadályozta a feloldást:

hallotta mégis hallgatott
tudta hogy minden bűn kevés
nem szólott láttam hallgatott
néma maradt égő halott
csak állt halványan tört szobor
kezére nézett suta szárny
lebbent a béna kéz után
szárnyára nézett hallgatott
éjjel is állt nem alhatott
leengedte fehér haját
így állt száz csipkeéven át
keshedt arcú vad fúriák
vontak fölébe glóriát
és az utódok mosolyát
viselte gránitkupolát
növesztett és a falon át
a repkényfolyondáron át
tüskés vörösréz koronát
bocsátott rá egy égi kéz

késő lovas ha arra jársz
vágtass tovább az éjen át
kit némasága megigéz
kővé mered ha visszanéz

Itt nem *az első áldó mozdulat*, hanem a szenvedés megkövüléséről van szó. A *halvány* is a kő jelzőjévé válik: „csak állt halványan tört szobor". A kő tehát olyan (tört!) szobor formájában jelenik meg, amely *magába szívja* a szenvedést. A szenvedést, ami a menhir-versben a kő élő ellentéte volt. Nemcsak magába szívja, hanem *telítődik* a szenvedéssel. Ez okozza a bénulást, a szobrosodást és a törést is. „Így állt száz csipkeéven át". Lehet, hogy ez utalás a *Csipkerózsika* mesére, de a törtség, a mozdulni alig tudás és a hallgatás, amit nyilván az auschwitzi iszonyat okoz, aludni sem engedi.

A történelem démoniája azonban folytatódik: a megmeredvedett, béna, mozdulni, megszólalni nem tudó törtség szobra fölé „keshedt arcú vad fúriák" *vontak glóriát*. Ismerjük, talán túl jól is, és ezért túl kevéssé történelmünknek ezt a démoniáját, amely úgy gördül tovább nemzedékről nemzedékre, mint a görög tragédiák átka: a bosszú elszabadult vad démonai használják a szenvedés szobrát, hogy saját sötét ösztöneiket glóriába öltöztessék és még szörnyebb szenvedést zúdítsanak másokra is, magukra is. Ám a szenvedéssel, a megszólalni nem tudó, megkövülő szenvedéssel itt történik valami: „gránitkupolát /növesztett és a falon át /a repkényfolyondáron át /tüskés vörösréz koronát /bocsátott rá egy égi kéz". Miután a kő mint szobor telítődött a szenvedéssel, amiről a menhir még nem tudott, most megjelenik a kő-motívum másik, pozitív jelentése: a növekedés. Igaz, *kupolát* növeszt, nem olyan egyértelműen a felfelé irány dominál benne, mint az obeliszkben. Ráadásul még a kőnél is keményebb *gránit*ból van. A növekedésre azonban van válasz: a szenvedést „egy égi kéz" megszenteli; a „tüskés vörösréz korona" talán Jézus töviskoronáját idézi.

De valóban megszenteli-e? Az utolsó sorok azt sugallják, hogy *megáldja* ugyan, de a szenvedéstől, szörnyűségtől való elnémulást, megmeredvedést, megbénulást mégsem oldja fel. A Lót feleségének sorsát idéző sorok a „szobrosodó" szenvedéssel, ezzel a szorongató, elnémító belső képpel való harcot és a tőle való szabadulás vágyát hordozzák. A kő-motívumot az áldás ellenére is a negatív jelentésével azonosítják.

3.

A motívumot az *Oszlopszentlázadás* című vers folytatja. Az első két versszak:

a súlyát hordozó kilép a kőből
meglendíti a lélek oszlopát
a ferde fej még fenn madárhonában
a láb lelép csak árnya nő tovább

csak sorsa nő csak szomjas ívelése
egy hang kíséri hang míg ellebeg
alatta jég kopog örökebb fagy fogadja
a fémvilág a görbe fényterek

A vers nemcsak folytatja a kő-motívumot, hanem új fordulatot is hoz annak történetében. Már a cím is: az oszlopszent *fellázad*. És valóban: rögtön az első sorban „a súlyát hordozó *kilép* a kőből". Az oszlopszent – az életét nagyrészt oszlopon állva töltő remete – maga is alárendeli *életét* az *oszlopnak*, az *első áldó mozdulat* megkövülésének hipnózisa alatt él. Itt azonban fellázad, kilép az „oszloposodásból", kilép ebből a hipnózisból. Az eddig mereven álló tehát megmozdul, és mozdulata már nem a saját szenvedését, béna karját nézői, vagy a szárnyát bátortalanul meglebbentő mozdulat, mint a *Menhir*ben. Ez a kő(lét) annyiban erősebb a szenvedésnél, hogy ismét az „örök" jelentésterét, *súlyát* hordozza. A kő – vagy az oszlopszent – nem felejti el, feje még „fenn madárhonában". Mint ilyen *lép ki*, és a kilépése éppen a sors, a szenvedés *vállalását* jelenti: „csak sorsa nő csak szomjas ívelése". Ami csak *árnya* volt, most a *sorsává* válik. Az „örök" most mint hang kíséri, míg egy ellenkező előjelű, negatív örökléttel kell megküzdenie: „örökebb fagy fogadja". A fagy leírása a technika és tudomány hideg fénytereit idézi.

A következő, szintén két versszakos részt csillag választja el az eddigiektől.

időtlenségem
gyermekeknek adtam
a kék mosoly
legyen a szenteké
talapzatom
a királyoknak adtam
a csend tömbjéből
gránitéjszakák

míg én egy álló
rendből kiszakadva
sorsomba térek
jégbe sivatagba
hol kétfelé visz
minden emberút

Amit eddig „kívülről" láttunk, most belülről látjuk. A csillag tehát azt jelzi, hogy a kőből kilépés egyben *átváltozás*. Formailag ugyanaz történik, mint a

Menhir első két versszaka között, átváltozás a kő harmadik személyéből, a személytelenség grammatikai formájából a vers első személyébe. De az átváltozás tartalma más. *Ugyanazt* látjuk, csak átszemélyesítve. A kő és *súlya* innen nézve az *álló rend*, a kilépés *kiszakadás*. Adakozás is. És mint ilyen, ki (vagy be)lépés az időtlen öröklétből a „mindenkor jelenbe". Itt már csak olyan öröklét-dimenzió lehet érvényes, amely érzékeny a legmasszívabb emberi szenvedésre is. Ahogy a harmadik rész mondja: „és ott leszek /a földön /sárga sárba /magasodva /birkenau /mocsarába // ahol a négy arkangyal lebeg /és semmin el nem ámul". A kérdés tehát itt is az, mint Mándy Stefánia minden versében, ahol a történelem démoniáját megidézi: *megszentelhető-e még a történelem Auschwitz után*?

A vers harmadik része férfi és női hangra van „hangszerelve".

(férfi hangra:)	*(női hangra:)*
és ott leszek	
ahol a vadvirágok	
	és meglátom a nap túlsó felét
és ott leszek	
hol elvérzik a fogolymadár	
és felbukik a nyúl	
	mert éjtelen lobog a napvilág ott
homok között ahol	
csigák liánok	
forró vonalharmóniája	
köt be a földbe	
oszthatatlanul	
	ó súlytalanság földöntúli átok
és ott leszek	
ahol az indiánok	
meztelen talpa	
méri a világot	
	ahol a szelek széle zöld orkánba fúl
és ott leszek	
a földön	
sárga sárba	
magasodva	
birkenau	
mocsarába	
	ahol a négy arkangyal lebeg
	lebeg és semmin el nem ámul
és ott leszek	
a csont- és jégmezőkön	
ahol egyetlen törékeny virág	
rajzolja égre	
a test katedrálisát	
	ahol a szó árnyéka némán is világol

Ugyanúgy, mint a *Menhir*ben, előbb az első személy jelenik meg az első rész harmadik személyű kőlétét ellenpontozva, aztán a kétszemélyűség. Férfi és nő először még „elbeszélnek" egymás mellett. A férfi szólam minden megszólalása így kezdődik: „és ott leszek". A női szólam viszont először a „fenti világot" szólaltatja meg, a tiszta fény világát, ahol „éjtelen lobog a napvilág". Van azonban a versnek egy alig észrevehető, ám döntő fordulópontja. Akkor

tűnik fel, ha meggondoljuk, hogy a vers „a súlyát hordozóval" indít, az lép ki a kőből. Itt, a férfi-nő párbeszédben viszont a tiszta fény és tűz világából szóló, „a nap túlsó felét" idéző női szólam harmadszorra ezt mondja: „ó súlytalanság földöntúli átok". Mintha minden megfordulna: a *súlytalanság*

még a birkenaui pokolnál is nagyobb átok volna. Mi ez a súlytalanság? Mindaz, ami nem „lesz ott", mindaz, ami fent maradt; az ilyen értelemben vett sorstalanság. Nem a *kint*, a történelem értelmén kívül rekedtség sorstalansága, amiről Kertész Imre számol be, hanem a *csak-fent* sorstalansága. S ezért: itt párbeszéd kezdődhet a lent és a fent között, az *ott leszek* és a súlytalanságot már átoknak érző *fent* (*földöntúl*) között. A női szólam ezt követő megszólalásai már *folytatják* a férfi szólam gondolatát, mindegyik „ahol"-lal kezdődik. A dialógus tehát itt is a vers addigi kereteit áttörő drámai történésből a szemünk előtt és fülünk hallatára születik.

Így jutunk el – itt is, mint Mándy Stefánia minden, a történelem poklát idéző versében – a legmasszívabb, a birkenaui poklot alig-alig szóvá tenni tudó szenvedéstől, a „kitépett nyelvmezőtől" (*Az ellopott történelem*) a legmélyebb szenvedésig, a szó szenvedéséig: „és ott leszek / a csont- és jégmezőkön /ahol egyetlen törékeny virág /rajzolja égre /a test katedrálisát // ahol a szó árnyéka némán is világol". A „fenti" szó „odalent" még *néma*, de „árnyéka némán is világol".

S itt már nem a kőről van szó, hanem *virágról*. Amikor Mándy verse született, Kurtág György még nem írta meg a *Bornemissza Péter mondásait*, ahol először idézi a később szinte művészete emblémájává vált metaforát: „virág az ember". Mándy virága abban különbözik Bornemissza-Kurtágétól, hogy *égre rajzolja* a test katedrálisát. Verseinek örök kérdése az, hogy a *törékeny*, de a legszörnyebb szenvedést is égre rajzoló virág mozdulata találkozik-e a világító szóval. A történelem kérdésére, hogy visszaszerezhető-e még *az ellopott történelmünk*, megszentelhető-e még a történelem, a történelmünk?, csak az a szó válaszolhat – igazán megkérdezni is csak az tudja –, amelyik *találkozik* ezzel a mozdulattal, magára veszi a szenvedést. *A szentendrei oratóriumból* így mondja:

ha arcát földi fű növi
nem fénylik át csontján az ég
ha nem hordja mi rárogyott
ha nem sebez üt át a szó
nem vérzünk el és el bele
halálán ének nem ragyog

Mándy Stefánia költészetének befogadása és értékelése történelem-formáló kérdése a magyar történelemnek. Akkor lesz csak remény, hogy e történelmünk fekete szenvedései nem sugározzák tovább bomlasztó hatásukat, ha az ilyen, végsőkig letisztult sorok a magyar költői nyelv szerves részévé válnak.[9]

[1] L. Mándy Stefánia-redivivus (Horváth Ágnes, Miklóssy Endre, Molnár Lamos Krisztina, Surányi László, Tábor Ádám, Tarján Tamás tanulmánya, Báthori Csaba, Yashiro Atiko, Villányi László verse), in *Parnasszus* 2013 nyár, 37-81; Marczisovszky Anna, *„az az út többé nem fogy el", Mándy Stefánia Auschwitz-prózája*, in Schein G. – Szűcs T. (szerk.): *Zsidó identitásképek a huszadik századi magyar irodalomban*, Eötvös Kiadó, ELTE, Budapest, 2014. 189-203.

[2] *Az ellopott történelem* (Typotex, 1992) a címe első, itthon megjelent kötetének. A kötet megjelenésekor ő maga már túl van hetvenedik évén! Előtte csak egy füzet jelent meg az akkor induló költőnőtől a negyvenes években, és egy kötete a párizsi Magyar Műhely kiadásában. Mándy – kell-e külön mondani? – a történelem „ellopásába" mindkét diktatúrát beleérti.

[3] V.ö. ehhez tanulmányomat a fent idézett Parnasszus-számban.

[4] A tanulmányban idézett versek a teljes egészében idézett *Menhír* és *Oszlopszentlázadás* kivételével megtalálhatók ebben a kötetben. Minden idézett vers elérhető a világhálón is: http://lajosszabo.com/MST/MST.pdf és http://lajosszabo.com/MST/akesakezahal.pdf.

[5] V.ö. Weöres Sándor: *Rongyszőnyeg*, 119.

[6] Mándy Stefánia az Auschwitzban írt *Eszmélet* c. vers után először az *Egy halott álmaiból* c. 1945-ös prózájában dolgozza fel az átélt szörnyűségeket. Az írás – 1994-es rövid szerzői utószóval – csak a *Múlt és Jövő* 2003/3-as számában jelent meg (253-257).

[7] Az *Egyiptomi szonett*ben a mennyei sátor szakad le, „ha nem hallja hogy hív /egy élni gyáva csak álmodni bátor" (78).

[8] A kétszemélyes történés megrázó képben villan fel az egyébként első személyű Epitáfium 1956-ban: „úgy hagytalak el futva sietve /ifjú törtorrú profilom reliefje /tenyeredbe vésődve" és az utolsó sor: „takard el orcád".

[9] L. idézett tanulmányomat.

Nézzétek, az Isten Báránya! Ő veszi el a világ bűnét!
(János 1:29)

44 Antonios Maltezos

DISZNÓPÁSZTOROK ÉS EMÉSZTŐGÖDRÖK

Ott volt ez a vénasszony. Talán ő volt a szigeten az egyetlen, aki nem fecsegett, mivel senki nem állt szóba vele. Minden este be kellett masszíroznom a lábát bedörzsölő szesszel. Azt mondta, ettől nem lesznek visszerei. Ki tudja, de ahogy magyarázta, hihetőnek tűnt.

Sokszor körbejártam a szigetet, mielőtt a házára akadtam. Nem mintha kezdettől fogva őt kerestem volna. Turistaként jöttem a szigetre, reméltem, hogy megtisztulok, és megvilágosodott emberként távozom.
Az én vénasszonyom disznókat tartott a konyhaablak alatt. Az ételmaradék, a szemét mind ment ki az ablakon. Nem volt emésztőgödre, így még az ürülék is az ablakon távozott. Idővel, gondolom, lassan-lassan, a szenny elrothasztotta a földet. Ami valaha ártalmatlan ételmaradék-kupac volt, abból posványos, fertőző mocsár lett, az otthonából pedig sziget, mert a moslék beszivárgott a ház alapjai alá is.
Amíg turista voltam, irigyeltem azokat, akik a rakpartra cipelték a csomagjukat, hogy kompra szálljanak a szárazföld felé. Láttam az elégedettséget az arcukon. Magukkal vitték ennek a helynek a szépségét. Látták, amit én nem láttam. Megtalálták, amit én kerestem.

***

Azt hiszem, két hete lehettem a szigeten, amikor meghallottam a történetet. Egy kocsmában ültem és emlékszem, odafordultam az egyik helybélihez, hogy megkérdezzem, mi okozza a bűzt. Tudja, itt sokan tartanak disznót, ocsmány disznókat, levágásra való disznókat. Érezni a moslék szagát a levegőben, ahogy felszáll a rohadó anyaföldből. Egy idegentől, mint akkor én, természetes volt a kérdés, honnan jön a szag. Mindenesetre, ha jól emlékszem, azt mondták, a szeme volt az oka, hogy kapcsolatba került a disznókkal.

***

Eszelős tekintet?
Nem, nem. Nézett már olyan ember szemébe, aki tudta, hogy haldoklik? Érezte már, hogy ezek a szemek segélykérően néznek magára, de ahhoz túlságosan zavartak, hogy nyíltan kérjenek?
Nem értem.
Találkozott már olyan emberrel, aki tudta, hogy haldoklik? Mondjuk régóta betegeskedett és volt ideje felismerni, hogy itt a vég.
Igen, ez történt a nagyapámmal is.
Rákja volt?
Igen.
Jó. Emlékszik, milyen kifejezés volt a szemében a vég közeledtével?
Igen.
Zavart volt?
Amikor nem voltak fájdalmai, lehet.
El tudja képzelni, milyen lehet egész idő alatt a halálra készülni és aztán rádöbbenni, hogy egyedül van és haldoklik, és fogalma sincs arról, hová megy? És már mindenki azt várja, hogy legyen vége, mert semmit nem értenek az egészből. Ő persze a világért se árulná el, mire jött rá, hisz már így is épp elég gondot okozott. Nagyon kínos. Elviselhetetlen. Maga elé tudja most képzelni azokat a szemeket?
Igen.
Nagyon kellemetlen volt azokba a szemekbe belenézni, igaz?
Nagyon.
No, mindegy. Volt ez a legény, akinek ilyen volt a szeme, de egyáltalán nem haldoklott. Fiatal volt és jókötésű, szép szál legény, aki bármit megkaphatott volna az élettől. De ilyen szemekkel született. Senki nem tudott ránézni. Túl kínos volt, érti?
És? Mi történt?
Mi azért segíteni akartunk rajta, mert amúgy jó ember volt. Soha nem kereste a bajt, és pontosan tudta, milyen érzés a szemébe nézni. Ha velünk beszélt, mindig lesütötte a szemét.
Igaza van. Jó ember volt.
Kitaláltuk, hogy gondjára bízzuk a falu összes disznaját. Nem mintha gondozásra szorultak volna. A disznókat nem nagyon kell gondozni, tudja. De segíteni akartunk rajta.
Neki kellett etetnie őket?
Nem. Társalognia kellett velük. Tudja, a disznó könnyen megvadul. Elég, ha egy kicsit nem figyel rá az ember, és legközelebb megharapja. Mármint a disznó.
Nem tudtam.
Szóval ez a legény elment minden házhoz, beszélgetett a disznókkal, hogy ne felejtsék el, ki az úr a háznál. Minden jól ment. Mindenki elégedett volt egy darabig.

Mi volt a fizetsége?
Koszt. Természetesen koszt. De még nincs vége a történetnek. A szagról kérdezett.
Köze van ennek a fickónak a szaghoz?
46 Meghiszem azt. Egy nap, kora reggel, arra ébredtem, hogy vadul horkantanak a disznóim, mint a vadkanok. Mondanom se kell, kirohantam, hogy lássam, mi a baj.
És mi történt?
Az a fiatalember a hátsó lábánál fogva tartotta a kedvenc kocámat. Erős legény volt, tudja, meg se kottyant neki, hogy mint egy talicskát felemelje a hízott kocámat. A gatyája meg lent volt a bokájánál.
Most viccel...
Azt tettem, amit tennem kellett. Bevertem a fejét egy nagy kővel, miközben a kocámmal ügyködött.
Ne mondja!
De. De, igen. De még nem meséltem a szagról. Jó mély az emésztőgödröm, így arra gondoltam, mi sem természetesebb, mint ha oda dobom a legény holttestét. Tegyenek a disznók igazságot, emlékszem, ezt mondtam. De azok az átkozott disznók a közelébe se mentek. A test meg rohadt, és a bűzével megfertőzte a levegőt. Megvertem a disznókat, hátha akkor enni fognak, de semmi nem hatott rájuk. Mit tehettem volna? Amikor fogyni kezdtek, levágtam mindet.

***

Olyan bűz ez, ami ritkán száll följebb az ember orránál. Hasa a földet súrolja, és kígyózva járja be az ősi vidéket, amíg el nem éri a tengert – aztán a sósvíz és a csapkodó hullámok között elenyészik. De az a fiatalember valószínűleg nem jutott el a tengerig.

***

Különös dolog történt az egyik este. A szokott időben vacsoráztunk. A vénasszony rendet rakott a konyhában, kiszórta a maradékot a disznóknak. Hallottam a hangjukat, elképzeltem, ahogy izgatottan, vadul tülekednek, pofájukkal a dermedt posvány felszínét kutatják. Amikor a disznók falnak, felkavarják a hártyát, ami a moslék felszínén képződött. Bevallom, hozzászoktam a szaghoz, de aznap éjszaka nem bírtam elviselni. Képtelen voltam rá.
Valami megmagyarázhatatlan oknál fogva odamentem az ablakhoz, hogy beszéljek a disznókkal. Meg akartam mondani nekik, hogy gyenge vagyok, nem bírom elviselni az ujjongásukat, a bűzt. Épp akkor hajoltam ki az ablakon,

amikor az egyik disznó kidugta a fejét levegőért. A nagyobb falatok után túrtak – és ahogy elnéztem, hogy pofájával lázasan túrja a mocsár aljáról felkotort sikamlós szart, beleokádtam a moslékukba, gondolom, hogy elfojtsam az örömmámor hangját. Az összes disznó az ablak alá gyűlt, a moslékuk közepén szárba szökkent virágzáshoz, én meg elhátráltam, hogy ne lássam, hogyan harcolnak a hányadékomért. Akkor kívántam meg kétségbeesetten a szeszes bedörzsölő tiszta szagát.

Tudtam, hogy a vénasszony idős, de erős. Megvolt még az összes foga, széles csípő, hatalmas mellek. Elképzeltem, ahogy a kezemmel gyúrom-dagasztom lágy húsát, mint valami jókora, friss tésztát.

Többnyire fél órával vacsora után szólt, hogy masszírozzam meg. Vártam. Nem akartam megzavarni. Vártam és remegtem, őrülten kanos voltam.

Aztán megtörtént. Levette a kötényét, és a szobájába ment. Követtem, egyikünk se szólt. Néztem, ahogy bebújik az ágyba, felhúzza a szoknyáját. Visszamentem a szeszes bedörzsölőért. Lassan mentem, magára hagytam egy kicsit a felhúzott szoknyájával. Azt reméltem, ő is felizgul majd.

Hogy magyarázzam meg? Ahogy ott feküdt, a mennyezetre függesztve azt az eszelős tekintetét, rájöttem, hogy akar tőlem valamit, de túlságosan zavarban van ahhoz, hogy kimondja.

Húzza feljebb a szoknyáját – ott látok egy ércsomót, finom kéket, emlékszem, ezt mondtam, a combja belsején. Feljebb, még feljebb. Úgy.

***

Két fiatal fickó, nagyjából korombeliek, esetleg fiatalabbak, sétáltak el egy nap a vénasszony birtoka mellett, amikor a disznókkal foglalkoztam. Utánuk bámultam, és a lényem egyik része utánuk eredt, hogy beérje őket. Azt hiszem, utánuk is kiáltottam: Hahó! De nem fordultak meg. Eszük ágában sem volt megfordulni. Lenéztem a lábamra, és azonnal tudtam, képtelen vagyok kiszabadítani a ganéjból, bármilyen erősen húzom. De a másik részem még mindig futott a fickók után. Rettentő pánikban kaptam utána, de hál' istennek magától visszajött.

***

Megpróbáltam elmenni.

Kimentem hát a tengerpartra, és furcsa dolog történt velem. A sziklákhoz közel, úgy húszjardnyira a parttól, nem is tudom, biztonságos távolnak tűnt a víztől. Ledobtam a hátizsákomat és a vénasszony egyik pokrócát egy buckára, egy apró

homokdűnére. Emlékszem, addig virrasztottam, míg a szemhatáron vörösen lebukó nap nyomában felkelt a hold. Akkor lefeküdtem a homokra, és amint a fejem földet ért, teljesen megbabonázott az éjszakai égbolt.

Különös, ahogy az ég védelmezőn ráborul a természetre. Nappali fénynél az ég határtalan, testetlen kékség. Olyan, mintha örökké tartana, de nem foglalkozol vele, mert az égen ott a nap. Éjjel a csillagok tündöklőn ragyognak, és miközben a kihunyó meteorokat nézed, eltöprengsz, hová lesz ez a kóceráj nappal.

Felkavart a látvány, abba a hitbe ringatott, hogy világom minden egyes darabkája olyan fényes, mint az az éjszakai égbolt. Teljesen megfeledkeztem a holdról.

A hullámok a parthoz verődtek, és ahogy ott feküdtem, éreztem, ahogy szigetté válok. Körülöttem mindenhol a parton megtörő hullámok zaja. Fel akartam kelni, de nem tudtam biztosan, merre vannak a sziklák. Az elmém már egy ideje azt súgta, messze kint vagyok a sötét, mély vízen. Mégis tétlenül vártam, hogy a hideg beszivárogjon a pokróc alá. Nem tudom, megtörtént-e, mert közben elaludtam.

Mondanom sem kell: azt álmodtam, sziget vagyok.

***

Egyszer feljutottam egy kompra is. Cigány módjára lopóztam fel a fedélzetre. Aztán a tenger rám talált. Egyik oldaláról a másikra dobálta a hajót, hogy engedjen a korlátot markoló kezem szorítása. Tartottam magam, amíg csak bírtam, de aztán nagyon rosszul lettem. Hallottam, ahogy a gyerekek nevettek. Láttam, ahogy parányi alakjuk szilárdan áll a fedélzeten, miközben én öklendezve görnyedtem a korlátnál. Amikor befejeztem, el akartam magyarázni nekik, hogy igazából nem is hánytam. Találjátok meg magatokat! A tengerre mutattam, ami a rozsdás hajótestnek verődött, mire ők hisztérikus nevetésben törtek ki. Az emberek odacsődültek, és én a vízbe ugrottam, mert nem bíztam bennük – mit tesznek velem, ha elkapnak és a szemembe néznek.

A disznók legalább örültek nekem, amikor visszatértem. Vidáman visítottak, ahogy a ház felé közeledtem. Megláttam a vénasszonyt a konyhaablakban. Intettem neki, de ő csak a kezét bámulta mereven, aztán remegni kezdett az állkapcsa. De hát visszajöttem, gondoltam, és odakiáltottam neki, hogy üdvözöljem. Üvöltve átkozódni kezdett, nedves ruhámra mutogatott. Feldühödtem, talán mert a disznók tovább visítottak a fejemben, vagy mert megéreztem, otthon vagyok. Bele akartam ugrani az emésztőgödörbe, hogy végleg tönkretegyem, de akkor abbahagyta az üvöltést és zokogni kezdett. Szeretném azt hinni, hogy miattam sírt.

Emlékszem, milyen óvatosan lépkedtem a disznók körül, minden mozdulatomra ügyelve, nehogy belecsússzak a gödörbe. Kétségbeesetten vágytam a szigetemre, mert ő volt ott. Akkor felmosolyogtam rá, ő pedig – ő minden lépésemet aggódva követte.

Nem voltam még biztos benne, ezért úgy tettem, mint aki bele akar esni a gödörbe.

A szeme megtalálta az enyémet, gyengéden fogva tartotta, most először, azt hiszem.

Óh, azok a gyönyörű szemek.

Megnyitotta az alvilágot, mire füstje fölszállt, mint egy nagy kemence füstje, és elsötétült tőle a nap és a levegő.
(Jelenések 9:2)

(Fordította: Ivacs Ágnes)

50 BUKOTT ÍRÓK ÉLETRAJZI LEXIKONA

– olyan írók tiszteletére, akik így vagy úgy kudarcot vallottak az irodalom terén. Minden héten egy-egy rövid életrajz kerül sorra. Egy év után valamennyi eltűnik.

(Különleges, lexikon formájú szépirodalmi alkotás magyar változatával szeretném meglepni az Új Forrás *olvasóit. A fordítás angol eredetiből készült, címe:* The Biographical Dictionary of Literary Failure. *Ötvenkét szócikket tartalmaz, egy-egy képzeletbeli író rövid életrajzát. A Borges nyomdokain járó metafikciós irodalomnak ez a nagy ívű vállalkozása egyszerre teremt klasszikus, eleven regényvilágot és hirdet új, avantgárd alapozású kánont, mely a tragikus művészsors alakzatait tekinti a szépség elsődleges forrásának.*

A lexikon eredetije 2012 áprilisától egy éven keresztül, heti folytatásokban jelent meg a világháló egyik blogfelületén, majd eltűnt nyomtalanul. Az üresen maradt webhelyen az ismeretlen szerkesztő előbb kötetkiadást ígért, majd ez év tavaszán a címlaptervet is közzétette. C. D. Rose-ként mutatkozik be, s 2014 novemberét jelöli meg a várható kiadás dátumaként. Olyan műből kapunk tehát ízelítőt, amely amely jelenleg sem nyomtatásban, sem a neten nem elérhető.

A művet hosszabb tanulmányban méltattam, amely a Holmi *folyóirat 2014. februári számában olvasható. Ugyanott jelent meg az első tizenhárom fejezet fordítása. Az itt közölt újabb hét fejezet – mint a számozásból kitűnik – a* Holmi*-beli anyag közvetlen folytatása, de természetesen önállóan is élvezhető, hiszen a BÍÉL tökéletes példája a nyitott műnek. Éppen ezért arra bíztatnám valamennyi kortárs magyar írót – abban a reményben, hogy a felhívást valamelyik folyóirat vagy könyvkiadó is magáévá teszi –, hogy a hozzáférhető részek jellegéhez alkalmazkodva bővítsék újabb fejezetekkel a lexikont.*

A fordító.)

14. Belmont Rossiter

Egynémely író, akikkel a *BÍÉL* tartja a kapcsolatot, alkalomadtán belenéz E. L. James vagy Dan Brown könyveibe, és felsóhajt. No nem mintha – tisztesség ne essék szólván – szakmai kifogásai volna a pongyola fogalmazvány, a silány

jellemrajz és a nyúlós történet ellen, hanem mert vérlázítónak találja azokat a csillagászati összegeket, melyek a szerzők bankszámláit dagasztják. Egy efféle írótól még az is kitelik, hogy kivénhedt irodalmi krokodilok babérjaira irigykedik (hiszen ő maga férfiereje teljében jár), és a pokolba kívánja a nagy felhajtással járó koktélpartikat, ahol Rushdie, Amis és McEwan urak tündökölnek.

Hogy haragja és keserűsége csillapodjék, elég, ha Sir Belmont Rossiterre gondol.

Belmont Edward George Rossiter 1828-ban született, köznemesi családban, egy pompás mayfairi palota, egy virágzó hampshire-i uradalom és tengernyi vagyon örököseként. Mindössze 17 éves volt, frissen végzet etoni diák, akit tárt karokkal vár Cambridge, amikor kiadta első művét (egy verseskönyvet *A' Poézisnak füzére* címen), majd a rá következő évben újabb kötete, a *Gyomok és vadvirágok* elnyerte a Kancellár Aranymedálját, mely a legjobb költőnek jár. A Trinityben az egyre népszerűbb regényműfaj elvonta figyelmét a költészetről, s élete hátralévő hetven éve során nem kevesebb, mint ötvenhárom regényt, öt novellagyűjteményt, néhány történeti munkát, egy emlékiratot és négy újabb verseskönyvet adott ki.

Sikere még a maga korában is, amikor az irodalmárok könnyűszerrel válhattak nemzeti hősökké, példa nélkül áll. Legelső regényét, a *Henderby Hall-i Henderby*t próbakiadásban dobták piacra, ám alig pár nap alatt elkelt mind az ötszáz példány, s a könyvet valamennyi élelmes kiadó sietett újra nyomni a brit szigeteken.

Rossitert semmi sem állíthatta meg. Minden új könyve felülmúlta az előző sikerét. *Cheveley, a becsületes férfiú* az 1850-es év tavaszának legnagyobb könyvsikere lett, és folytatása, a *Claridge kapitány nagy tévedése* megötszöröztе a frissen fölállított rekordot. A literátus London szíve repesett; szerte az országban munkásegyletek alakultak, birkanyírók és vándor őszeresek adták kézről kézre a példányokat, hogy mielőbb eljusson az olvasókhoz Rossiter legfrissebb elmeszüleménye. Semmilyen zsáner nem kerülte el a figyelmét: *A ház és az agyvelő* betörés volt a horror-irodalom területére, *A royalista bosszúja* történelmi, *Az eljövendő faj* tudományos-fantasztikus regény, *A leicestershire-i hölgy* pedig könnyfacsaró románc. A gyarmati színtérre vitt kalandok *Kenelm Chillingly* és *Ernest Maltravers* neve alatt hisztérikus rajongást váltottak ki, s mindkettőt már igen korán filmvászonra vitték (nitrátos szalagjaik azóta rég elenyésztek).

Műveit napestig sorolhatnánk, de valljuk meg őszintén, hamar beleunnánk.

Ő, akit a betegesen fantáziátlan sajtó „a firkász Rossiternek" titulált, barátainak csupán „Bel" volt, igaz, kevés barátja akadt. Egy ízben odáig

merészkedett, hogy párbajra hívta Dickenst, és állítólag megpróbálta megmérgezni Wilkie Collinst. Minthogy aggodalommal töltötte el a Brontë nővérek növekvő népszerűsége, gyorsan dagadó vagyonából nem keveset áldozott arra, hogy összevásárolja és bezúzassa műveik föllelhető példányait. George Eliotnak a szemébe mondta, hogy lóképe van.

Kiállhatatlan modora ellenére (vagy talán éppen azért) Rossiternek rangot ajánlottak a hadseregben és helyet a parlamentben (mind a toryk, mind a whigek kezüket-lábukat törték, hogy elnyerjék szavazatát és támogatását), de ő nemet mondott, mert lételeme volt a vidéki magány, amelyben zavartalanul az írásnak szentelhette magát. Amikor 87 éves korában egy ritka érrendszeri betegség a halálát okozta, vagyona a becslések szerint akkora volt, hogy fölvásárolhatta volna egész Hampshire-t.

De vegyék *ma* a fáradságot, és tudakozódjanak Belmont Rossiter felől. Nézzenek körül a helyi közkönyvtár szabadpolcain, majd próbáljanak szert tenni néhány kötetére. Fésüljék át a British Library katalógusait. Faggassák ki a viktoriánus kor referensét. Kutassák át az antikváriumokat és a régikönyvlerakatokat Hay-on-Wye-ban, Londonban, New Yorkban, Amszterdamban és Párizsban. Pörgessék végig a prospektusaikat. Lépjenek kapcsolatba a ritka első kiadások dílereivel. Próbáljanak szerencsét az Amazonon, az Abebookson vagy egyenesen a Google-on. Rajta, próbálkozzanak csak.

15. Bas van de Bont

Semmi kétség, Duchamp példája nyomán a konceptualizmus a képzőművészet vezető irányzatává nőtte ki magát az elmúlt ötven év során; ám a konceptuális irodalom mindmáig kevés figyelmet keltett.

„Konceptuális irodalmon" ezúttal nem a kísérletező írást értjük, bármennyire csodáljuk is egyébként azokat, akik üres lapokat köttetnek a könyveikbe, tudatosan fittyet hánynak a központozásra, vagy a tipográfiai képzelet egyéb vad futamaiba bocsátkoznak.

Nem, ezúttal olyan ember művéről beszélünk, mint Bas van de Bont.

Van de Bont 1932-ben született Amszterdamban, és a háború után az orvosi egyetemet hagyta ott azért, hogy csatlakozzék a *Groep 52*-höz, a holland avantgárd művészek, költők és tréfamesterek kis csoportjához. A *Groep 52*, bár sohasem tett szert olyan népszerűségre, mint némely európai riválisa, nagy érdemeket szerzett abban, hogy meghonosítsa az abszurd és szürrealista logikát a zömükben betegesen komoly hollandok között.

Minthogy hamar elege lett mindabból, amit az „élethűség" mocsarában fetrengő színpadon, filmen és irodalomban látni kényszerült, van de Bont csatlakozott a Szituacionista Internacionálé alapító tagjaihoz, de már egészen korán, 1960-ban kitették a szűrét ebből a fennkölt szervezetből,

mert, úgymond, „realista fordulatot" hajtott végre (ahogy Guy Debord megrovó kommünikéje fogalmaz); mi azonban arra gyanakszunk, hogy az egyre tünékenyebb Jürgen Kittlerrel ápolt barátsága vezetett a kizárásához.

A hatvanas években Zeeland egy félreeső zugába vonult vissza, ahol – részint Borgestől, részint Ray Bradburytől inspirálva – arra adta a fejét, hogy kívülről megtanulja a holland irodalmi kánon törzsanyagát (egyebek mellett a kora 12. századi *Közép-Frankóniai Verses Bibliát*, Joost van den Vondel teljes életművét – beleértve a *Gijsbreght van Aemstel* című tragédiát, amely van de Bont szemében a holland kultúra háború utáni helyzetének látnoki erejű megsejtése volt –, valamint Betje Wolff és Aagje Dekken 1782-es úttörő regényét, a *Sara Burgerhart*ot), azzal a céllal, hogy hazája dicső, rettenetes és nagy ívű történelmének egész folyamát újjá alkossa egy terjedelmes *Gesamtkunstwerk*ben, melynek pontos arányait és formáját senki sem ismeri. (Zeelandi kunyhóját, ahol feljegyzéseit tárolta, 1968-ban árvíz sodorta el.)

Mi azonban művének azt a részét csodáljuk leginkább, amely a 70-es évek elején keletkezett. Pontosabban: annak hiányát.

1972-ben van de Bont hosszú levelet írt akkori szerelmének, a francia misztikus filozófus Catherine Levallois-nak: ebben részletesen beszámol újonnan támadt szenvedélyéről Robert Smithson, Marina Abramović, Chris Burden, Joseph Kosuth, az Art&Language csoport és a Fluxus mozgalom munkái iránt.

Miután a levelet postára adta, egy apró csónakot szerzett, és útnak indult, hogy bejárja szülőhona szeszélyesen kanyargó, folyton változó partvidékét; semmi mást nem vitt magával, csak egy pár evezőt és egy (Adler Tippa S márkájú, hordozható) írógépet, melyben, saját bevallása szerint, „az írásnak nem annyira az aktusa, mint inkább a *gesztusa*" van jelen.

Soha többé senki sem látta.

„Abban a művészetben hiszek, amely az emberek lelkében lakozik, nem pedig az anyagi világban" – mondta Jeremy Deller, és mi igazat adunk neki. Vajon nem áll-e közelebb a szívünkhöz Emily Brontë második regénye, Joyce „tengeri eposza", mely a *Finnegan ébredésé*t követte volna, Jodorowsky *Dűné*je vagy Beethoven *Tizedik*je? Vajon titokban nem az efféle művekért rajongunk-e mindnyájan, holott tudjuk jól, ha léteznének, talán kiábrándulnánk belőlük?

Mi itt a *BÍÉL*nél szeretnénk hinni, hogy Bas van de Bont még mindig úton van, ott evez és gépel valahol a ködök és az áradó vizek birodalmában. De hogy így van-e, végső soron mindegy: amit elkezdett, kétségkívül éppoly alapvető, mint amit befejezett.

Az írók, ösztöneik avagy neveltetésük folytán, rendszerint zárkózott emberek.

A mókuskerékben töltött napok a sötét kamrák vagy a klastromszerű könyvtárak mennyezete alatt, ahol eszméik, tapasztalataik, élményeik és víziói varázsos szófolyammá alakulnak, melyről aztán maguk sem tudják megmondani, hogy híven hordozza-e mindazt, amiből fakadt, kétségkívül olyan jellemet formálnak, amely örömét leli a rejtőzködésben. Mi itt a *BÍÉL*nél lenézzük azokat a nagyképű *flâneur*öket, akik kávéházak és presszók közt csatangolnak, *macbook*jukat és bársonyzakójukat fitogtatva. Kevés jó sül ki ebből. A *BÍÉL* nagyobb tisztelettel tekint azokra, akiknek útja a hallgatás felé vezet.

Az olyan írókra például, mint Veronica Vass, ámbár az ő példája – mi tagadás – nemigen talált követőkre. Vass 1921-ben, Genfben látta meg a napvilágot, orosz emigráns anya és svájci-lengyel apa gyermekeként, így azon fiatal nők egyike lett, akiket a második világháború rettentő eseményei ritka lehetőség kapuja elé állítottak. Aggódó családja előre látta, hogy a kontinens további hadműveletek színtere lesz (egyetlen vakfoltjuk Svájc volt, amelyről nem hitték el, hogy semleges maradhat), így már egészen korán, 1928-ban Angliába települtek. Csupán Veronicát hagyták Brüsszelben, ahol magánórákat vett, míg 1938-ban be nem iratkozott a Sommerville College-ba. Kivételes intelligenciája és nyelvérzéke (tizenöt évesen már öt nyelven beszélt, amit a későbbi évek során további héttel gyarapított) szinte magától ajánlotta őt arra, hogy bevonják a Bletchley Parkban folyó titkos rejtjelező és kódfejtő munkálatokba. (Néhány nemrég napvilágra került okirat azonban arról tanúskodik, hogy alkalmazása nem ment zökkenők nélkül: éppen vegyes gyökerű családfája, zsidó apja és – paradox módon – fél Európát átfogó nyelvismerete, ami leginkább mellette szólt, tette őt gyanússá a toborzótisztek szemében. S való igaz, sohasem tisztázódott megnyugtatóan, hogy Veronica ügynök volt-e, s ha igen, kettős, hármas vagy uram bocsá', négyes ügynökként működött.)

Bletchley Parkban, noha el sem hagyhatta a szállásául kijelölt fakunyhót, és semmi egyébről nem volt szabad csevegnie, mint társastáncról és teasüteményről, Vass megismerkedett Angus Wilsonnal, Alan Turinggal s – ami a legfigyelemreméltóbb – a fiatal Christine Brooke-Rose-zal.

Veronica oxfordi tartózkodása idején ugyan írt már egy regényt (a *Virágpóker* óriásmonológját, amelyre talán túl erősen hatott Djuna Barnes ahhoz, hogy elismerjék), de a kriptográfiai műveletek központjának titokteljes légköre kellett ahhoz, hogy a lopva végzett munkához vonzódó géniusza kibontakozzék.

A háborús évek során öt regényt írt – mindegyiket olyan szövevényes, agyafúrt és titokzatos módon rejtjelezte, hogy maga Turing sem jutott túl az első mondatokon.

Az irodalmi remekművek döntő hányada csak bizonyos mélységig átlátható. Vajon hányan boldogulnánk a *Finnegan ébredésével*, ha nem gyűjtenénk össze és tartanánk kezünk ügyében a föllelhető szövegmagyarázatokat? Franciás műveltségű olvasóink talán amellett érvelnek, hogy minden írás egyfajta kódrendszer; de olyan kétségbe ejtően bonyolult kódot, amilyet Veronica Vass szőtt a művei köré, nem látott még a világ.

A Bletchley Parkban beléjük nevelt titkolózás olyannyira vérévé vált valamennyi alkalmazottnak, hogy még évekkel a háború befejezése után sem beszéltek a munkájukról. Így volt ezzel Veronica is. Hagyján, hogy nagy műveit olyan nyelven írta meg, amelyhez nem létezik rosette-i kő, de még csak nem is említette soha senkinek, hogy valaha írással foglalkozott.

Műveit 1979-ben, halála után, a fia fedezte föl: az öt gépirat, megsárgult papíron, makacsul ellenáll annak, hogy fölfedje titkait.

17. *A kecskepásztor* költője

Az antikvitás csupa macera. Nem elég, hogy az ember előtt ezer és még ki tudja hány üres esztendő tátong, mialatt a kutyának sem jut eszébe a könyvnyomtatás, de – ha szeretné elkerülni a szájhagyományból fakadó szövegromlást – művét ajánlatos kőbe vésnie, vagy kotyvasztott tintával állatbőrre körmölnie. Azután át kell vészelnie a tűz, az árvíz, az éhínség, a ragály és a háború évszázadait a maguk lappangó csapdáival, az irodalmi divatok szeszélyeiről nem is beszélve, melyek, ha lehet, még alattomosabbak. Sajnos egy ókori költőnek, aki szerette volna művét az utókorra hagyni, számolnia kellett a kudarccal, mielőtt egy szót is leírt volna. Még csak nem is sejtjük, mennyi remekmű veszett oda, míg zavarba ejtően közepes írások sora kelleti magát és válik klasszikussá, pusztán annak köszönhetően, hogy így vagy úgy sikerült fönnmaradniuk. (Őszintén: olvasták Önök valaha a *Beowulf*ot...?)

Gondoljanak hát szánalommal, ha eszükbe jut, arra a nyomorultra, akit „költő-kecskepásztorként" ismer az utókor. Más néven sohasem emlegették; könnyen lehet, hogy nem is egy ember volt, hanem kettő vagy három, avagy – mint néhány rosszmájú kritikus sugalmazza – talán nem volt senki sem. Létezését csupán egyetlen emlék igazolja: hogy valamikor, a 8. század kezdete és a 11. század vége között, megalkotta *A kecskepásztor* című költeményt.

A mai ember, ha a költő-kecskepásztorról hall, torzonborz parasztembert képzel maga elé, ősromantikus kívülállót, a pszichogeográfia előfutárát, amint engedelmes nyáját terelgeti valahol az északi brit törzsek szálláshelyei közt, miközben csiszolatlan anyanyelve metrumaival viaskodik. Ám a történész egészen mást lát: ő a költőt egy szász nemzetségfő másod- vagy harmadszülött fiának képzeli, aki hajlamai folytán távol maradt a sörházak és a

kardforgatás örömeitől, s azon igyekezett, hogy hasznossá tegye magát, vagy a kapaszkodót kereste, mely a földi lajtorján a bárdok rendjébe vezet.

A vers, amint a forrásokból kiderül, alliteráló epikus költemény, alig több mint ezer sor; egy magányos kecskehajtó életét beszéli el, amint kietlen tájakon vándorol, a *nyívvel tellyes* sors csapásain kesereg, és szülőföldje vesztét siratja, melyet homályos okból elhagyni kényszerült. A kevés szemtanú egyike, aki azt állítja, hogy látta a vers fönnmaradt kéziratát, esküszik rá, hogy nagyobb szabású mű volt, mint *A vándor*, merészebb, mint *A tengerjáró*, története szövevényesebb, nyelve hajlékonyabb, képei leleményesebbek, mint a *Beowulf*é.

A vers egyetlen kézirata – minden bizonnyal a költő keze munkája, aki nemigen bízhatott a rövidlátó vagy szórakozott szerzetesek kontár átirataiban – egy kis szigeten álló monostorban maradt fenn Northumbria partjaitól nem messze; itt hevert háborítatlanul több száz évig, csodás módon vészelve át a klastromok kifosztását és egy zabolátlan tűzvészt a 15. században. Amikor a monostor végül 1760-ban a tengerbe omlott, könyvtára porladó maradványait felprédálták és szertehordták egész Európában, ahol a könyvek különféle gyűjtők és ódondászok kezére jutottak. *A kecskepásztor* egy hatalmas hampshire-i uradalom roppant könyvtárában végezte, amely Sir Belmont Rossiter dédapjának tulajdona volt. Sokáig egyébre sem használták, mint hogy a málladozó épület falait takargassa; ott hevert a porban, a lambériát tartotta mindaddig, amíg Sir Belmont újjá nem építtette a helyet. Amikor ráakadt az ódon, penészes papírkötegre, Belmont nyomban világgá kürtölte a fölfedezését. Bő lére eresztve megírta a kecskés költemény hányatott történetét, mire a viktoriánus kor hangadói felhördültek és a szemébe vágták, hogy a verset, a költőt, sőt az egész zsánert az ujjából szopta.

Rossiter neve rövidesen a feledés homályába veszett; ugyanerre a sorsra jutott műve is, és mindazok, akikkel a szócsatáit vívta. Az udvarház összeomlott; helyén (Downton Abbey szíves engedélyével) kórházat rendeztek be az első világháború idején. Sokan úgy vélik, hogy az antik kéziratot a betegek fidibuszként használták, vagy cigarettát sodortak belőle. Őszintén reméljük, hogy a nagy mű örömet szerzett azoknak, akiket átjárt a füstje.

18. Daniel Finnegan

A *BÍÉL* nem szívesen dugja lába hegyét a kortárs könyvkiadás zavaros vizeibe, ám egy eset a közelmúltból fölkeltette figyelmünket, s úgy véljük, megérdemli a vizsgálatot.

Pályája kezdetén Daniel Finnegan aligha gondolta volna, hogy lapjainkon látja viszont a nevét. Cambridge-ben diplomázott kitűnő eredménnyel

majd a kortárs írójelöltek szokásos útját követve mesterfokozatot szerzett kreatív írásból az efféle kurzusokat kínáló jelesebb intézmények egyikében; azután (ellentétben oly sok pályatársával) elég tehetségesnek és tehetősnek bizonyult ahhoz, hogy egy ügynök segítségével kilábaljon az oktatói élet taposómalmából, s rövidesen tűrhető szerződést kötött egy hatalmas kiadói konzorciummal.

Daniel regénye, a *Bogáncs reggelire*, ez a két szálon futó, finom megfigyelésekben gazdag, jól megírt történet, mely egy 19. századi ír munkás londoni kálváriáját és egy jelenkori, sugárzóan tehetséges (kimondatlanul is önarcképnek szánt) ír aranyifjú cambridge-i pályafutását beszéli el ügyes ellenpont-technikával és leleményes párhuzamokkal, kiváló jegyeket kapott bíráitól, és bemutatkozásként mindenki lelkesen fogadta új otthonában, a kiadónál.

Daniel gyakran érezte, hogy arcát elfutja a pír, hol a gőgé, hol a lelkesedésé, hol meg olajozott, sima előrejutása miatt kellett röstelkednie (pedig hát, ugye, elkél az olaj a mai energiaszegény időkben).

Első kételyei akkor támadtak, amikor egy munkaebéd során szerkesztője azt a megjegyzést tette, hogy napszámos helyett egy mosónő jobban illenék arra a hatalmas főúri birtokra, ahol a könyve játszódik. – A női migráns narratívákra jelenleg nagy a kereslet – magyarázta –, és a *Downton*-faktort se hagyjuk ki a számításból. Ez a nyerő erő. – A hölgy magabiztos modorától meggyőzve Daniel lenyelte ellenvetéseit, és új fogalmazványt hozott tető alá.

Hat hónap múlva felhívták telefonon.

– Helló, Dan! – mondta a hang.

– Daniel beszél.

– Remek... van egy jó és egy rossz hírem: nem igazán sikerült a teszt a kontrollcsoporttal – hozta tudomására finoman a segédszerkesztő. – Így aztán a múltkori fejtágításon arra jutottunk, hogy az érzékeny költőtípus helyett inkább egy valóság-showba illő, rámenős figurát szeretnénk. Tudod, egy ilyen alakon keresztül sok mindent el lehetne mondani arról, hogyan is mennek ma a dolgok...

Daniel ismét úgy érezte, nincs választási lehetősége, és engedelmesen produkált egy újabb fogalmazványt.

Újabb hat hónap, újabb hívás. Ezúttal interurbán.

– Helló, Danny!

– Daniel.

– Oké. Idehallgass, mindnyájunkra nagy hatással volt, ahogyan átálltál a maró szatírára és a női vonalra. Szinte *magadévá tetted* az anyagot! Megtaláltad a hangodat.

– Köszönöm.

– Mégis, mindent egybevéve az a véleményünk, hogy az egésznek jobb akusztikája lenne a médiában meg a reklámpiacon, ha a szerző nő volna.

Daniel fején átfutott a gondolat, hogy létre hívja Daniela Finnegant.

– Esetleg megpróbálhatom...

– Lol! Ja, és a tálalás miatt ne főjön a fejed. Már találtunk valakit, aki vállalja.

– Vállalja... micsodát?

– Hát a fotót a borítóra. Ő adná az arcát a dologhoz, meg az egész körítést. Belevaló kis nő... írebb a kinézete, mint a tiéd. Vörös haj, miegymás. Nem is hinnéd, milyen talpraesetten nyilatkozik. Tudod, az volt az érzésünk, hogy te egy kicsit... hogy is mondjam, *introspektív* lennél. Ne érts félre, ez nem kritika. Isten őrizz! Szeretjük a zárkózott embereket a maguk helyén. De az a helyzet, Dan, hogy bennünket most nem annyira a könyv izgat, hanem a marketingkampány. Ott vagy még, Dan? Gondolj arra, hogy akár az Orange-ot is megcsíphetjük!

– De akkor... mi lesz a *könyvemmel*?

– Ne aggódj, pajtás. Tudjuk jól, hogy a te szavad aranyat ér, és hidd el, mindig képben leszel nálunk. Szavamat adom rá, hogy ott lesz a neved a köszönetnyilvánítások között.

Daniel szó nélkül letette a kagylót.

Egy év múlva a Twitteren keresztül Daniel arról értesült, hogy a könyv (*Boggie reggelije*) díjat nyert a marketingstratégia kategóriában.

Daniel Finnegan ma is ír, halk szavú, önelemző, ámulattal teljes és csodákra fogékony műveket, melyeket soha senki nem fog olvasni.

Jól él, megvan a betevője, de maga sem tudja, miért, valahogy üresnek érzi a zsebét.

19. Hans Kafka

A „nominatív determinizmus" törékeny filozófia, mely aligha állja ki a tüzetes kritikai vizsgálat nyers fényeit. Mégis kell, hogy legyen valami a „Kafka" névben (a kiábrándítóan közönséges szó mindössze „csókát" jelent cseh nyelven), ami viselőjében veszedelmes grafomán hajlamokat kelt. Ezúttal nem a szorongásaival küzdő, nagynevű német íróra gondolunk, hanem kevéssé ismert közeli névrokonára, Hans Kafkára

Áttekintve a rendelkezésre álló feljegyzéseket, meg kell állapítanunk, hogy a két szerző közt nem áll fenn családi kapcsolat, jóllehet a „Kafka" korántsem mindennapi név. Vajon csupán a véletlen műve volt, a hely, az idő és a körülmények különös egybeesése, vagy a *corvus monedula* tolvajtermészetével rokon, rejtélyes ösztön, ami a madár két névrokonát az írás hálátlan mesterségére kapatta...?

Hans Kafka 1883-ban született, éppen a másik Kafka családdal átellenben, az utca túloldalán, egy varrónő és egy közkedvelt divatáru-kereskedő fiaként. Gyerekkorában hallotta ugyan, hogy a szomszédban névrokonai élnek, de basáskodó apja ráparancsolt, hogy ne szűrje össze a levet velük.

Csendes, igyekvő fiúcska volt, így járta ki az iskoláit, majd beiratkozott a Károly Egyetem jogi karára, de rövidesen irányt váltott, és kémiai tanulmányokba fogott (tudtán kívül annak a másik írónak az útját másolva, aki hasonló kanyart tett, csak épp az ellenkező irányba); így, miután diplomáját megszerezte, kísérleti kémikusként helyezkedett el, és ezt a biztos állást élete végéig megőrizte. Az azbeszt egy korai változatának kifejlesztésén dolgozott, és kevés szabad idejét arra használta, hogy meghökkentő novellák tucatjait vesse papírra.

E korai történeteket elküldte a *Hyperion* és *Arkadia* nevű folyóiratoknak, de egy sor érthetetlen elutasító levél kíséretében kapta vissza őket. *Kedves uram* – így kezdődtek –, *mindent elkövetünk, hogy kiadjuk a művét. Arra kérnénk, a jövőben tekintsen el attól, hogy újabb írásait ilyen esetlen álnéven küldözgeti.*

Mivel ekkor még nem tudta, hogy közeli névrokona, a hajdani szomszéd gyerek szintén írásra adta a fejét, Hans csak vállat vont, és töretlen kedvvel tovább dolgozott első hosszabb történetén, egy groteszk mesén egy bogárról, amely emberré változott.

Talán már ki is találták, hogyan folytatódik a történet: elveszett, elégetett vagy elsikkasztott kéziratok, kudarcba fúlt szerelmi ügyek, meghitt barátok maroknyi kis csapatának állhatatos támogatása, és egy elhúzódó, kínos betegség korai tünetei. Hans nem esett kétségbe, tartotta az irányt. Ám a két sors végzetesen elágazott, amikor kiderült, hogy a betegség, mely Hansot húszas és harmincas éveiben kínozta, korántsem tüdőbaj, hanem csak krónikus nátha, amit a szegényes étrend, a nyirkos lakás és a cseh főváros zord éghajlata idézett elő, s amitől jó pár éven át nem tudott megszabadulni.

Közeli névrokonával ellentétben Hans Kafka életben maradt, sőt a 40-es évek rémségeit is átvészelte. Csodával határos módon, csendesen és észrevétlenül beilleszkedett a háború utáni cseh életbe, megpörkölődött kéziratait mindvégig ott őrizte kis lakásán a Sokolovskán, az ágya alatt egy bőröndbe tömve, és éberen figyelte, mint növekszik évről évre a szemközti gyerek hírneve, akit csaknem úgy hívtak, mint őt.

Öregkorában, amikor nap mint nap elsétált, hogy megigya reggeli becherovkáját, gyakran elnézte, amint a turisták szülővárosa utcáit róják, trikójukon a sötét szemű, sovány arcú gyerek képével. Kezét ilyenkor a hűvös pohárra tette, majd sodort magának egy cigarettát. Élek, gondolta, ahogy a fanyar szeszt szopogatta, és beszívta a meleg füstöt. Élek.

20. Friedrich von Schönvorts báró

Tájékozottabb olvasóink fülében bizonyára ismerősen cseng Friedrich von Schönvorts báró neve: igen, Edgar Rice Burroughs kevéssé ismert kalandregényeinek egyik mellékalakját hívják így. Ám ez csupán a féligazság.

A valódi Friedrich báró – talán nem is olyan meglepő módon – a 19. században élt; porosz *junker* volt, maga is szertelen fantáziájú regénygyáros, művei azonban, sajnos, nem maradtak az utókorra.

A báró húszas évei elején kezdte meg írói pályafutását. Miután benősült a von Schönvortsok nemesi családjába (saját felmenőit mindmáig homály fedi; talán egy balkézről való von Schönvorts nagybácsi és egy tenyeres-talpas uradalmi cseléd törvénytelen fia lehetett), egy Elba-melléki omladozó birtokon találta magát, ahol az élet tűrhetetlen unalma elől az irodalmi múzsa karjába menekült, így lelve ürügyet arra, hogy elhanyagolja napi csekély teendőit. Korai műveit, melyek terjedelme a tízezer lapot is meghaladta, abban a zsánerben írta, melyet manapság „erotikusnak" neveznének. Sajnos a prűd báróné fölfedezte férje kéziratait; ráparancsolt, hogy hordja ki a kertbe, majd a teljes számban összegyűlt cselédség szeme láttára rakjon máglyát belőlük; így sikerült jegelnie Friedrich báró szorgos tollát jó pár esztendőre.

Neve a századforduló táján bukkant fel újra, amikor tiszti rangot vásárolt magának a porosz hadseregben (alighanem azzal a céllal, hogy kikerüljön a báróné fennhatósága alól). Bár sohasem vágyott a tengerre, hamarosan egy korai *U-boot* parancsnokának nevezték ki. Mikor meggyőződött róla, hogy a tengeralattjárón szolgáló tisztek remeteélete bőséges szabadidőt biztosít arra, hogy újra kezdje az írást, a báró írógépet szereltetett kis kabinjába (a kérdéses masináról úgy gondolják, hogy Sholes and Glidden Remington No. 1 márka lehetett – drága és rettentően súlyos import holmi, ám a kínálatban könnyebb és hazafiasabb darab is akadt, egy Fabig und Barschel Faktotum).

A víz alatt Friedrich báró végre úgy érezte, elemébe került. Napokon át ki sem mozdult a fülkéjéből, szilvapálinkán és száraz süteményen tengődött, és csak írt, írt, mintha az élete függne tőle. Ebben a mélyen járó korszakában megalkotta a von Schönvorts család hatkötetes krónikáját (mellyel, talán alaptalanul, azt igyekezett igazolni, hogy Izrael elveszett tíz törzsének egyikéből származik maga is), valamint egy nagy ívű regényfolyamot, mely marslakók inváziójáról írja le, akik tenger alatti bázisukon a nyugati civilizáció elpusztításán mesterkednek. Az űrbéli gonosztevők rendre felsülnek, amikor megpróbálják halálsugarak lencséiként használni a brit koronaékszereket, űrhajóvá alakítani az Eiffel-tornyot, vagy kolbászt mérgezni a vakmerő Heinrich von Vortschön báró segítségével.

Amikor egy alkalommal kikötöttek Biarritz közelében, hogy javításokat végezzenek (no meg azért, hogy fölfrissítsék papír- és írógépszalag-készleteiket, mert az üzemanyaggal takarékoskodniuk kellett), Friedrich báró megismerkedett a talányos Lys La Rue-vel, aki aztán a legénység tagja lett, és társául szegődött jó pár kalandja során. (Neki, La Rue-nak köszönhetjük, aki jeles naplóíró, hogy tudomást szereztünk von Schönvortsról – a hölgy Henry Millerrel és Anaïs Ninnel folytatott későbbi levelezése szolgál néhány, igaz, nem túl megbízható adalékkal.)

Mindeközben kitört az első világháború, de a báró mintha tudomást sem vett volna róla; az *U-boot*ja elleni meg-megújuló támadásokat mindössze apró kellemetlenségnek fogta föl, vagy a legrosszabb esetben szabotázsnak, amellyel írói pályáját próbálják derékba törni. Végül a báró parancsot adott, hogy figyelmeztetés nélkül torpedózzanak meg minden hajót, amely a nyílt tengeren a közelükbe merészkedik.

(Ez a hebehurgya parancs okozta, hogy az Atlanti-óceán barbár, de lovagias kalóza hírébe keveredett; tetteiről az amerikai sajtó is beszámolt, így szinte biztosra vehetjük, hogy Burroughs az idő tájt olvasta a nevét valamelyik lapban, amikor kezdő ügynökként ceruzahegyezőkkel házalt Idahóban.)

Minthogy nemigen konyított a navigációhoz, Friedrich báró úgy gondolta, hogy az Északi-sark jégtáblái alatt jár, holott gépe az Azori-szigetek zátonyain feneklett meg. Szentül hitte, hogy végre meglelte álmai mágikus, tenger alatti birodalmát; legénysége azonban – mely ekkor már régóta koplalt és lázadozott – más véleményen volt, aminek hangot is adott oly módon, hogy golyót röpített a báró fejébe; kéziratai tömkelegét, nehogy elárulják, hol nyugszanak a Schönvorts-féle *U-boot* maradványai, vele együtt küldték a hullámsírba; némán álltak a parton és nézték, hogyan nyelik el a habok a hajót, azon a helyen, ahol kétségkívül örök álmát alussza mind a mai napig.

(Fordította: Szabó Szilárd)

CUKRÁSZ

Cukrász vagyok, ez kirakat,
cukorszív, piruló tortaégen
okádó mazsolák, a száj
nagyra tát, mondd ááá,
összedrótozott piskótaszerelem,
tejszínhabbal kollaborál,
a sírkőreszelék holtomiglan
csak egy dekor halálmarcipán.

Cukrász vagyok, összegyűrt krémes,
összetört kirakat, öntetszilánkok,
celluxon lógó liszt és tojás,
romlott költő, tegnapi foglalkozás

TÉLHAZA

Az ég
Fehér, együgyű vatta
A meleg bűnöket rég
Rideg szentté avatta

El-elmúlik
A téli látkép
A haza gyökere
Messzire nyúlik
Metróval kiváltképp

Magyarország szürcsöl
Sótlan levest, de hű kebel
Megszózat rendületlenöl
Ápolva s eltakarva hever
Szemem csak kápránd
A metróra várván

Remegnek a téli hidegben
Számos hófödte sorbanálló
Egy forint per darab hitelben
Tele a PET haza visszaváltó
Még mindig tél, mindig tél
Célba ért és véget ér
A magyar köztársasjáték

KÓROKOZÓ

Szívem mint egy ázott teafilter,
64 alaktalan ágynemű,
a bögre alatt bodybuilder,
de az érzés egynemű.
Nem kell párnahuzat.
Éget a láz, alig kutyult melasz,
De mindez csak pislákol. Sovány viasz.
Az egész egy repülő, de a gondolatra
inába száll.
Az ágy mellett roncsok hevernek halomba'.
Lehúzom a vécén.
Mit neked egy költő repülővel a szíve helyén?
Szerelmed teljes kiőrlésű babona,
nincs felszállási engedély.
A haláltól nedvesek a falak, csak kiáltom:
Nem mindegy, hogy nedves torom ülöm,
vagy száraz létem hidratállom?
Kórházi ágyon hűlt helyem,
alatta hever tajtékos szerelmed.

Egy kávéfolt a lepedőn,
pamut éveid egyetlen emléke,
a haldokló pilótától - két kockacukorral.
A büfés kérdezi még egyet kérnék e,
miközben életem margóján, ami elég gyűrött,
koffeinmentes firkákkal küzdött.

Látogatási idő
(közben érzéstelenítő ebédre)
egy opálos látogató,
és akkor
hirtelen sírni kezdett, dallamos fájdalommal,
hisz jó ebédhez szól a nóta,
el akartam takarni tiszta ágyneműhuzatommal,
de nem hagyta.
Hát felültem, felhúztam a papucsot - a kórház ajándéka,
és otthagytam, amíg sírt, kimentem a büfébe egy kávéra.

TELEFON

üvegre lehelt párába
zárt flakonmagány,
zörög a csend, a sötétben,
rögzíti, palackba zárja,
tárcsázza, darálja,
izgatott morzsák, tányérszélen,
játszik az égi tünemény,
csak a csalfa foglalt
s a kikapcsolt remény,
csak zörög, és csak zörög tovább

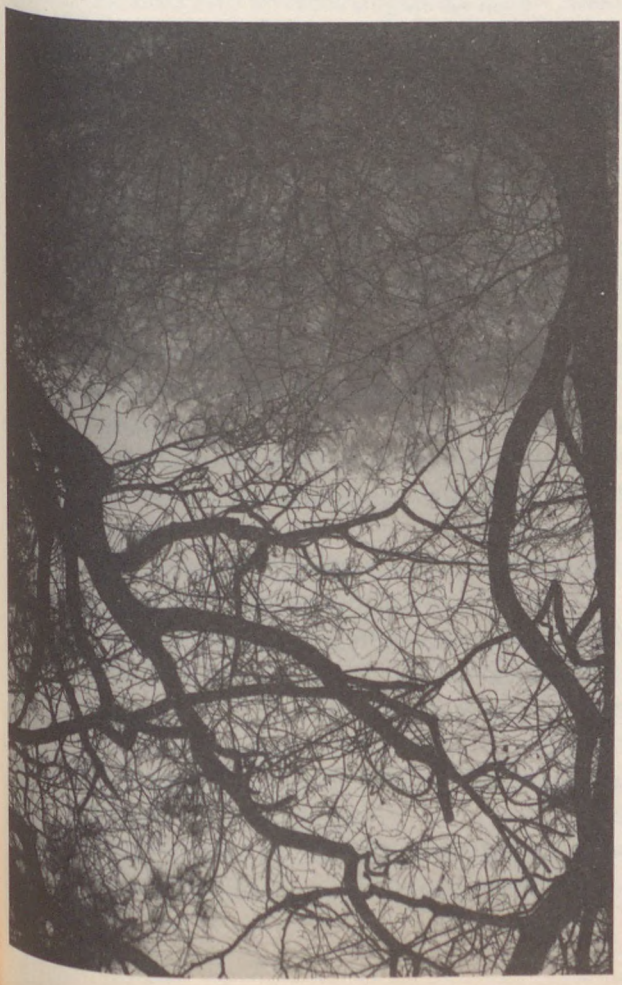

FORR A MAGYAR

Mostanában mindent utólag látok. A
nyarakat, az áhított hőséget, a pernyétől
szürke eget, a rigókat és ádáz csatáikat,
a fénylő leveleket – a sok apróságot, amit
mind „megszereztem"
(legalábbis megszerezhettem volna).
Amit meg kellett volna szereznem.

A rózsák körül lepke csapong. Fölötte
„vörösen" világít az ég,
madársebektől terhes...
A vége mindig ez: szótlan felhők, és az
ő boldogtalan vonulásuk.
Nyirkos állatok, amint formázza őket az idő

Mert soha, semmi nem éri meg.
(Noha hallom, a rigók szerint minden.)
Egynyári ragálytól petyhüdten csüggesztik
leveleik a fák, a levegő áll.
Tulajdonképpen ez a semmi, ez maradt.

Amitől mindig féltünk: zavarodott testek
a járdákon, dúlás, csatorna-szag,
szanaszét repedező szavak, ez a pörkös ég...
Alig magyarázható.
Hogy csak „ennyi a magyar"... De
végül ez maradt.
Megcselekedtük, s egyszerre itt termett.
Úgy látszik, ezt követelte a haza.

RÉGI FÉNYKÉP

Figyeltem az arcát. Kikezdhetetlen volt.
Az ablak alatt levél mozgott, fű szikkadt
a fényben: tört arany.
Ugyanarra várunk mindannyian.

Megtanítottál, mit érezzek, mi a fontos,
de elfelejtettem.
Az ősz hasztalan öltözteti mára a
fájdalmat mára új meg új ruhába – az anyag
foszlik, a sajgás marad.

Még valami.
A pusztulásban is élményt keresni,
kutatva
a lényegszerűt, amint a rovar kutat
szüntelen – de a rovar is
halandó.
Árad az ősz a magasban, folyik lehetetlen
fényes kővályújában sárgán, míg arcunk
falevéllé nem szárad.
(Ez volt utolsó vádad.)

Félig törten is ugyanoda tartani -
Amint ugyanarra nyúlik este a
tölgyfa árnyéka: hűséges.
Szalad az idő a nyirkos kövön, ez szabály.
Emberi tekintet föl nem itatja.

Tigrist ölelni. Érezni, ahogy hátulról nyakamba ugrik, majd átszakítja karomon a kabátot, és csuklómon lecsordul a vér. Két hónapja még csak húsz kilósak voltak, ma már hatvanöt. El kell érniük a kétszázötvenet...

BIROK

(regényrészlet)

Gyerekkoromtól vágytam erre a találkozásra. Nem így képzeltem el. Azt hittem, doromboló macskákkal lesz dolgom, és két kemény ellenfél rontott rám egyszerre úgy, hogy jó időre tehetetlenné váltam. Pedig csak játszva figyelmeztettek: jelen helyzetükben tiszteletben kell tartaniuk táplálékadójukat, az embert, de nem vagyunk egyenlők. Gyorsaságukkal, éles körmeikkel és fogaikkal szemben egy tapasztalt harcos is alul marad. Hiába tepertem le újra és újra a hatvanöt kilójukat, folyamatosan jöttek. Beléptem terükbe, érdekes, mégis kellemetlen vendég vagyok a helyen, ahol napjaik telnek. Apró szemükben ott fénylett a vadon, ahol vendég vagyok, hiszen évezredekkel ezelőtt eljöttek onnan az ősök...

Mintha spirál létezne a természet és a civilizáció között, amelyen nincs visszaút. Minél külsőbb körbe kerülünk, közelebb az emberi kultúrához, annál inkább elszakadunk a vadontól, amely már csak alkalmi vendégségbe fogad. Ott nem tudnánk elvégezni rendesen a napi fürdésünk, és rövid időn belül lemerülnének okostelefonjaink. Ennek tudatában sóvárog az ember az elhagyott „éden" után, egzotikussá válnak a virágok és a vadak.

Óvatosan leguggoltam. Utánoznak? Magukat összehúzva, pár pillanatra szoborrá váltan mereven figyeltek. Aztán elszakadt valami. Belső tűzparancsot kaptak. Egyszerre rontottak rám. Egyikük elkapta alkarom, a másik oldalról támadott. Hihetetlen határozottan cselekedtek. Mire feleszméltem, már ott csüngtek rajtam. Az idő megszűnt létezni számunkra, álltunk hárman, ők belém kapaszkodva, én meg szabadulni próbálva, nem értve, hogy ez most játék vagy tényleg komoly. Hol kényszeredetten elmosolyodtam, hol kínosan elhúztam szám. Szabadulni próbáltam. Egyre kétségbeesettebben. Lehajoltam – hátha így elengednek, és az történik, amire vártam: simogathatom őket, miközben csak ülnek és, hol rám, hol a messzi távolba figyelnek. Ehelyett szenvedő alannyá váltam. Bal kezemmel benyúltam egyikük szájába, hogy szétfeszítsem jobb kezem szorító állkapcsait. A másik vad derekamba kapaszkodott. Pár pillanatra sikerült leráznom őket. Kérdően néztek rám, majd újra támadtak. Hátra ugrottam. A tigris gyönyörű sasszéval állította újra a megfelelő távolságot, hogy elkaphasson. Társa ravaszul mögém került, hogy onnan lepjen meg. Újra egymásba gabalyodtunk. Körmeikkel végighasították ruháim

anélkül, hogy belém mélyesztették volna. Alig érték el bőröm az éles fegyverek. Mert ők nem ártani akartak. Gyakoroltak. Nem tudhatták: örökre ismeretlen marad számukra a táplálékszerzés gyönyörűsége. Egész életükben ketrecbe kapják a mészárszékben vásárolt húsokat. Szomorúan gondoltam erre, miközben szabadulni igyekeztem fojtó ölelésükből. Nincs igaza Yann Martelnek Pi élete című regényében, amikor azt állítja, hogy az állatkertek lakói azért szabadok, mert ismeretlen számukra az igazi szabadság. Aki fogolyként születik, az is érzi, hogy létezhet egy másik világ, az ismeretlen, amely után ösztönösen sóvárog. Minden egyes mozdulata erre a másik világra lett berendezve, nem pedig az egész napos lustálkodásra, a vég nélküli várakozásra, amely alatt eltompul a vadászösztön, megszokottá válik a kifutó, és unalmasan indul, végződik minden egyes nap. – Ilyenné válok én is, amikor majd a fenyvesek helyett végleg a nagyvárosban maradok, hogy „hasznos" egyénként vegyek részt a társadalom működésében. Akkor majd mások kalandjait nézem a sajátom helyett. Facebookon. Mert minden órában, amit otthon, a lakásban töltöttem, máshol valami feledhetetlen történt volna velem...

Mikor már képtelen voltam megmozdulni a fáradtságtól, segítségemre közbelépett a gondozó. Nehezen, de megszabadított tőlük. Nevükön szólítva próbálta fékezni őket, azonban nem tágítottak, míg ki nem léptem a ketrecajtón. Pár perccel később magunkra maradtunk. A minket elválasztó rács két oldaláról órákig figyeltük egymást. Szemeim újra és újra végighordoztam széles fejükön, apró füleiken, szájukból elővillanó szemfogaikon, fénylő testükön. Tekintetünk találkozott. Azóta magamban hordom őket. Harcolok. Játszanak. Birkózunk. Immár bennem. Bárhol tartózkodom, hegyek ormain vagy világvárosok forgalmas utcáin, gyalogátjáróknál és elhagyott szakadékok felett, ugyanúgy zöldre vált a fény. Ilyenkor ugranak, én meg vállamhoz kapok, hogy lefejtsem mancsaikat, amelyek sárgák, mint őszi napfényben a lombhullató erdők. Majd visszakarmolok. Mert ismeretségkötésünk óta szabadságvágyam jogán én is tigris vagyok. Egymástól külön választott naplementékért mordul bennem a vadon.

valaha madarak voltunk

a földeken teljesen más. ott sár van,
járni sem tudsz. így feleslegesnek tűnhet
a végtelen tér, amiben taposol. nincs egy
darab kő, egy szál fa. az időjárástól függetlenedsz,
a felszabaduló időd aprópénzért árulod. máskor
kéregetsz. levegőbe markoló kezed verdesése
egy ösztönös mozdulatsor civilizált formája.
a szabad ég alatt állsz, egyedül a szárnyak
elfogadhatatlan hiánya köt ide. libabőrös tested
takargatása mögött is ott a kitépett tollak okozta
szégyen. a mélyen szántott barázdák vándorlása
megsokszoroz és egybemos önmagaddal. végül
egyre többen vártok, és az üres tenyér értelmet nyer
köztetek. mintha a beszéd túl földhözragadt lenne,
halkan dúdolni kezdtek. bár jóllakottan megmozdulni
én se tudok, így énekelni éhesen se. a földeken más,
ott nincs egy darab kő, egy szál fa, csak sár. felesleges
súlyok, ha valaki repülni tanul.

AZ ÖREG, AKINEK ÉVSZAKOK LAKTAK A SZAKÁLLÁBAN

Téli reggel: séta közben pirosló orrod, sapkádtól tompán a szél, annál inkább talpad alatt a hó és nadrágban a nagy hideg, mert már rég nem divat a harisnya. A flanelinget betűrve, szépen tétovázni a lefagyott út előtt, mert ez lehet a napod legfontosabb perce, ha elseggelsz és otthon kiporolják rajtad az új ruhát. Csak mert tegnap meg tegnapelőtt is így esett. Persze sokkal kevésbé lennél kába, ami teljesen ésszerűtlen, hisz esés előtt kellene vigyázni. Mindegy, te előveszed legkimértebb pókjárásodat és úgy tipegsz végig az úton, mint akinek már annyira kell, hogy csak lábujjhegyen képes vonaglani. De a buszt sem szeretnéd lekésni, így megiramodsz. Ekkor veszed észre a barna foltot a kabátod ujján, amit sürgősen le kell takarítanod egy kis tiszta hóval. Közben kuncogsz, eszedbe jut, hogy tegnap fél órát kergetett anyád, mire elkapott és elvert, mert kutyaszaros hógolyóval dobálóztál vaktában, kissé a buszmegálló felé. Csak nem mehetsz így az iskolába.

Egész nap nyáron: a lábujjuktól éjszakáig mindenki tiszta kába és hőgutát emleget, kivéve téged, te már reggel a redőny réseit lesed és várod, hogy fel lehessen kelni és kirohanni a tévés szobába. Ott fog majd anyukád sokat beszélni a napszúrásról mielőtt kimehetnél végleg; meg öltöztetni, amit majd titokban átveszel – fejedbe húzott vödörrel köpenyben bukni fel – mert a sima pólóban nem áll meg a fakard, fakard nélkül meg kiesik anyád riseliős terítője a nyakadból, köpeny nélkül meg aligha hinné el bárki, hogy te egy délceg herceg kóbor lovagjaként érkeztél ide... a kertbe, macskát hajkurászni. Így átöltözöl.

Tavasszal: jönnek azok a vendégek, akik télen lusták a barátkozáshoz; ilyenkor az anyukák szaladgálnak, az apukák meg töltögetnek italokat, amit csak szagolni szabad. Attól majd „mindenkinek elszabadul a vesszőparipája". Ha elhangzott, hogy „fenn hordja az orrát", mindig rávágta az egyik, „hogy ne érjen a szarba"; a másik meg folyton tanulságokat mondott, csak rosszkor és mindenre ugyanazt: „Akit sokat fojtogatnak, az megtanul kislevegőn élni." Ezen mindig nagyokat nevettek, gondolom azért, mert jó mondás. Pár alkalom után, ők lettek az anekdotázós bácsik – délutántól egészen horkolásig.

Őszi éjjel: hogy a földeken kezdtek kifutni a kései virágok, szélmunkások érkeztek északról, nagy gépeken, és ajtócsapkodással meg redőnyzörgetéssel riogatták a lustább madarakat. Barnultak a fák és tarka lombjaikról szedelődzködött a fecske. Nézted a hintádból, hogy milyen csodálatos is lenne felrepülni, majd áthívtad az egyik barátodat, Csurit, hogy lemérje hány percig vagy képes a hintádból elrugaszkodva a levegőben kalimpálni és vajon mutatsz-e javuló tendenciát – mert a tanáraid szerint az is valami. Csuri jó barát volt, átjött és lemértétek, hogy nem tudsz repülni, sem gyorsabban kalimpálva, sem a levegőt visszatartva.

A buja kertet az összes járókelő megcsodálta a városban. De mindennél jobban féltek is tőle. Egyfajta áhítattal vegyes rémületet éreztek a közelében.

Tiszteletteljes rettegéssel sétáltak el mellette az öregasszonyok, még kampós botjuk kopogása is megakadt kissé, és a szomszédokról szóló pletykák susogása is lecsendesedett ajkukon, mint ahogy a nádas sistergése némul el hirtelen nagy vihar előtt, egyik percről a másikra.

A férfiak, akik egyébként vidáman lengették sétapálcájukat a levegőben, és úgy pörgették azt ujjaik között, mintha egy csillogó ruhájú táncosnőt forgattak volna az egyik vörös fényben úszó revüszínház táncparkettjén, karjukat megfeszítették, és a pálcát tündöklő kardként tartották maguk elé, ha elhaladtak a Vérliliom utca hatos szám előtt. Mintha attól tartottak volna, hogy a szirénuszonyként hajladozó, rozsdapikkelyes, kovácsoltvas kerítés rúdjai közül kinyúlhat az egyik bokor árnyas ága, és elkaphatja őket.

Az asszonyok is felhagytak boldog álmodozásukkal, melyben ismeretlen hercegekről, vagy hintón zötykölődő nemes urakról ábrándoztak, akik megszöktetik őket férjeik mellől, és titkos szerelmet, régen vágyott szenvedélyt hoznak végre nekik, olyan perzselő forróságot csempészve lelkükbe, amit uruk mellett soha nem éreztek, és már nem is fognak soha. Vágytól pihegő keblük mintha megdermedt volna a furcsa kert előtt, és csak füleltek egyre az ijesztő hangokra, amelyek nem is hangok voltak igazából, csak beszédfoszlányok, sikolydarabkák, sóhajrészletek.

A gyerekek, akik a mellettük döcögő kövér dajkájuk mellett hajtották a karikájukat, vagy lengették a sok babusgatástól elrongyolódott vászonbabájukat, és a nagy szaladgálásban göndör kacajokat is gurítottak maguk mellett az utcán, egy pisszenés nem sok, annyi hangot nem adtak ki, amikor eltipegtek a kert kerítése előtti macskaköveken. Csak után tekintgettek fel szalagos szalmakalapjuk alól, és nyugtalanul kukucskáltak be a zölden izzó fák, bokrok és virágok rései között, hátha felfedezik különös félelmük okozóját: egy szörnyet vagy egy kísértetet.

De akárhogy is nyújtogatták a nyakukat, akármennyire is meresztgették a szemüket, nem láttak mást, mint sötéten hullámzó növényeket, örvénylő ágakkal, alaktalan, éjzöld levelekkel.

Ugyan ezek a növények rémisztő hangokat hallattak, és vérfagyasztóan zörrentek, mozdultak, de sosem lehettek benne teljesen biztosak, hogy

csak a szél űz tréfát velük, amely meglebbenti az ágakat, és kacagva átsípol a levelek között, vagy tényleg élnek és beszélnek a növények.

Litta Loretta nagyon bátor kislány hírében állt. Vadócsága kalózok vagy rablók között felnőtt gyermek keménységére vallott, egy olyan gyermekére, aki ha a nap lemegy, foglyok kínzását hallgatja esti meseként, és gonosz felnőttek könyörtelen részegeskedése csendül fel neki altatódalként.

Talán kalóznak is képzelhette magát, mert éjfekete loknijaira, mindig sötét kalózsapkát húzott, csipkezsabós ingéhez pedig, nem szoknyát, hanem fekete szűk nadrágot vett.

Az övébe fakardokat, és pléhpisztolyokat tűzdelt, nyakában egy kopott, sárgaréz távcső függött.

Apja mindig is fiúra vágyott, hát fiúnak is nevelte a lányát. Amióta pedig felesége eltávozott az élők sorából, végképp nem maradt senki, aki lányként tekintett volna a kis Littára, vagy gyengéd szeretettel halmozhatta volna el.

Apja csak rejtélyes históriákkal kényeztette.

A sok kalóztörténet, amelyet esténként mesélt neki, annyira elvarázsolta a kislányt, hogy már önagát magát is leginkább egy rozzant tengeri hajó kapitányának tudta elképzelni.

Amikor lehunyta a szemét, a királyi flotta nagyképű katonáival harcolt, akiknek elég volt szépen vasalt, szemtelenül tiszta egyenruhájára tekintenie, hogy azonnal elöntse a düh, és rájuk támadjon hatalmas kardjával.

Persze, amint kinyitotta a szemét az óriási, acélpengéjű fegyver egy apró fakarddá változott, és képzeletbeli, véráztatta arca is csak egy szurtos, por mocskolta gyerekpofivá, de mégis nagyon szerette az efféle kellemesen bizsergető képzelgéseket.

Az utca gyerekeinek ezért esett éppen rá a választásuk.

Tudták, hogy a kalózlelkű Litta Loretta biztosan bemegy a kertbe a kedvükért, hogy felderítse a rejtélyes kert rémisztő titkait.

Elég lesz neki cserébe egy felnőttektől csórt, használhatatlan pisztolyt felajánlani, amelyből ugyan hiányoznak a golyók, és a felhúzó rugója is eltűnt, de mégiscsak egy mordály, egy komoly fegyver, és nem holmi játékszer, amelyek Litta övét díszítik.

A sötét tekintetű kislány hamar rá is állt az alkura.

Amikor a nagy, rozsdát izzadó vaskapu becsukódott mögötte, a kert bokrai között úgy felerősödött a szél, mintha a tenger egyik legkegyetlenebb tornádója akarná bekebelezni a fákat. Litta egy percre úgy érezte, hogy ez most a legfélelmetesebb kalóztörténeteknél is legtaglózóbb élmény lesz, ami talán még őt is megijeszti.

Aztán mégis felszegte fitos orrát, és elindul a kert belsejébe.

A mélyzöld fák és bokrok nem mozdultak, mintha a növények lélegzetvisszafojtva figyelték volna, hogy ki lehet ez az arcátlan betolakodó, aki megsértve a kert egész város által ismert, kimondatlan szabályait, miszerint érdemes, sőt kifejezetten ajánlott a helyet messziről elkerülni, most hetyke szemtelenséggel egyszer csak megsértette.

A túlzott csend talán arról is árulkodott, hogy a kertben élő fák és bokrok éppen azon morfondíroztak, vajon milyen büntetéssel sújtsák a kislányt, akinek tiszteletlensége példanélküli pökhendiségről árulkodik.

Ám a némaságot hirtelen megtörte valami. Messziről, mintha csordogáló víz hangját hozta volna a szél, vagy legalábbis csirizes folyadékét. A kislány nem tudta eldönteni, mert a nesz sűrűbb, ragadósabb lé csepegésére emlékeztetett, de lehet, hogy ezt is csak képzelte Litta Loretta.

A lány nemsokára egy szakállas emberre lett figyelmes, aki vöröslő öntöző kannával járt körbe a kertben. A férfi tétovázásra késztetően kortalannak látszott, mert a ráncai alapján épp úgy lehetett harminc éves, mint százhuszonhárom. Egyedül holdsápadt bőrszíne, és üveges, reménytelen tekintete miatt tűnhetett aggastyánnak, de ruganyos mozdulatai, lendületes járása, még ezt a feltételezést is meghazudtolták.

Litta Loretta kivonta fakardját, és testét védő mozdulattal elindult a férfi felé.

A szakállas embernek most a ruhája is láthatóvá vált. Cafatokra szétmállott, piros kockás inget, fekete, rongyokban logó nadrágot, és egy széles bőrövet viselt, amelyen ezüst halálfej ragyogott, rubinkő szemekkel.

A férfi észrevette a kislányt, és felé fordította az arcát. A bal szemét fekete bőrkendő takarta el, aranyfogai szabályos sorban ragyogtak a szájában, mint a takaros ívre ültetett, fénysárga árvácskák.

Jobb szeméből szégyen és harag villogott. Mintha szánalomra méltó titkokat őrizne, amelyekért még azelőtt bosszút akarna állni a kíváncsiskodón, hogy az felfedné mibenlétüket.

Füttyentett egyet, jelezve, hogy tűnjön el a kislány. Vagy netán egyik árnyékban rejtőző növényszolgájának vagy bokormatrózának parancsolta meg, hogy kapja el Litta Lorettát?

A gyerek nem tudta eldönteni, de mintha egy ág pont feléje nyúlt volna.

A kislány rácsapott apró fakardjával, amely ugyan kicsiny volt, mégis elég éles ahhoz, hogy egy komolytalanabb sérülést lehessen vele okozni. A fa ágán ejtett keskeny sebből vér tört fel, és Littának úgy rémlett, hogy a növény felszisszent fájdalmában.

Litta Loretta megfordult, és szaladni kezdett.

Indák és ágak karistolták össze a bőrét, vadul örvénylő gyökerek csaptak fel előtte, hogy útját állják. Hatalmas virágok labdafejei bokszolták hátba, tövises bokrok növesztették még hosszabbra szúrós hajtásaikat, hogy utolérjék, és ruhájába akaszkodjanak.

Az egész kert feltámadt, minden növénynek arca lett, karjai, és ringatózó törzse.

Leveleiket hangosan zörgették, ágaikat hörögve nyújtogatták, úgy küzdöttek, úgy harcoltak, mint egy elátkozott kalózbanda kísértetmatrózai.

A kislány gépiesen rántotta fel a vaskapu kilincsét, és mint egy szellem, amely egy önmagánál sokkal irtóztatóbb kísértetet látott, úgy suhant hazáig. Vakon és süketen.

Nem látta a kertkapuban várakozó gyerekeket, és nem hallotta kíváncsi kérdéseiket sem, amelyekből egyre több záporozott felé, amikor a fiúk és a lányok meglátták az eddig vakmerő, fiúsan ádáz Loretta kétségbeejtő zavarodottságát.

A kislány nem mondta el apjának a kert titkát. Képtelen lett volna bármit is kinyögni azokról a zöld rémekről.

Este édesapja mesélt egy érdekes történetet egy kalózkapitányról, aki bandájával eljutott az örök élet vizét rejtő szigetre. A kapitány úgy hírlik, hogy ivott a vízből, és azóta is él.

Ám amíg a vezérük az éltető vízzel foglalkozott, a matrózok elcsámborogtak a szigeten, és rábukkantak egy csábító vörös bogyóra, amely egy bűvös növényen termett. Miután ettek belőle, növényekké váltak, de szerencsétlenségükre nem is akármilyen növényekké. Életben maradásukhoz nem vízre, hanem vérre volt szükség.

Állítólag a kapitány azóta is a saját vérével öntözi a gyökérlábú, levéluijjú legénységét, akiknek átkozott sorsáért magát is felelősnek érzi. Egy szürke városban élnek, egy különös kertben, amelyben a matrózok szomorú nyögésekkel, fájdalmas panaszokkal mesélik el a szélnek kegyetlen sorsukat.

De ez persze nem más, mint egy kitalált történet. Csak egy izgalmas mese, semmi több – simította meg a kislány arcát mosolyogva az apja, aki valóban mendemondának hitte az egészet.

Igen, apa, ez csak egy mese – ismételte mindenféle meggyőződés nélkül, pilleként verdeső tekintettel Litta Loretta, és az éjjeli szekrényen fekvő fakardjára esett a pillantása, amelyen még most is ott éktelenkedett egy vérfolt.

Azt mesélik, hogy Litta Loretta e különös délutánt követően levetette durva anyagú kalózruháit, és onnantól kezdve csinos szoknyákban, remegő selymű blúzokban járt.

Vakmerő harci kedve pedig úgy párolgott el, mint a selyemfényű köd a kertváros buggyos lombú fáiról, ha a tavasz végre beköszönt éles fényeivel.

Apja meséire pedig többé nem volt kíváncsi.

Mikola egy szlovák származású, mokány férfi volt, a tótokra jellemző szögletes arccal, és olyan zömök nyakkal, amely úgy festett, mintha egy szobrász félbehagyta volna a művét, és pont a figura nyak és fej közötti részét engedte volna bennragadni a gránitban.

Nagyokat fújtatott, ha felszállt egy utas a konflisára, nagyokat prüszkölt, ha leszállt, hosszan röfögött, ha egy konflisvezető társa viccet mesélt a kocsmában, és harákolt, ha szigorú felesége ledorongolta, amiért későn ért haza.

A száját szinte nem is használta beszédre, csak az orrát, ezerféle hangot tudott megformálni ezen a csillogó butykosra emlékeztető, furcsa érzékszerven.

Még akkor sem használta a száját beszédre, amikor Faria, a felesége nem elégedett meg egy egyszerű szidással, hanem szabályos tornádó tört ki a torkán, és úgy kiabált vele, hogy még a szomszédok is rémülten összebújtak, és gyorsan a gramofon tűje után nyúltak, hogy zenével takarják el az asszony rémületesen káromló szavait.

Előfordult, hogy Faria nem csak szavakkal bántalmazta Mikolát, hanem elővette a sodrófát is, vagy a ruhacséplő botot.

A szomszédok ilyenkor Wagner-lemezt helyeztek a lejátszóba, mert csupán ez szólt olyan hangosan, hogy elnyomja Mikola fájdalmas nyögéseit, aki még ilyenkor sem szólalt meg, vagy használta a száját panaszra, csak szomorúan szipogott.

Aztán, ha a szomszédok megelégelték a sok gramofonzenét, néha kihívták a rendőrséget, akik vonakodva ugyan, de bevitték Fariát az örsre.

Ott pár napig tűrték, hogy úgy kiabáljon velük, mint Mikolával: őrjítően kegyetlen dühöngéssel, amely szinte sebet ütött a dobhártyájukon.

Aztán belefáradva az asszony gonosz szóáradataiba, visszavitték a férjéhez, és Mikola megaláztatásai ugyanott folytatódtak, ahol véget értek.

Egyik este Mikola éppen azon a szürke kőhídon hajtott át a konflissal, amelynek támpillérein hatalmas angyalok álltak, olyan formában, mint akik most azonnal fel fognak ugrani a mennybe, ahová bizony még ezt a nehéz kőhidat is magukkal viszik meghazudtolva a fizika nevetségesen kicsinyes törvényeit.

A híd alatt zölden kavargott a folyó, rémisztően magas vízzel, amelybe állítólag a napokban belefulladt egy fiatal lányanya.

Mikola iszonyattal tekintett az óriási, zöld kígyóként tekergő folyóra, és arra gondolt, hogy még az ő Fariájának az őrjöngéseit is kellemesebb lehet elviselni, mint ennek a vad folyamnak a habjai között fulladni meg.

Amikor a férfi elkapta szemét a vízről, és visszafordította tekintetét az útra, egy asszonyt látott az út szélén. A nő integetett neki.

Mikola lassított, és megállt mellette. Az asszony valahol bőrig ázhatott, mert még a hajából is csavarni lehetett a vizet, nem beszélve nedves kék, csillogó ruhájáról, amelyben úgy nézett ki, mint egy ormótlan sellő.

Eső ugyan nem esett mostanában, de talán a hegyek közül jöhetett a nő, találgatott Mikola, ahol elkapta egy kiadós zivatar.

Az eszébe sem jutott, hogy a folyóból mászhatott ki a különös nőszemély.

A nő nem szólt semmit, csak előre mutatott, jelezve, hogy a férfi menjen egyenesen, majd elhelyezkedett az ülésen.

Zárkózott szomorúsága hamar nyilvánvalóvá tette, hogy nincs kedve beszélgetni, de a férfi valahogy mégis kötelességének érezte, hogy szórakoztassa egy kicsit. Magáról kezdett el mesélni.

Mozogni kezdett a szája is, amit azelőtt ritkán használt beszédre.

Beszélt arról, hogy mennyire szeret főzni, kiváltképp a halakat készíti el tehetségesen, ezeket néha maga fogja, mert horgászatban is igen ügyes.

Fariáról csak annyit mondott, hogy a nő nem rajong túlságosan érte, megkockáztatja, hogy talán soha nem is volt szerelemes belé, amire az utasa egy aprót bólintott a fejével, mintha az akarná mondani, hogy ismerős neki az érzés, ő is átélt már ilyet.

Pár kilométert utazott a különös hölgy Mikolával, amikor a férfi a kis ablakon bekukkantva észrevette, hogy a nő eltűnt. Anélkül, hogy lassított volna, vagy kinyitotta volna neki az ajtót, az asszony leszállt a konflisról.

A férfi megállította a hintót, és megvizsgálta az ülést. Az még nedves volt az furcsa utas vizes ruhájától, és papírba csomagolva valami hevert a bársonypárnán.

Két hatalmas csuka volt, Mikola kedvenc hala, ezért a férfi már a gondolatra is megnyalta a szája szélét, amikor eszébe jutott, hogyan fogja vajjal és fokhagymával elkészíteni rezegős húsúra pirítva a sütőben.

Ha ezt a halcsemegét megkóstolja, talán még Faria sem fog annyit kárálni.

Az illatozó vacsora után a felesége valóban meglepően csendes volt, és kivételesen kedves. Mikola ilyen nyugodalmasnak képzelte a mennyországot: már-már hajlamos volt azt képzelni, hogy maga is eltávozott az élők sorából, és valójában a feltámadott lelkek csendjét élvezi.

Ám a gyomrából felörvénylő büfögés hamar meggyőzte, hogy nagyon is él, és nagyon is igaz, amit érez. Faria ezúttal tényleg nem kiabált vele.

Másnap este Mikola újra találkozott a bőrig ázott nővel. Most már kezdett gyanakodni, hogy nem eshetett a hegyek között, és szentül elhatározta,

hogy este meg is kérdezi ezt Pergótól, a hegyi férfitől, aki rendszeresen lejárt közéjük a városba iddogálni.

A vizes ruhájú nő újra csak előre mutatott, majd elhelyezkedett a konflisban.

Mikola ismét mesélt valamennyit magáról. Az asszony néma szomorúsága megint csak beszédre késztette.

Megemlítette neki, hogy mennyire vágyott volna Fariától egy gyermekre, de hogy a nő hallani sem akart róla. Mintha Mikolát szégyellnivalónak érezte volna, egy undorító fekélynek, amit takargatni kell.

A fájdalmas tekintetű nő ezeket a szavakat hallva, újfent bólintott egyet, mintha jelezni szerette volna, hogy számára is ismerős ez az érzés.

Aztán Mikola a virágokról áradozott a hölgynek, mert tavasz volt, őrületesen illatos tavasz, és eszébe jutott az első találkozása Fariával, amikor egy sárga fényű, édes illatú jázminkoszorút akasztott a nyakába.

Pár kilométer után a szellemtestű nő megint elpárolgott a kocsiból. Mikola megállította a konflist, és a nedves bársonypárnán ezúttal néhány ágacska jázminvirágot talált.

Faria aznap este sem hőbörgött. Halk megilletődöttséggel nézegette a jázmincsokrot, amelyet férje egy törékeny vázába rakott neki az asztalra. A nő néha közelebb hajolt, hogy beleszagoljon a virágokba, majd réveteg bódulatban hátralépett, és csak álmodozott.

A harmadik este az ázott nő ugyanott várta a kocsist.

Mikola megint mesélt neki. Elmondta, hogy a felesége bármilyen cudarul bánik is vele, sehogy sem tudja kiverni lelkéből azt a szerelmet, amelyet első nap érzett iránta. Tudja, hogy érthetetlenül hangzik ez, de ő még mindig ugyanazt a mosolygós fruskát látja benne, mint amilyen fiatalkorában volt.

A kísértetszerű nő ismét bólintott egyet, mint aki már látott hasonlóan férfit, és érzett is eképpen iránta.

Aztán Mikola előtt felrémlett a múlt egy kedves perce. Beszélt a rubinköves gyűrűről is, amellyel megkérte Faria kezét, és amely úgy világított az ujján az éjszakában, mint a nagyszombat esti szertartáson a füstölőben a parázs. A gyűrűt egyik veszekedése alkalmával Faria a folyóba hajította, amit persze utána meg is bánt, de hát azóta sem került elő, tette hozzá elszontyolodva Mikola.

Amikor a vizes ruhás nő pár kilométer után eltűnt a kocsiból, Mikola izgatottan nyitotta fel a konflis ajtaját. Félénk sejtése volt arról, hogy mit találhat az ülésen, de hogy azt valóban meg is leli az átázott bársonypárnán, remélni sem merte volna. Az ülésen Faria vörös köves, mennyasszonyi gyűrűje ragyogott.

Új Forrás 2014/6 – Finy Petra: A különös kert, A bőrig ázott utas (prózák)

Mikola most már tudta, hogy a vízbe fulladt anya kísértete volt három éjjel az utasa. Rájött, hogy a furcsa szellem mindhárom alkalommal ugyanott tűnt el hintójából.

Leszaladt hát azon a helyen a folyópartra, majd értesítette a rendőrséget, hogy rábukkant a tragikus sorsú leány holtestére. A temetéséről is gondoskodott.

A vizes ruhájú asszony többet nem bukkant fel az út szélén.

Faria pedig később sohasem kínozta ádáz szavaival Mikolát, mert csak ránézett rubinos gyűrűjére az ujján, és úgy érezte, lelkében eddig nem érzett szerelem támadt a férje iránt.

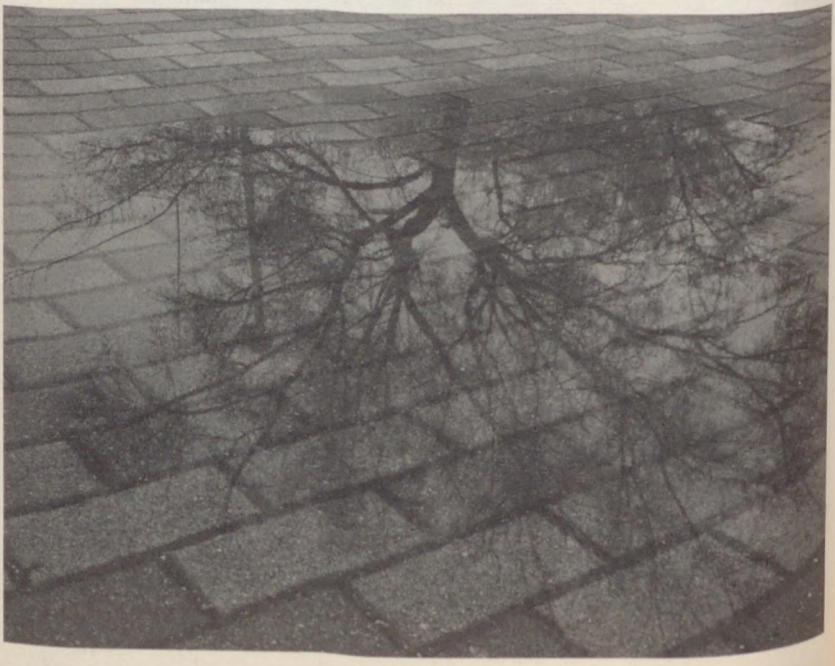

Bucsi-Kovács Anikó 81

„TORZ LELKED MÁR NYUGTOT ADJON!"*

Finy Petra: *Madárasszony*

A korábban verseivel és gyermekkönyveivel ismertté vált szerző, Finy Petra a 2012-es Ünnepi Könyvhéten jelentkezett első felnőtteknek írt regényével. A fülszöveg egyedülálló vállalkozásnak nevezi a szerző könyvét, hiszen a hazai irodalomban nem volt még arra példa, hogy egy író egy fiatal nő identitáskeresését gazdag növény- és állatvilágon keresztül tárja az olvasók elé.

A könyvben végig jelen van a természet, az alfejezetek címe is többnyire egy-egy állat vagy növény köré szerveződik, melyek megismerése közben fény derül a főszereplő, Linger Lea családjának titkaira, a felmenők már-már szappanoperába illő szövevényes kapcsolataira. A narrátor, Lea húsz év távlatából igyekszik felidézni emlékeit anyjáról, a címben is szereplő madárasszonyról, aki képtelen volt megfelelő emberi kapcsolatokat kialakítani. A természetbe menekülő depressziós nő végül önkezével vetett véget életének. Lánya előtt sem maradtak titokban öngyilkossági kísérletei: „Az anyád már megint meg akarta ölni magát. Tudd meg. Csak most én vágtam le a kötélről, és nem Böbebú!" A szuicid hajlamú anya viselkedése pedig rányomta bélyegét Lea személyiségének alakulására is. Nagyanyja belehalt a szülésbe, anyjának fontosabbak voltak a madarak, mint saját gyermeke, a felnőtté váló Lea pedig meddőként látva magát hiába várja a gyermekáldást elhidegülő kapcsolatában: „Olyan vagyok, mint a keletlen tészta, rossz bennem az élesztő." Képtelen addig megbékélni magával, saját útjára rátalálni, amíg közelebbről meg nem ismeri anyját.

A saját identitását kereső Leában hirtelen törnek fel emlékei: „Először halkan mozgolódtak a képek, majd mint egy rosszul összeillesztett öntözőrendszer résein a víz, tűhegyes sugárban spriccelni kezdtek tudatomba az események. Végül a múlt minden gátat átszakított." A több évtized távlatából felidézett gyermekkori emlékeket később családtagok és barátok egészítik ki. A nyolc fejezetre tagolt regényben nyolc visszaemlékezést olvashatunk, amiből kirajzolódhat előttünk Lea anyjának, Lilinek alakja. Először Lea visszaemlékezésén keresztül ismerhetjük meg a madárasszonyt, aki gyermekének segélykiáltását csak akkor hallotta meg, mikor a lány egy sebesült fakopáncs hangját utánozta. Megjelenik előttünk egy nő, aki képes a lányát véresre verni csak azért, mert az féltékeny, bosszúálló, naiv gyermekként bántotta a búbos bankákat. Lili, a madárasszony anyaként is csak egy szerepet játszott, nem tudott önmaga lenni az emberek között. Olykor igyekezett jó anya lenni, a lepkerajongó lányának születésnapján előadni a pillangók metamorfózisát, hamar kiesett azonban a szerepéből.

A könyvben Lea visszaemlékezése a legjobban megírt rész. A narrátor természeti képeken keresztül megjelenített emlékfolyama a megfelelő nyelvezettel jut el az olvasóhoz. A szöveg szófordulatai is a gyermeknyelvet idézik: „Szóval megyünk a homokbuckákhoz", „Na, de itt még annyira buták és gyerekesek", „Szóval este van". Az élőbeszédszerűség, a gyakori kötőszóhasználat a gyerekek beszédét idézik fel. Lea emlékképei után a nagyapa, az első férj, a nagynéni, a barátnő, a nagybácsi, a nagymama, végül pedig az apa szemén keresztül kellene látnunk a madárasszonyt. Az elgondolás érdekes és megkapó, az olvasó azonban az elvárt elbeszélői szólamok különbözősége helyett olyan megszólalásokkal találkozik, amik homogének, és túlságosan is keresztülszövi ezeket a szöveghelyeket a narrátor, Lea megszólalásainak egymásutánja. A homogenitás oka lehet, hogy a narrátoron keresztül tárul elénk a többi szereplő emlékképe is, az egyenes beszédben megírt részeknél azonban gyakoriak a túlírt mondatok. A különböző foglalkozásokat szeretné az író hitelesíteni az olyan hasonlatokkal, mint amilyen például az orvos nagybácsi fejezeténél olvasott hasonlat: „A hegedűsök úgy nyitják ki a különböző futamokat és dallamrétegeket, ahogy a sebészorvos választja szét a bőrrétegeket és izomszöveteket, lassan és óvatosan, hogy a hártyák ne szakadjanak be, és a hús teljes zsigeri szépsége feltárulkozhasson." Blatt Leónál, az első férjnél több gombás hasonlatot is olvashatunk, a barátnő, Faragos Fanni beszédében a bábuk vannak jelen, ezek a megszólalások azonban legtöbbször életidegenek.

Hasonlatokban egyébként is bővelkedik a szöveg, amik ha nem a szereplők foglalkozását igyekeznek kihangsúlyozni, akkor főként természeti képekhez kötődnek. A legtöbb ilyen szókép feleslegesnek tűnik a szövegben, a fejezetek végén az újabb és újabb madárhoz, gombához, fához kötött hasonlat már erőltetettnek hat: „Üres, mint egy utolsó szemig kiürített, szőtt hasú vargányáskosár." vagy „Talán a csonka kőrisfa árnyéka rémíti őket, mely olyan most egyetlen, felfelé meredő ágával, mint a halál." A legtöbb szókép tehát természeti jelenséghez köthető, de bőven találhatunk a szövegben a következőhöz hasonló kihagyható mondatot is: „Először hányok, aztán addig sírok, amíg a taknyom olyan sárga nem lesz, mint a vécéöblítő folyadék színe. Nem valami szép." Az idézett mondat sem az. A fenti hasonlatok mellett rontanak a szövegen a görcsösen madarakhoz kötött szóviccek is: „Több szónak is begy a vége." Ehhez hasonlóan erőltetett szójátéknak tartom a Lea és Leó nevű szereplők összeboronálását is.

Vannak olyan szöveghelyek a könyvben, melyek túlírtak, a szerző nem szavazza meg az olvasója számára a bizalmat, hogy képes lesz a sorok közt olvasva meglátni az összefüggéseket, ehelyett megmagyaráz olyan képeket, melyeket a befogadónak kellene értelmezni: „Leóval a rózsaszínű csíkot figyeljük a nyaka alatt. Valószínűleg soha nem fog begyógyulni. És nem a nyakán található forradásra gondolunk." A túlírt, terjengős és életszerűtlen

mondatok a megszólaltatott családtagok visszaemlékezésében is megjelennek: „Ott trécselünk mindannyian, miközben én a frissen lakkozott illatos hajamat szagolgattam, aminek a tűzrakóhelytől felénk toluló kellemes füstaromának köszönhetően enyhe provinciális bukéja támadt, magamra sem ismertem, annyira, de annyira le voltam harcolva, mint utoljára a háborúban."

Finy Petra korábban főként verseivel lett ismert, ez indokolhatja, hogy a szöveg nyelvezetén olykor érződik a költői megfogalmazásmód is: „A diófalevelek között becsorog a fény, mint egy nagy lyukú szitán. Hagyom, hadd fröcskölje össze kezemet a nap."

A szöveget a kronológia hiányának ellenére is egységessé teszi az emlékképek metaforikus átvezetése, amikor például a fenti idézetben is megjelenő diófa képe zárja az egyik emléket, majd a következő visszapillantás is a *Diófa* címet viseli. Egy másik egységben Rill Ábrahám, a nagybácsi az emlékidézés zárlataként egy csipkés, fekete ruhát hasonlít egy feketerigóhoz, ezt pedig a *Feketerigó* című fejezet követi. A felvillanó képek tehát nem időrendben tárulnak az olvasó elé, hanem metaforikus átkötések rendezik őket egységbe. Furcsa azonban, hogy a legtöbb szereplőnek számszerű emléke van Liliről, a madárasszonyról. Mikor Lea egymás után felkeresi a családtagokat, barátokat, mintha már mindegyikük tisztában lenne azzal, hogy hány emléke is van Lea anyjáról, előre jelzik, hogy még kettőt vagy még egyet fognak megosztani a lánnyal. Legtöbbjük pedig – legyen orvos, borász, pszichológus vagy bábkészítő – egy-egy madárhoz vagy állathoz, esetleg gombához, gyümölcshöz köti a Lilivel kapcsolatos emléket. Így jöttek létre a *Guvat*, *Kék fadongó*, *Ízletes vargánya* vagy *Kajszibarack* alcímek. Ez lehet az oka annak, hogy a történet végén nem *Tartalomjegyzék*, hanem *Határozó* szerepel, hiszen a Lilivel kapcsolatos – sokszor meseszerű és hihetetlen – történetekkel együtt a laikus olvasó számára eddig esetleg ismeretlen növények és állatok is bemutatásra kerülnek a regényben.

A fentihez hasonló fejezetcímek alól csak a dőltbetűs részek képeznek kivételt, melyek a narrátor, Lea jelenét mutatják be. A *Selyempaplan*, *Fúrógép*, *Kojak-nyalóka*, *Levegővétel* és a többi ehhez hasonló cím kilóg a sorból. Az ezekben a részekben megjelenő történetfoszlányok nem Lili, hanem Lea személyiségéhez viszik közelebb az olvasót.

Miközben Linger Lea próbálja felidézni és a családtagok emlékképein keresztül megismerni anyját, saját megkérdőjelezett női identitása tárul fel előttünk. Olyan nőt láthatunk, aki nőiségét nem tudja megélni. Elégedetlen párkapcsolatával, az anyja utáni nyomozás során rádöbben, hogy elhidegült a férfitól, akivel együtt él. Nem tud kiteljesedni sem a munkájában, sem a magánéletében, az intimitás is újabb kudarcélményekhez vezet: „Nem vagyok túl

jó szerető. Megcsinálom, amit kell, ötleteim is vannak. De könnyen elkalandozom. [...] átváltozik a testem géppé." Anyját sem tartotta nőiesnek, így emlékszik vissza rá: „Mert egyébként volt, hogy észre sem lehetett venni anyám domborulatait. Mintha egyszer jól hasra esett volna, olyan lapos volt elöl." A legtöbb visszaemlékezésből is az derül ki, hogy Lili sosem akart nőies lenni, öltözködése is sokszor volt furcsa, menyasszonyi ruhája is természetellenesnek hatott rajta. Anyósa így mutatja be: „Szóval az anyád kedves nő volt, és mágikusan karizmatikus személyiség, viszonylag gusztusos csomagolásban, bár néha úgy tudott felöltözni, Teremtőm! Inkább csak felhányta magára a ruhákat, mint részeg férfi a fogasra a kabátját." Rózsaszínbe is csak azért öltözött, hogy a flamingókhoz közelebb tudjon merészkedni. Lányként, barátnőként, szeretőként, feleségként és anyaként sem tudott kiteljesedni, a női identitás megélésének mindegyik lehetséges terepén csak szerepet játszott. Nem volt jó anya, amihez az is hozzájárulhatott, hogy saját élete anyja életébe került. Lea pedig hiába várja a gyermekáldást, a felmenői kudarcait látja a vélt meddősége hátterében. A kurziválta részekben a nőiség megélésének kísérletében főként a terméketlenség jelenik meg. A *Fémkanál* című részben a töklámpás készítése közben is saját meddősége jut eszébe: „Már csak a belsejét kell kikaparnom a nagy fémkanállal, ami mellette fekszik. Be kellene nyúlnom a kanállal a szűk nyíláson, hogy kivakarjam belőle a tök nyúlós közepét. Egyesével tépve el az erős rostszálakat, melyek a magokat magukhoz kötik. Hogy végül üregesen kongó legyen a tök méhe." A könyvben az állat- és növényvilág gazdag bemutatásával több helyen is megjelenik az emberi meddőség és a természet termékenységének oppozíciója.

84

Lea identitáskeresésében tehát az anyává válás kérdése lesz meghatározó. Azt pedig, hogy a lány nyomozása nem az anya, hanem önmaga megismerésére irányul, végül a nagymama mondja ki: „Elmesélek néhány emléket, ami közelebb hozhatja anyád hozzád. Vagy önmagadat önmagadhoz, mert ha jól sejtem, inkább erről van szó." Az identitáskeresés és önmeghatározás végül kudarcba fullad, hiszen Lea egy olyan útra lép, melyen anyja korábban nem ment tovább. Az ő egyik lehetséges útját kezdi bejárni.

Finy Petra könyve az önmagát és édesanyja emlékeit kutató lányról, a vajákos asszony kilétéről, a családtagok eddig titkolt szerelmi kapcsolatairól, a csodaszerű eseményekről a túlírt mondatok és az egybefolyó elbeszélői szólamok ellenére is kellemes olvasmány. Valóban egyedülálló vállalkozás abban a tekintetben, hogy gazdag állat- és növényvilág bemutatásán keresztül tárul fel előttünk többek közt egy depressziós, az emberek közt életképtelen madárasszony története. Néhol ugyan túlságosan is erőszakosan jelennek meg a szereplők történeteit kiegészítő természeti képek, az érdekes felépítés és a nem mindennapi megközelítésmód feledtetni tudja az olvasóval az esetleges hiányosságokat és hibákat. (*Libri, Bp. 2012*)

*Edgar Allan Poe: *A Holló* (Ford.: Tóth Árpád)

FELJEBB A GRÁDICSON

(regényrészlet)

1. Hóka Gyuri cetlit talált az asztalán. Egy *Hétfői Hírek* fejléces írótömb kitépett lapjára volt odafirkantva: *Granicsári G. keresett, visszahívást kér, Anyád.* Esze ágában se volt telefonálni, előbb-utóbb tudomásul veszik majd, hogy részemről ennyi volt. Egyébként nem hiszem, hogy túlzottan hiányoznék nekik. Másnap este azonban újabb cetli várta, *engem hozol kínos helyzetbe, ha nem hívod vissza, Granicsári megint keresett, miért csinálod ezt? Anyád.* Mérgében összegyűrte a cetlit, s mintha az anyja személyesen adta volna át az üzenetet, fennhangon kérte ki magának, hogy még húsz éves korában is bele akarjanak szólni, kikkel tart fent és kikkel nem kapcsolatot. Mi bajod van velük, kérdezné az anyja, ha tényleg letorkollta volna, Sajnálom, felelte volna, magyarázkodni sincs kedvem. Harmadnap este táviratot kapott Aleftől, *azonnal hívj fel stop, vészhelyzet van, stop.* Sejtette, hogy ebből éles szóváltás lesz, ezért a készüléket elvitte olyan messzire, amennyire csak a zsinór engedte, és belesuttogott a kagylóba, az éterből azonban szinte spriccelt a vad felháborodás, el kellett tartania a fülétől a kagylót, mi akar lenni ez a primadonnáskodás, miért nem lehet téged elérni? Csinálod a pánikot, Géza már a fél világot mozgósította, hogy a *szegény Hóka* biztos kórházban van, azért nem hívja vissza. Éghetett a pofám miattad. Tessék azonnal felhívni! A metsző gúnnyal ejtett *szegény Hóka* tudatta, hogy Alef megint igazolódni látja az idegenkedését, mert elképzelni sem tud olyan helyzetet, hogy neki esetleg tényleg valami baja lehet, sőt, azzal gyanúsítja, hogy direkt szánatja magát Granicsáriékkal, mindettől pedig szaporodnak a bűnjelek a Hóka feliratú képzeletbeli dossziéban. Ez a mostani eset is bizonyíték számára Hóka mérhetetlen egoizmusára, sunyiságára, másokkal szembeni közönyére. Jó lett volna eloszlatni a félreértést, de Hóka tisztában volt vele, hogy legkevésbé Alefnek mondhatná el, miért bujkál Granicsáriék elől. Nem azt jegyezné meg belőle, hogy így harcol a saját gyöngesége ellen, hanem azt mondaná, gyöngéknek nincs helye közöttünk. kezdem nem érteni, egyáltalán miért keresed a társaságunkat? Egyszerűbbnek tűnt úgy tenni, mintha megadná magát, holnap felhívom Gézát, de mi olyan sürgős? Nem holnap. Ma! Alef hangja szinte süvített, légy szíves, add pionirbecsszavadat, hogy még ma telefonálsz! Dehát késő van, vonakodott Hóka, én nem vagyok velük olyan viszonyban, hogy ilyenkor zavarjak. Bezzeg az nem zavarja a brüsszeli csipke-lelkedet, hogy napok óta aggódnak érted! Jó, akkor korán reggel telefonálok, de nem fogom most az ágyból kiugrasztani őket. Alef

visszafojtott dühtől remegő hangja elárulta, hogy semmiféle ellenkezést, nem bír elviselni, persze, gúnyolódott, *spíszbürgeréknél* az a szokás, hogy a tyúkokkal fekszenek, de Granicsáriék nem ilyenek, tessék most rögtön felhívni őket! Vésd jól eszedbe, hogy úgyis megtudom, ha becsaptál.

2. Bocsánat a zavarásért, Hóka vagyok, Alef szólt, hogy aggódtok miattam, de nincs semmi bajom, hadarta el egyszuszra, amikor meghallotta Granicsári dühös *ki a rosseb az*-ját. nem értem rá semmire, keresztben lenyelt az egyetem. Á, te vagy az? A vastag, dühös hang örvendezően nyájassá változott, Hóka, súgta oda Etinek, te Gyuri, azért kerestelek, mert nagy szükségünk lenne rád holnap délután, és nincs más, akitől ilyesmit kérhetnénk. Hóka hümmögve hallgatott, már kezdtem meghatódni, gondolta, pedig kizárólag azért aggódtak, hogy ráérek-e. Nagy szívességről lenne szó, folytatta Granicsári, de várj egy kicsit, Eti azt mondja, ne is délutánra hívjalak, inkább este kéne jönnöd. Ne kérdezd, miért, ezt telefonon úgyse mondhatom el, de fontos, komoly és főleg szigorúan bizalmas az ügy! Hókát az tette bosszússá, hogy nem hallgatott a megérzéseire, pedig azok megsúgták, hogy a hívásokra nem kellene reagálnia. Lám, az anyjától Alefig mintha mindenki azért esküdne össze, hogy amit tíz napja elhatározott, Granicsáriék kerülését, ne tarthassa be. Erőnek erejével odaterelnék, ahol biztosan elbukik. Arra spekulálnak, hogy a jó modor majd nem engedi a kérésre nemet mondani, de én most fütyülök a modorra, tökélte el magát, mivel ez nem illem kérdése. Sajnálom, kedves Géza, válaszolta kimérten, holnap sajnos pont nem érek rá, mert... Mielőtt kibökött volna egy sebtében kitalált kifogást, Eti vette át a kagylót, és a mély, rekedt, érdes hang szinte a csigolyáit borzongtatta, s hiába mondta magának, hogy nincs benne semmi különös, ilyen hangja van minden láncdohányosnak, a kísértés ettől még épp olyan erős maradt, mint tíz nappal ezelőtt. És ha én kérlek, hogy érjél rá, búgta Eti, tudod, szegény Gézámnak fogalma sincs, hogyan kell emberekkel beszélni, mi az, hogy fogalmam sincs, hallatszott a háttérből, s a membrán tisztán közvetítette a méltatlankodást, nekem, aki ötvenötben egy vidéki stadion egész közönségét elriasztottam a bíró meglincselésétől, nekem nincs fogalmam? Az más volt, torkollta le Eti, Hóka Gyurit nem elriasztani kell, hanem rávenni, hogy jöjjön ide, mert nélküle befuccsolunk! Ugye gond nélkül hallottad, amit mondtam, kérdezte Eti, több heti szervezőmunkánk menne pocsékba, ha te nem jönnél ide! Hóka már eldöntötte, hogy mégis enged, de még remélt egy félmondatot, amiből az derül ki, hogy nem csak a segítséget várják, általában, hanem kimondottan őt szeretnék látni. Közben is tudta, hogy Eti nem mondhat ilyet, Géza meg miért mondana, sőt, inkább örülnie kell, hogy nem találja gyanúsnak a vonakodását, holott régebben a fene ette azért, hogy járhasson Granicsáriékhoz. Gondterhelt sóhajt hallatott, hogy megadja a módját, feltételt

is szabott az igenjének, ott leszek, de hat előtt semmiképp se tudok odaérni. Újból fültanúja lett Granicsáriék tanakodásának, mondd meg neki, hogy hat óra az késő, suttogta Eti, ezek fél héttől bármikor jöhetnek, addigra itt mindennek rendben kell lennie. Bízd rám, csitította Géza, ami hat előtt van, azt elintézem én. Na jó, akkor ezt is köszönjük, vette vissza a kagylót Eti, de ha már az utolsó percben jössz, legalább biztosan számithatunk rád? Hóka válasz helyett maga is feltett egy kérdést, és ahogy kimondta, belepirult, a verseimet hozzam? Etinek értenie kellett volna, hogy azt akarja megtudni, lesznek-e kettesben is, de választ nem kapott, csak a vonal monoton búgását hallhatta, na persze, ha már tudják, hogy megyek, a többire nem kíváncsiak.

3. Fél éjszaka nem hagyta aludni a kíváncsiság, hogy milyen alkalomból hívhatták meg Granicsáriék? A telefonban *ezek*ről sutyorogtak, a többesszámot aztán meg is erősítették, jöhet*nek*. Mondták, vagyis ez nem egyéni meghívás, társaságot várnak estére, és abban – úgy vélik –, neki is helye van. *Most már* úgy vélik, tette hozzá gondolatban, azaz a meghívás = elégtétel. Vagy nem is *elég*-, hanem *jóvá*-? Annak kompenzálása, hogy előtte egy éven át nem látták szívesen a szalonban? Vajon milyen alkalom az, ahová elvárják? Kik lesznek a vendégek? Mennyire kell kiöltözni? Úgynevezett elegáns ruhája egy volt, a sötét öltöny, amiben érettségizett, azt az eltelt két év alatt kinőtte. De muszáj-e elegánsnak lenni? Ha költőként kap helyet a társaságban, költőkkel szemben nem elvárás a jólöltözöttség, lezser is lehet az ember. Ha a vendégek, mint hallotta, *fél héttől* várhatók, akkor ez vacsorameghívás, de aligha az evés a lényeg, inkább a Géza által említett ügy. Az ügy, amelyik fontos, komoly, és még valamilyen. A harmadik jelző nem jutott eszébe. Úgy rémlett, Eti a múltkor ugyanezeket a szavakat használta arra, hogy miért tűnt el Géza órákra a szalonból? Ezek egybeeséséből próbálta kikombinálni, hogy a mostani titoknak köze van-e a tíz nappal ezelőtti szervezkedéshez? Ami – Eti szerint – *pocsékba megy*, ha ő, Hóka Gyuri, nem segít. A félálmában felmerülő gondolatfoszlányok mind akörül úszkáltak, hogy mi lehetett a ma esti ügy harmadik jelzője? Rendre kisiklottak a hálóból, amivel kifogta és partra vonszolta volna őket, egyik sem engedte megragadni magát, pedig úgy rémlett, ha az sikerülne, rögtön meglenne a titok megfejtése is. Komoly, fontos és micsoda, ezt hajtogatta imamalomszerűen, s közben elnyomta a buzgóság.

4. Másnap délelőtt a zöld utalványával ácsorgott a Lapkiadó pénztára előtt, hogy a megjelent verse honoráriumát fölvegye. A sor lassan araszolt előre, mert az ablak mögött ülő nő leplezetlen utálattal viseltetett minden elébe

járuló iránt, s ahányszor fizetett, annyiszor élte át, hogy mekkora igazságtalanságnak a részese, ezek itt mind pénzt kapnak semmiért, ő pedig, aki dolgozik, nem jut egy buznyákhoz sem. Zsúfolásig teli volt a folyosó várakozásra kijelölt része, de épp amikor Hóka következett volna, a lépcsőházból előbukkant Vukovics, bocs, kispajtás, zihálta, lent vár a taxi, a taxiban egy ilyen *vas* nő, és a muszklijával mutatta, mennyire *vas*. Jól van, adta meg magát Hóka, add be előbb te. Még örült is, hiszen olyan valaki tolakodott elé, akinek ismernie kell az esti összejövetel titkát, ő pedig kihasználva ezt a helyzetet Vukovics fülébe súgta a kérdését, te is jössz este Gézáékhoz? Arra számított, hogy a válasz is suttogva érkezik, hiszen annak, aki nála hosszabb ideje bennfentes, tisztában kell lennie az összejövetel konspiratív jellegével. Vukovics azonban szórakozottan bámult rá, mintha másutt járna az esze, aztán hangosan felröhögött, ja, erre gondolsz, s a két mutatóujjával ferdére húzta a szemét, igen, hívtak, de nem megyek, én nem tudok angolul, kínaiul meg pláne nem, semmi kedvem a néma díszpinty szerepét játszani. Maga elé kotorta a kapott pénzt, és búcsúzóul azt rikkantotta, de te, Gyurika, menj csak el, az ilyesmi pont neked való!

5. Hóka tátott szájjal bámult utána. Sok mindent képzelt erről az estéről, de az, hogy Gézáék netán kínaiakat hívtak meg, eszébe sem jutott. Hülye Vukovics, fortyant fel, tudhatná, hogy ezt nem kell nagy dobra verni. Főleg nem ott, ahol csütörtökönként pénzre vár a hazai értelmiség fele. Ő szinte beleszédült a gondolatba is, hogy minek lesz a részese. A Hruscsov-Mao konfliktus tényéről csak a Szabad Európából tudhatott, aki tudott, a hazai lapok hallgattak róla. Még a zöld MTI-bizalmas is az érthetetlenségig rövidített formában tálalta. Naná, hogy titkolják, magyarázta Alef, az *eszkápénak* ez a vita tiszta blamázs, egy cúgoscipőcsapdosó malacképű hucul áll szemben a népen belüli ellentmondás elméletének kidolgozójával, a Nagy Menetelés véghezvivőjével! Ezek egyszerűen nem tartoznak egy súlycsoportba, Városszerte rebesgették, hogy bummedlit kapnak az olyan párttagok, akik a kínai pártnak bármiben igazat adnak. Fegyelmik és leváltások híre járta, s Kina általában is kezdett tabutéma lenni. Hóka Gyuri épp ennek tudatában lett rá feneketlenül büszke, hogy a ma esti meghívással – úgy tűnik – feljebb lép a megbecsülés grádicsán. Ha Gézáék méltónak találják rá – húsz évesen, alig pár verssel a háta mögött –, hogy találkozzék a kínaiakkal, még ha csak néma díszpintyként is, mégis mint az új hazai irodalom egyik reménysége. Akkor ő tényező ebben a játszmában. Granicsári alighanem a funkcionárius múltja miatt vált alkalmas személlyé a találkozó megszervezésére, de mivel már író, ha a lakásában kerül sor az eseményre, a találkozó privát összejövetelnek minősül, ahhoz pedig, hogy privát körben mi hangzik el, senkinek semmi köze. Furfangosan van ez kitalálva, gondolta Hóka, ahogy csak a *Fenékig tejfől*

furfangos írójától telhetett ki. Annál nagyobb tisztesség, hogy őérte felkajtatták a fél várost. Bezzeg, ha köti magát a gyermeteg elzárkózási fogadalmához, s emiatt nem tudják elérni, ő maga fosztotta volna meg magát annak jóleső bizonyságától, hogy emberként és költőként mire taksálják a barátai.

6. Eti már a vendégek tiszteletére felvett fekete bársonyruháját viselte, mikor ajtót nyitott. Nyulánkabbnak tűnt, mint ahogy emlékezett rá, de ezt a változást megmagyarázta a fodrász mesterműve, hiszen a lelapult kócos haj helyébe magas hajkoronát varázsolt. Eti szempillái is hosszabbaknak tűntek, a szemöldökét kiszedette, az arcbőrét kitisztittatta, festék volt a szemhéján, rúzs az ajkán. A két orcájára valami rózsaszín, de inkább testszínű anyagot pacsmagoltak, ami eltüntette a szeme alatti meg szája mellettiráncokat, viszont óvakodnia kellett az élénk gesztusoktól, nehogy a vonásait összetartó kozmetikai malter megrepedjen. Hóka álmélkodva nézte, s közben arra gondolt, hogy ezt a nőt, ha nem ismerné múltkorról, most megszólítani se merné. Felfoghatatlan volt, hogy ő ugyanaz a filozófusnő, aki valósággal tüntetett vele, hogy mennyire nem érdekli a külseje. A ruha mezítlenül hagyta a karját és a vállát, fehér bőre szinte vakított a feketében. Eti nyakában, vékony aranyláncon halványzöld jade-amulett lógott, mely tompa fénye ellenére erős hatást keltett, mert ékszer is volt, meg nem is, és távolkeleti eredete tökéletesen illett az alkalomhoz. Egy királynő tartásával lépdelt végig az előszobán, s éppen hátat fordított volna, amikor (Hóka nagy bánatára) az előszoba végében megjelent Géza, és a lovát feldícsérő kupec büszkeségével kérdezte meg, mit szólsz, milyen a házam úrnője? Tökéletes, vágta rá Hóka elfúló hangon. Hallhattad, vetette oda Géza Etinek, az ifjúságnak tetszel! Ellentmondást nem tűrően karonragadta Hókát, képzeld, azt vette a fejébe, hogy ő egy kimustrált csataló, aki szégyent fog hozni rám. Az nem számít, hogy én mit mondok, mert szerinte nem értek hozzá, másrészt elfogult vagyok vele. Pedig tényleg tökéletes, suttogta Hóka. Köszönöm, hogy időben jöttél, mondta Géza, gyere, mindjárt el is mondom, miről lenne szó. Hóka megpróbált közben hátranézni, hogy hátulról is szemügyre vehesse Etit, de Géza megfosztotta a látványtól, mert vasmarokkal bekormányozta a szobájába. Komolyan mondom, ha nem segítesz, *istókzicsi* nem tudtam volna, mihez kezdjünk!

7. Abban a szempillantásban, hogy beléptek az ajtón, előrontott Batyu, ráugrott Hókára, lelkesen összenyálazta, viharos farkcsóválások közepette elrohant a szoba túlsó végébe, s mint aki eszét vesztette, ugyanúgy visszaviharzott. Egyetlen pillanatra sem hagyta abba az elégedett csaholást,

mint aki egész napra kiugatja magát. Hóka a már bevált módon odatérdelt hozzá, orrát összeérintette a kutyáéval, s közben meghatottan dünnyögött, én is örülök ám neked! Erről van szó, dörmögte Géza, pontosan erről! Akár féltékeny is lehetnék, hogy a kutyámat egy idegen teszi földöntúlian boldoggá, de ez most nagyon kapóra jön, mert nekem Batyura ma este nem lesz időm, a vendégeimmel kell törődnöm. Suttogóra fogta a hangját, várj, te azt még nem is tudod, hogy kiket várunk: a kínai követség kulturális attaséját, feleségestől. Normális körülmények közt ez csak annyit jelentene, hogy egy író és filozófus felesége összehoz egy diplomatát más magyar írókkal és filozófusukkal. De mint tudod, nálunk ez nem ilyen egyszerű, ha kitudódnék a dolog, kitörne a hisztéria, például egykori kollégáim körében. Úgyhogy lakat a szánkon, mert nem akarunk bonyodalmat. Másfelől a követséget se volt könnyű meggyőzni, hogy belemenjenek, végül az hatott, amikor megmondtam, vagyunk néhányan, akik szeretnénk megmutatni, hogy itt se mindenki gondolkodik úgy, mint a hangadó revizionista csürhe. Hóka boldogan vette tudomásul, hogy ebbe a *vagyunk*ba mostantól ő is beletartozik. Képzelheted, folytatta Géza, ezek után nekem mennyire kell figyelnem a legapróbb részletre is! Eti se ér rá, mert ő egyfelől a ház asszonya, másfelől mint perfekt angol, tolmácsolni fog, ha szükséges. Jön ugyan Edmond, aki állítólag egy rakás nyelvet tud, de mint kiderült, ez a rakás az ivrit, a szanszkrit, a litván, meg az újgörög. Sokra megyünk vele. Alef beszél franciául – azzal dettó. Hogy a többiek közül ki gagyog egy keveset németül, ki oroszul, arról gőzöm sincs, de nem múlhat azon egy ilyen találkozó, hogy megértjük-e egymást, ugye igazam van? A lényeg, Gyurikám, hogy nincs, aki Batyura vigyázzon. Ha beengedjük miközénk, lőttek a nyugodt beszélgetésnek. Eti szerint – kínaiakról lévén szó –, a kutya örüljön, hogy nem tálaljuk fel vacsorának, ami persze csak vicc, de rossz vicc. Azt is mondta, hogy zárjam be a sufniba, az udvari fronttól idáig nem hallatszik el a nyüszítés. Ebbe meg én nem mentem bele. És akkor jött a megmentő ötlet: te a múltkor beloptad magad Batyu szívébe, Eti elmesélte, hogy milyen *förszt klassz* kutyacsősz voltál. Akkor miért ne bízhatnánk rád Batyut most is? Talán azért, mondta magában Hóka, hogy én is vendég lehessek. Granicsári észrevette az arcán átsuhanó felhőt, és tudni vélte, mi aggasztja, attól ne félj, hogy le kell vinned, az imént jártuk körbe kétszer is a körteret, megjelölt minden bokrot, és jól megfuttattam, hogy teljesen ki legyen dögölve. Annak se dőlj be, ha úgy tesz, mintha nem bírna magával, nagy csepürágó ez, egy valóságos kutya-Chaplin, akármit képes eljátszani neked! Géza hangja felpuhult, gyöngéden beletűrt Batyu bundájába, és önfeledten meggyömöszkölte, ugye így van, te bitang, ugye. így van? Az a legjobb, ha ittmaradtok a szobámban, arra kérlek, a labdázást mellőzzétek, és lehetőleg ne ugattasd. Hókából kikívánkozott volna egy kérdés, ha én – tegyük fel – tényleg kórházban lennék, akkor áruld már el, most

ki vigyázna rá? Ezt kibökni már mégsem volt ideje, mert Granicsári elkezdett bicegve kifelé sederni, ne is haragudj, de ha perceken belül nem vágom magam díszbe, Eti leharapja a fejemet! Ja, mondta még, az ajtót – a biztonság kedvéért – bezárom, nehogy a kis bitang kiszökhessen. Gondolom, a Juliskánkról már hallottál, ő majd, valamikor később, rádkopog, hogy nem kérsz-e valamit? Ha ki kell menned brundzolni, bátran kérd meg, hogy *addig* maradjon itt. Minden világos? Világosabb, mint hinnéd, dünnyögte Hóka, s azt figyelte, hányszor fordítja meg Géza a kulcsot a zárban.

8. Üldögélt az ágyon, bámult maga elé. Mégcsak nem is dörömbölhet, semmit sem tehet, önmagán kívül nincs kin kitölteni a dühét. Felidézte mindazt, amit a meghívás reá nézve hízelgő következményeiről képzelt, s ettől még keserűbb lett a szája. Feljebb a grádicson? Lejjebb! Tombolni tudott volna, hogy nem bízott az ösztöneiben, pedig azok ideje korán figyelmeztették, ne hagyja magát Granicsáriék csapdájába beterelni. Nem hallgatott magára, és tessék, itt az eredmény, megértésre nem számíthat mástól, csak Batyutól. Batyu türelmesen ült vele szemközt, és úgy függesztette rá a tekintetét, mintha ő (nem úgy, mint az emberek), értené, hogy mi a baja. És mintha kutya létére azt is tudomásul venné, hogy ilyen körülmények közt játszásról szó sem lehet. Azért ne félj, majd kitalálok valamit, suttogta Hóka, ne haragudj, Batyu, te drága kis Cókmók, az a helyzet, hogy ma én is *kutyául* érzem magam. Ahogy közeledett a fél hét, mind gyakrabban szólalt meg a csengő, sorra érkeztek a meghívottak. Én is érkeznék, gondolta, ha engem nem akarnának dugdosni. Csend volt a lakásban, de egy ízben Géza, a sántaságát meghazudtoló gyors dübörgéssel, úgy vágtatott végig a lakáson, hogy lendületétől a közbeeső ajtók sorra becsapódtak. Nem volt nehéz kitalálni, hogy a fontos vendégek érkeztek meg. Alighanem körbevezették őket, mert Hóka fülét egyszercsak – meglehetősen közelről – a kínai beszéd jellegzetesen magas, csicsergő regisztere ütötte meg, ami még gimnazista korából volt ismerős, iskolába menet rendszeresen találkozott kötélbe kapaszkodó kínai óvodások csapatával, akiket akkor kísértek ki a Városligetbe. Nem győzött gyönyörködni a csöppségek szénrajzszerűen finom vonásaiban, zsömlenagyságú fekete szemükben, s mert mindig legalább ötven gyereknek volt egyszerre halaszthatatlan mondanivalója, a csivitelésük betöltötte Népköztársaság útját. Az emlék enyhítette valamelyest a megaláztatását, ezek is tisztára mint a gyerekek, súgta Batyunak, szervusz vendeglato, kérkedett magyar tudásával a férfi, aztán Eti kiáltása hallatszott, *plíz*, s azontúl megint csend lett. Most mutatják be a kínai párnak azokat, akiket értelmiségiként hívtak meg, magyarázta Batyunak.

Minket, kettőnket, *kutyába se vesznek*. Na jó, szánta el magát, kezdjünk valamit magunkkal. Lássuk, mit csinálhatunk, ha se kimennünk, se labdáznunk nem szabad. Derítsük fel a terepet? A nyomában ügető Batyu körmeinek kopogásától kísérve körbejárt a szobában, és csak amikor a plakáttal né-

zett farkasszemet, akkor hallatszott néhány rosszalló vakkantás. Csöndben legyél, szólt a kutyára, mert még le is tolnak majd miattad! Ha legalább volna itt valami könyv, állt meg az íróasztal előtt, akármi, de nincs semmi, az égvilágon semmi. Ha csak, s elképedve emelt fel egy vékony könyvecskét, ha csak ezt nem számítom. Nézzenek oda, dünnyögte, itt az egyetlen segédeszköz, amire Gézának írás közben szüksége van. Ezt nevezem fantáziának! Vagy magabiztosságnak. *A Magyar Helyesírás Szabályai*t tartotta a kezében, hatodik kiadás, nyolcadik lenyomat, olvasta a címlapon, 1937, Eggenberger könyvkereskedés. Gyors fejszámolást végzett, Géza huszonnnyolcban született, hat elemit járt ki, tehát abban az időben nyúzhatta cafatokra. És bár a szótárrész teli van kisiskolásokra jellemző firkákkal, aláhúzásokkal, felkiáltójelekkel, ő máig őrzi, mint ereklyét, mi több, rojtosra koptatta. Más személyes holminak nyoma sincs, még összegyűrt kéziratlapok sem hevernek a földön, pedig kíváncsi lett volna rá, írja-e már Géza a *Fenékig tejföl* folytatását? Attól, hogy ittlétének még ilyen hozadéka sincs, megint úrrá lett rajta a tehetetlenség. Ha legalább többet tudhatna Géza munkájáról, mint mások! Ha látná egy kéziratát eredeti formában, javításokkal a margón. Akkor úgy érezné, őt a lehető legnagyobb bizalom jeleként beeresztették egy író műhelyébe. Akkor itt lenni nem megaláztatás, hanem megtiszteltetés volna. De ilyesminek semmi jele. Végighevert a priccsen, és mint egy rab, bámulta a plafont. Terveket kezdett szőni, hogy amikor bekopog Juliska, megszökik. Úgy tesz, mintha vécére menne ki, de itthagyja az egészet, oldják meg Batyu őrzését, ahogy tudják. Batyu, mintha érezné, hogy őrá gondolt, felugrott ágyra. Neked inkább ott kéne feküdnöd, a matracon, mondta, de a kutya annyi fáradságot se vett, hogy a fejét arrafelé fordítsa, őneki az ittfekvés szokásjogon jár, adta tudtul a viselkedése. Jól van, cellatárs, mondta Hóka, felőlem maradj, mi ne bántsuk egymást. Lábait kissé felhúzva a jobboldalára fordult, s ez a mozdulata mintha felszólítás lett volna, hogy a kutya közelebb csöntörgesse magát. Kis forró testével szorosan hozzábújt és el is fészkelt a Hóka öle képezte öbölben. Ez a békés testhelyzet viszont egyszerre nevetségesnek tűntette fel, amit az imént kitalált. Gézáéknak nem vagyok elég jó arra, hogy mint ifjú költőt, odaültessenek a többi vendég közé, de Batyu egyenrangúnak tekint, és megbízik bennem. Őt büntetném a szökéssel. Azon felül, ha elmennék, Granicsáriék telikiabálnák a várost, hogy Hóka cserbenhagyta őket. Míg ezen rágódott, a teste átvette Batyu szuszogásának egyenletes ritmusát. Még észlelte, hogy a kutya elaludt, s ez valamiképp elégedetté tette, a feszültsége olyannyira oldódni kezdett, hogy mire az ajtót kívülről megkapirgálták, már épp olyan békésen szendergett, mint Batyu.

AZ IRODALMI HASONMÁS IRODALMI HASONMÁSA?

Nyerges Gábor Ádám: *Sziránó*

Három, az irónia alakzata által erősen áthatott verseskötet és többéves, intenzív költői pálya után Nyerges Gábor Ádám, a fiatal magyar irodalom egyik jeles szerzője novellaskötettel/kisregénnyel jelentkezett. Ez persze korántsem meglepő, hiszen a *Sziránó* címet viselő elbeszélésfüzér darabjai köztudottan nem a semmiből és nem is egyetlen nap alatt születtek, hiszen az elmúlt években többségük – mondhatni, még novellakorukban – megjelent a magyar folyóiratsajtó hasábjain. Nem előzmény nélküli produkcióról, hanem többéves munkáról van tehát szó, mely most végre könyvformát öltött.

Koncepciója szerint a *Sziránó* – miként azt értő fülszövegében Darvasi Ferenc is kiemeli – afféle nemzedék- és iskolaregény, vagy legalábbis annak látszó, azzá összeálló novellafüzér (a műfaji behatárolás nem egyszerű feladat – a kötet alcíme szerint *színfónia*), melynek főszereplője egy általános iskolás éveiben járó kamasz fiú, aki minden bizonnyal a szerző, Nyerges Gábor Ádám alteregója. A helyszín az 1990-es/2000-es évek Magyarországa, Budapestje, a központi történések pedig olyan események, amelyek erre a korszakra és erre a miliőre jellemzőek (voltak?). Mivel jórészt önálló, lazán összefüggő történetek füzére alkotja a könyvet, aligha volna érdemes megkísérelni összefoglalni a (klasszikus értelemben nem létező?) cselekményt, sokkal inkább érdemes jellemezni azt az atmoszférát és nézőpontrendszert, amelyben/amelyből a *Sziránó* íródott.

Először is, miért pont Sziránó? – így, magyaros, fonetikus átírással –, miért is lesz egy általános iskolás kiskamasznak az alteregója a rendszerváltás utáni Magyarországon az egyébként a valóságban is élt, ám Edmond Rostand róla írott újromantikus drámája nyomán világirodalmi alakká emelkedett, tragikomikusan nagyorrú, 17. századi francia költő és párbajhős, Cyrano de Bergerac? A választ erre a kötet egyik bemutató estjén maga a szerző adta meg. Az elbeszélésfüzér mottójául a francia drámahős ismert mondatát választotta, mely egyébként nem a kötet szennycímlapján, hanem kissé hátrébb, a 11. oldalon szerepel: „Mert magamat kigúnyolom, ha kell, / De hogy más mondja, azt nem tűröm el!" Mindennek a kulcsa tehát, s nem csupán Nyerges költészetében, de prózájában is az irónia, azon belül is főként a fanyar önirónia. A szám szerint huszonnyolc rövid, olykor önállósuló, olykor egymásra előre- és visszautaló elbeszélés/fejezet hangvétele a főszereplőt

érő negatív tapasztalatok tömkelege ellenére – hiszen kit ne érnének negatív tapasztalatok, fájdalmas csalódások általános iskolás gyerekként – alapvetően pozitív, derűs. A konfliktushelyzetek nem annyira drámaiak, legalábbis a prózakötet nyelvezetén keresztül eléri, hogy a mindenkori olvasó számára ne tűnjenek olyan végzetesnek, még ha a főszereplő számára azok is. A tétek persze látszólag jóval kisebbek és komolytalanabbak, mint a felnőttek véresen komoly és könyörtelen világában, a főhős perspektívájából szemlélve mégis elnyerik a maguk súlyát. Személyes konfliktusok barátokkal, osztálytársakkal, vagy éppen kollektív ellentétek fiúk és lányok, diákok és tanárok között – a maguk kontextusában, a maguk idejében, légyen is a főszereplő a külső szemlélő nézőpontjából bármennyire védett helyzetben, adott esetben halálosan komolynak és vérre menőnek hatnak, ám az esetek nagy részében persze korántsem megoldhatatlanok. S valahogy mintha jelen lenne e történetekben valami emberen túli gondviselés is, hiszen Sziránó minden negatív helyzetből szinte sértetlenül, sőt, olykor számára kedvező módon, győztesen kerül ki, erre pedig látszólag nincs is logikus magyarázat. A szereplő valahogy egyedi konfliktuskezelő képességgel rendelkezik, olvashatnánk ki a különböző általános iskolás bonyodalmakat a maguk ironikus komolyságában elénk táró történetekből – elég, ha például az osztályfőnök Vivien néni és az osztály fiú tagjainak nagy konfliktusát és szinte drámai szócsatáját említjük. Mondhatnánk, talán egy kis túlzással, de a *kissrác* már ilyen fiatalon is remek diplomatának bizonyul. S úgy vélem, itt találjuk meg a megoldást arra a kérdésre, miként tud úrrá lenni egy látszólag tapasztalatlan és meglehetősen éretlen kamasz fiú a számára igenis nagy kihívást, adott esetben komoly traumát jelentő, váratlan élethelyzeteken.

Kitűnik Nyerges Gábor Ádám elbeszéléseiből, hogy alteregója, Sziránó már egészen kis korában is afféle igazi *nagydumás*, aki szinte minden helyzetben képes érvelni, vagy éppenséggel úgymond *rizsázni*, s adott esetben, miként 16. században élt – Rostand interpretációjában sokkalta drámaibb kontextusban fellépő – irodalmi alteregója, Cyrano de Bergerac is, *magát kigúnyolni, ha kell*. A kis általános iskolás Sziránó maga is nagy párbajhőssé válik az olykor szomorkásan mulatságos történetek folyamán – melyek egyébként, ha mást nem is, de látszólag kronológiai sorrendben követik egymást, ily módon pedig megengedik, hogy feltételezzük az igencsak fiatal főszereplő jellemfejlődését –, csak éppen kevésbé vérre menő, ám számára mindenképpen komoly próbatételeket jelentő duellumait nem karddal vagy tőrrel, hanem szavakkal vívja meg. Elsődleges fegyvere: a nyelv. Az a nyelv, amelyre az író, jelen esetben az önnön ifjonti énjét újrateremtő író – s ezt a tényt akkor sem hanyagolhatjuk el, ha igyekszünk eltekinteni a referenciális/biografizáló olvasat igencsak nagy korlátokat elénk állító, az értelmezés határait leszűkítő módszerétől is – feltette életét, de legalábbis tollát /

klaviatúráját. S itt van az a pont, ahol nem tekinthetünk el a tárgyalt kötet metairodalmi reflexióitól és attól a ténytől, hogy a történetfüzér főszereplője igenis egy élő kortárs író-költő alteregója.

Miként arra ismételten csak Darvasi Ferenc utal szokatlanul tömör, lényegre törő fülszövegében, Sziránó nem más, mint „Karinthy Frigyes első számú földi helytartója", a regény pedig „egyben iskola- és nemzedékregény". Két elsődleges magyar irodalmi előzménye és kapcsolódási pontja tehát Karinthy *Tanár úr, kérem!*, illetve Ottlik *Iskola a határon* című sokat elemzett, paradigmatikus regényei. No persze mindezt akár Darvasi Ferenc fülszövegének irányítási szempontjai nélkül is érezheti a kellően szenzitív olvasó, ugyanakkor e két nagynak bizonyult, az idő próbáját kiállt irodalmi műhöz mérni egy fiatal kortárs magyar szerző első prózakötetét igencsak jóindulatú laudáció a fülszöveget jegyző irodalmár részéről. Megítélésem szerint – nem csupán az önironikus alaptónus, de szereplők életkora és a történet (általános) iskolai kontextusa miatt is sokkal több köze van Karinthy, mint Ottlik prózakötetéhez, előbbihez viszont egészen konkrét, szándékos intertextuális utalások is kötik. Kissé leegyszerűsítve azt mondhatnánk: Sziránó szinte ugyanolyan *nagydumás* kiskamasz, aki ugyanúgy képes *megmagyarázni a bizonyítványát* bárkinek, mint Karinthy *Tanár úr, kérem!*-ének diákjai. Mint említettem, igazi párbajhőssel van dolgunk, akinek fegyvere persze nem a tőr vagy a pisztoly, de még csak nem is az ökle, hanem mindig, minden körülmények között a nyelv. Ez pedig arra is enged következtetni, hogy már a kis – a kötet utalásai szerint a történetek folyamán mondjuk 8-14 éves – Sziránó meglehetősen ifjú kora ellenére is predesztinálva van arra a sorsra, hogy később íróvá, irodalmárra, esetleg valamiféle humánértelmiségivé érjen, s olyan pályát válasszon, ahol elsősorban a neki adatott nyelvi tehetséget használja fel, hogy túléljen és érvényesüljön későbbi élete során. Elég, ha csupán a szerző – ugyancsak egyik kötetbemutató estjén tett – azon kijelentésére gondolunk, mely szerint a *Sziránót* idővel szeretné prózatrilógiává bővíteni, melynek második kötete a főszereplő gimnáziumi éveiről, harmadik pedig az egyetemi tanulmányok és a felnőtté válás éveiről szólna. Persze az, hogy Sziránó, akinek polgári nevét, már van neki ilyen, a regényből egyelőre még hangsúlyozottan nem ismerhetjük meg, végül az életrajzi szerző személyéhez hasonlatos módon a bölcsészkarra nyer-e felvételt, illetve ezzel párhuzamosan maga is íróvá/költővé érik-e, a megfelelő módon kamatoztatva a már kiskamasz korában is megmutatkozó, neki adatott verbális kompetenciákat, még kérdéses, a jövő zenéje – de egyúttal mindenképpen a kritikus szubjektív feltételezése is.

Kissé csapongó és olykor-olykor általánosításokba hajló kritikánk vége felé essék végre szó a *Sziránó* című kisregény karakterformálásáról és írói nyelvhasználatának erényeiről, illetve hibáiról is.

A címszereplőn kívül gyakorlatilag mindenki más – diáktársak, kamaszkori szerelmek, rokonok, tanárok – kissé kidolgozatlannak, önálló karakterekként olykor érvénytelennek tűnnek, de legalábbis alakjaik minden körülmények között a címszereplő szemüvegén át értelmeződnek, így önállóságuk is megkérdőjeleződik. Az őt körülvevő világot gyakorlatilag csak Sziránó szemszögéből látjuk – még akkor is, ha az elbeszélés nem egyes szám első személyben szólal meg –, Sziránó maga ellenben halálpontosan, mesterien kidolgozott, élő irodalmi figura. Olykor hiteles, olykor hiteltelen megnyilvánulásokat mutat, csak úgy, mint mi magunk a való életben. Egyszer gyermekhez híven naiv és tapasztalatlan, másszor a legdörzsöltebb felnőttekhez hasonlatos módon cinikus, agyafúrt és céltudatos alak. Ám ettől függetlenül mindig alapvetően jó szándékú és jóhiszemű, az a fajta regényhős, aki a benne meglévő egészséges egoizmus mellett azért az esetek többségében embertársaira is igyekszik gondolni, s akit éppen a maga korlátai és esendőségei tesznek emberré. Mindemellett 8-14 éves kamasz fiú létére már-már hihetetlenül koravén, de legalábbis koraérett figura, aki végig hajlamos a nagy igazságok keresésére és a szentenciózus következtetések levonására – erre talán az egyik legjobb példa *A Felültetettek Klubja* című fejezet elején olvasható belső monológ-részlet, melyben a főhős a szerelemről elmélkedik, a kötet 91. oldalán: „Fiatalnak lenni. Az valami olyan, hogy rohangászni a napfényben, nem, nem érdekel, ha giccs, ezt akkor is végig kell gondolni legalább egyszer, rohangászni a napfényben, együtt, sokan és szerelmesen, és nagyokat röhögve egymást fotózgatni, hogy de hülyék és milyen piszkosul is fiatalok (értsd: bohók) vagyunk. Meg különböző helyekre elmenni inni, de aztán nem összehányni magunkat, és aggódni, hogy majd ki hogyan fog hazajutni, meg támogatni azt, amelyik már menni is alig tud, a pórusainkból meg ömlik a cigi és az olcsó pia szaga. Csak bedobunk pár sört, aztán sétálunk a kora nyári, szellős utcákon, ahova odasüt a hold, igen bazmeg, a hold, és nem hugyoznak a lábunk alá a csövesek, igen, na és ha ez kéne annyira, akkor mi van. [...] Szerelmesnek is kéne lenni, nem csak úgy ím meg ám, ahogy az ember kiválaszt egy nőt, aki valamilyen szempontból megfelel, szép vagy okos vagy vonzó, hanem ezek mind együttvéve, igen, határozottan kell, hogy legyen ilyen nő is, csak az istennek nem találkozom vele soha. Valamelyikkel. Mert több is van ilyen, és most nem is arra az egy tökéletesre gondolok, hanem azokra, akik az odáig vezető utat kiadják, akik csak majdnem a társaid, de míg rájössz, hogy őket miért nem – addig meg is tanulsz szeretni. Na, ezek hol késnek már. Meg úgy egyáltalán, ez az egész hol van már."

Itt mintha a megírt perszóna életkorához képest egy kissé túlzottan homlokráncolós, bölcselkedőn melodramatikus hangnemben szólalna meg a címszereplő, ami adott esetben kissé hiteltelenné teheti a kötet egészét amúgy átható gyermeki/kamasz fiúi perspektívát. Persze, és ezt azért a legnagyobb írók hasonló, ifjúsági perspektívából megszólaló regényeiről is elmondhatjuk, mindig átüt, hogy jóval idősebb személy írta a művet, mint akinek a nézőpontjából a történet elmesélődik. Épp ezért talán nem is lehetséges száz százalékig hiteles gyermeki perszónát teremteni – és ezért van az, hogy a világirodalomban még a leghitelesebben megszólaló és megnyilvánuló gyermekszereplők is végső soron nem mások, mint lekicsinyített, irodalmilag kiskorúsított felnőttek, akiknek a nézőpontja csak látszólag különbözik radikálisan a valódi élettapasztalatokkal rendelkező, szinte mindig kellően kisszerű és kellően kiábrándító motivációk által mozgatott felnőttek nézőpontjától. Éppen ezért talán inkább ne is kérjük számon egy első prózakötetes fiatal író gyermeki alteregóján azt, amit a felnőtteknek sem ildomos felróni...

Ami pedig Nyerges prózakötetének írói nyelvhasználatát illeti, megítélésem szerint ez az, ami valójában, ténylegesen élővé teszi és mozgatja a könyvet és annak főszereplőjét. A mű tobzódik a nyelvi regiszterekben, egészen az olykor alpári, ám szellemes '90-es évekbeli diákszlengtől a tényeket megállapító, tárgyilagos elbeszélői stíluson át a legemelkedettebb, már-már patetikus irodalmi nyelvhasználatig, mely helyenként maga is önnön paródiájába fordul át. Megjelenni látszik az a nyelvi fundamentalizmus, mely a kortárs magyar próza jeles képviselői közül mondjuk Zsávolya Zoltán, Darvasi László vagy éppen Esterházy Péter prózai műveiben érezhető. A nyelvi megformáltság és a nyelvvel végezhető játékok tömkelege, a kifejezőkészség határainak feszegetése, az igazi, már-már vonalas posztmodern író szövegalkotási stratégiája ez, aki a referencialitáson és a stabilnak vélt jelentésen túl, vagy éppen azokban kételkedve elsősorban és mindenekfelett a nyelv erejében hisz, s egyúttal ösztönösen a nyelv teremtő erejére bízza magát és irodalmi mondanivalóját. Alapvetően a stílusbravúrok, nyelvi remeklések azok, amelyek igazán élvezetessé, olvasmányossá, s éppen ezért letehetetlenné és nehezen feledhetővé teszik a *Sziránó* című elbeszélésfüzért, melyet meglátásom szerint azért enyhe túlzás *nemzedékregény*nek titulálni. Túlzásnak hat, mégpedig azért, mert bár a korszak, amelyben játszódik, bizonyos utalások alapján azonosítható – példának okáért a kosárlabdakártyák csereberélése a '90-es évek általános iskolás diákjaira volt jellemző, s ekkor még kevésbé volt jelen az internet, az információs társadalom, mint a mai kisdiákok életében –, kétséges azt állítani, hogy az 1980-as években született generációt összekötné valami olyan közös esemény- és élményrendszer, amely alapján

ők egyértelműen egy adott nemzedék tagjaiként azonosíthatnák magukat. Mindez persze egyénenként elég változó lehet, s ha más nem is, közös tapasztalat lehet a rendszerváltás utáni tíz-tizenöt évben felnőtt, általános iskolai tanulmányait akkor végző generáció számára, hogy a '90-es években még össztársadalmi szinten nagyobb reményteliség uralkodott, s még az akkori gyerekek-kamaszok is megtapasztalhattak valamiféle létbiztonságot, pozitív jövő felé mutató perspektívát, ha mást nem, a társadalmi-gazdasági fejlődés illúzióját. Talán erre is kíván utalni az a tendencia, hogy a *Sziránó* történetei bonyodalmaktól és csalódásoktól nem mentesek, ám a szereplők helyzetéről és lehetőségeiről alapvetően mégis pozitív képet festenek.

A kötet jövőbeni fontosságát, jelentőségét itt és most megítélni nem tudjuk. Egy ifjú költő-prózaíró debütáló prózakötetét bármiféle potenciális irodalomtörténeti jelentőséggel felruházni túlzó, már-már felelőtlen gesztus volna a kritikus részéről. Annyi azonban bizonyos, hogy a *Sziránó* című könyv a legifjabb kortárs magyar prózairodalom ígéretes, eredeti, friss hangnemben megszólaló, egy bizonyos generációs élményanyagot többé-kevésbé hitelesen közvetítő, s a mindenkori olvasó számára az (ön)irónia alakzata által mindenfajta élethelyzetet elviselhetőbbé tevő darabja. S itt rekesszük is be mind a laudációt, mind pedig a bírálatot. Mivel egy potenciális prózatrilógia első darabjáról van szó: várjuk a folytatást. *(Fiatal Írók Szövetsége, Hortus Conclusus Könyvek 31., Bp. 2013)*

egy ideje

(regényrészlet)

Sziránó egy ideje – és hát ez az, hogy mindig így kezdődött, ezzel hogy „egy ideje". Ebben az időzónában élt, így létezett, így emlékezett, mikor egyáltalán, eleve így is fogadta be az idő múlását... *egy ideje*. Persze onnan eredt mindez, hogy egy ideje igyekezett nem emlékezni. S mikor óvatlanul mégis megtette, már nem volt képes évszámokat, dátumokat, s egyre inkább konkrét részleteket sem hozzárendelni a dolgokhoz. Mert persze mindig, jelen idejű létezésekor, tudta, hogy most sem jó ő, azaz nincs jól, a dolgok messze nem tökéletesek, de ha emlékezett, lényegében bármire, minduntalan valami rosszabb állapotot talált – függetlenül az emlék milyenségétől. Tisztátalan, nehéz gondolatok és élmények öklendeződtek fel benne, valaki más érzései és gondolatai. Nem értette azt az embert, aki bármikor is volt, de (és ez undorította közben a leginkább), ismerte, töviről hegyire, alaposan. Olyasféle érzetei támadtak, mintha életének különböző, már elmúlt, maga mögött felejtett stádiumaiban minduntalan valami belső kis szűk, sötét ketrecben ült volna, saját elkerülhetetlenül termelődő salakjában. Még az sem volt igazán jó érzés, amikor már visszafelé jött az emlékből, kifelé a, legyen bármily sötét is éppen, udvaron, szobában, utcán, bárhol, az emlékhez képest mindig fénylő és vakító, tiszta külvilágba, ahol teszem azt, épp befordult egy közeli utcán, ahol valamiért, ki tudja, ki, mikor és milyen indíttatásból mindig ki kellett, hogy öntsön legalább egy üveg ecetet, a szag alapján. Pedig éppen elhagyta az adott ketrecet, amiben éveken át áporodott, ellentmondásai dacára logikusan: önnön kis lelke önnön kis lelkébe zárva, több évnyi húgyban, szarban, levágott lábkörömben, kiadott liternyi izzadtságban, ondóban, nyálban, nyirokban, vérben. Ami csak egy emberből kijöhet – talán ezek voltak az akkori szavai és gondolatai, így próbálta megfejteni saját maga előtt sem teljesen tisztán érthető metaforikáját. És persze tudta ő, hogy minden ilyen lelki ketrec, vagy akármi viszonylagos teljességgel megmarad benne, cipeli magával, ott lötyög benne elviselhetetlen, undorító tartalmával. Kevés rettenetesebbnek és félelmetesebbnek tűnő gondolattal kacérkodott, mint hogy az emberben, legyen bármily hanyag és figyelmetlen-feledékeny is, végső soron valamilyen formában ott marad minden a múltjából, lényegében teljesen rekonstruálható és hozzáférhető állapotban. És kezdhet bármennyire is új életet, szerezhet bárhány új barátot, nevethet és örülhet bármennyit (egy ideje szinte egész sokat), történjen bármi is, ebből is marad majd egy salaknyi ketrec, bárhány évet is pakol már így is

rogyadozó belsejébe, bármily tisztán is próbálja tartani, évről évre, napról napra és percről percre mégis ezért lesznek egyre nehézkesebbek a lépések, fáradtabbak a mozdulatok és macskásabbak az egyre nehézkesebben elinduló reggelek. Nincs menekvés maga elől, tán sosem volt és talán mindig
100 *egy ideje* volt csak így, talán nem is számít, hogy gumikesztyűvel vagy anélkül beletúr-e, ennek az egésznek, ami ő volt, a mélyébe. Aztán egyszeriben föleszmélt, talán pont az ecetszagtól, ami épp a tiszta és makulátlan jelen idő első beszivárgása volt a memóriájából visszatértében – egy ideje.

MTA KÖNYVTÁR ÉS
INFORMÁCIÓS KÖZPONT

102 Ismeretlen Költő

A SOROK KÖZT HULLNI KEZD

(Havas Eszternek)

egy nap, amikor az eget sietve madarak szelik át,
és az ősz sem ígér semmit, csak lopva hozzád
dörgölőzik, levelenként természetesen, hosszúra
nyúló árnyékok öltenek testet, így úszik el az év,
mint ahogy száraz füvek közé lopakodik a szél,
szerelmüket csupán lombok csupasz függönye
rejti avatatlan tekintetek elől, és bizonytalan
jelenlétünk jelentése szakadozik folytonosan,
és egy nap, amikor hiába szűkítem láthatáromat,
a fákat a négy falra cserélem, a szív hangja ellen
érvelek, fájdalmakat emlegetve, de hiába,
szó sincs sétáról, ennyi biztosan állítható,
a sorok között lassan hullni kezd a szürke hó

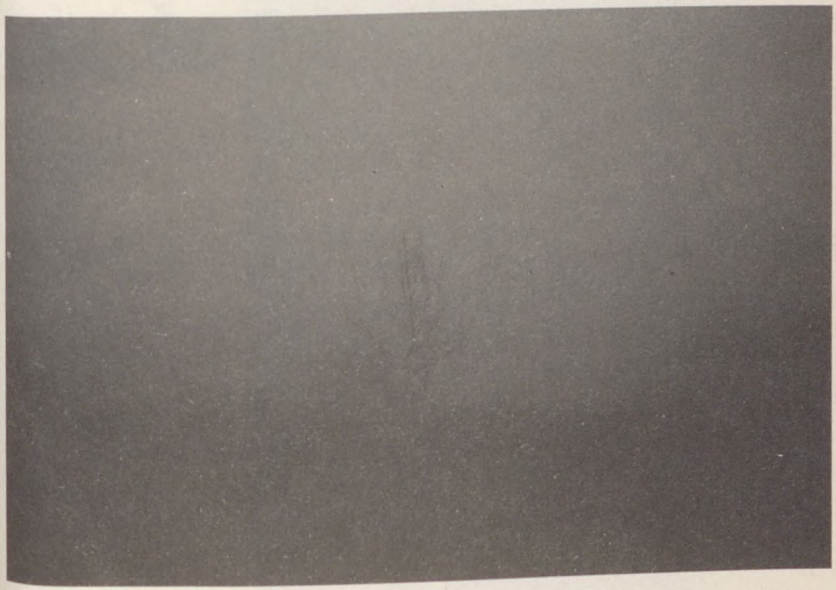

Új Forrás
IRODALOM MŰVÉSZET TÁRSADALOM

2014 JÚN. 16

Folyóiratunk a
NEMZETI KULTURÁLIS ALAPPROGRAM
anyagi támogatásával jelenik meg.
Terjeszti a Budapesti, a Nemzeti és a Vidéki HÍRKER RT.
és alternatív terjesztők

nka
Nemzeti Kulturális Alap

Szerkesztők
JÁSZ ATTILA - Csendes Toll (főszerkesztő)
SZÉNÁSI ZOLTÁN (felelős szerkesztő)

ACSAI ROLAND (Indiáner-gyermekirodalmi rovat szerkesztője)
BÓDI LÓRÁNT (online szerkesztő)
SZŰCS BALÁZS PÉTER (Füstjelek online rovat szerkesztője)

Lapterv és műszaki szerkesztés
SELLYEI TAMÁS OTTÓ

Munkatársak
BUCSI-KOVÁCS ANIKÓ
MIKLÓSVÖLGYI ZSOLT
PAPP MÁTÉ
REICHERT GÁBOR
TURI MÁRTON

Tiszteletbeli munkatársak
BUJI FERENC
FÖLDES LÁSZLÓ HOBO
MONOSTORI IMRE
MUZSNAY ÁKOS
VASADI PÉTER

ÚJ FORRÁS
IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALMI FOLYÓIRAT
ALAPÍTÓ A KOMÁROM-ESZTERGOM MEGYEI ÖNKORMÁNYZAT
JÓZSEF ATTILA MEGYEI KÖNYVTÁRA

Megjelenik évente tízszer
Alapítva ezerkilencszázhatvankilencben
Alapító főszerkesztő: PAYER ISTVÁN

Szerkesztőség: 2890 Tata, Székely B. u. 2/A Telefon: 20/3353 626
E-mail: info@ujforras.hu. Interneten olvasható: www.ujforras.hu
Előfizethető az Új Forrás szerkesztőségi címén. Előfizetési díj egy évre 5000 Ft.
ISSN 0133-5332
Kiadja a József Attila Megyei Könyvtár. A kiadásért felel: Új Forrás Kiadó Nonprofit Kft.
Készült a Sollers Kft. nyomdájában Tatán.

Ma már magyar nyelven is tanulmányok, kötetek sokasága foglalkozik azzal az irodalommal és költészettel, amely szembenéz Auschwitznak a történelem értelmébe vetett hitet szinte kiirtó hatásával, élet-, érzés- és nyelvpusztításával. Az Auschwitz poklát megjárt, a „létező szocializmus" egész ideje alatt is lényegében szilenciumon levő költőnő, Mándy Stefánia költészetét azonban csak most kezdi értékelni az irodalmi közélet.
Surányi László: A súlyát hordozó kilép a kőből

A néma beszéd szinte kézzelfoghatatlan párhuzama érzékelhető abban a nagyon izgalmas működésmódban melynek köszönhetően az egész kötet sötét, árnyékolt tónusai szinte észrevétlen fényleni kezdenek Ahogy minden eredendő költészet, úgy Varga Mátyás költészete néma beszéd, melyen átüt a sötétség fénye. Talán ez a szétfeszítettség teszi, hogy a jobb lator, a tékozló fiú, Carlo Gesualdo sötét kényszerlakhelyében Varga Mátyás költészete révén szinte kényszerítve vagyunk önmagunkra ismerni. Pedig volna másik út. Könnyebb. De ezt nem engedi. (*Magvető, Bp. 2013*)
Komálovics Zoltán: Ha volna egy másik út

Én azt hiszem, az emberek nem rosszabbak, mint bármikor a történelemben. Ha ateistának mondják magukat, attól én őszintén szólva nem szoktam kétségbe esni, mert az egy dolog, hogy mit mond az ember magáról, de szinte biztos vagyok, hogy Isten nem a szavaink, hanem a szívünk szerint ítél meg bennünket...
Varga Mátyás-interjú

9 770133 533003
14006
Ára 500 Ft
nka
Nemzeti Kulturális Alap